

Педагогічні науки та освіта

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Запорізького обласного
інституту післядипломної
педагогічної освіти

Випуск
XVIII–XIX

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ ТА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Запорізького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Випуск XVIII–XIX

Електронний аналог друкованого видання (електронна книга)

Запоріжжя
СТАТУС
2017

УДК 37(08)
ББК 74я43
П24

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ ТА ОСВІТА Випуск XVIII–XIX
Засновано в 2007 році

Засновник

**Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради**

Редакційна колегія:

Т. Є. Гура (гол. ред.), д.психол.н., професор;
В. Я. Ястребова (заст. гол. ред.), к.пед.н., професор;
Ю. С. Присяжнюк (заст. гол. ред.), к.пед.н., доцент;
О. І. Гура, д.пед.н., професор;
А. Ж. Мурзалінова, д.пед.н., професор;
С. І. Подмазін, д.філос.н., в.о. професора;
В. М. Приходько, д.пед.н., доцент;
О. В. Варецька, д.пед.н., доцент.

Збірник наукових праць

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
серія КВ № 14046-3017ПР від 08.05.2008.

**Друкується за рішенням Вченої Ради КЗ «ЗОІППО» ЗОР
(протокол №8 від 23.12.2016 р.).**

Рецензенти:

О. І. Іваницький, д.п.н., професор Запорізького національного університету;
Т. М. Попова, д.п.н., професор Керченського державного морського технологічного університету;
В. Д. Сиротюк, д.п.н., професор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Адреса редакції:

69035, м. Запоріжжя, вул. Незалежної України, 57-А.

П24 Педагогічні науки та освіта : збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. — Вип. XVIII–XIX. — Електронний аналог друкованого видання (електронна книга). — Запоріжжя : СТАТУС, 2017. — 156 с. — Бібліогр. в кінці ст.

ISBN 978-617-7353-72-IX

У збірнику наукових праць представлено роботи, які присвячено актуальним напрямкам післядипломної педагогічної освіти, а саме: забезпеченню дистанційного навчання, впровадженню інноваційних освітніх технологій в практику інклюзивної освіти та іншим актуальним питанням.

Для науковців, методистів, педагогічних працівників, магістрантів і студентів педагогічних вищих навчальних закладів.

УДК 37(08)

ББК 74я43

© КЗ «ЗОІППО» ЗОР, 2017

© Автори, 2017

ISBN 978-617-7353-72-IX

© Видавництво «СТАТУС», оформлення, 2017

За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідають автори.

Редакція не завжди поділяє їхні погляди.

ЗМІСТ

Білик Н. І.

Координація діяльності творчих педагогічних спільнот у регіональній освітній системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників 5 С. 5–14

Варецька О. В., Нікулочкіна О. В.

Інновації в освітньому процесі підвищення кваліфікації вчителів початкової школи 15 С. 15–22

Вронська В. М.

Психологічний супровід професійного розвитку та формування психологічної компетентності в медичних сестер у системі післядипломної освіти 23 С. 23–28

Гура О. О.

Особливості співбесіди як форми контролю якості освіти студентів it-спеціальностей 29 С. 29–34

Дьяченко А. В.

Формування громадянсько-патріотичної компетентності учнів початкової школи засобами сучасного освітнього простору 35 С. 35–41

Лупінович С. М., Волошина Т. А.

Оздоровча спрямованість фізичного виховання дітей дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку 42 С. 42–48

Мазаєва К. В.

Методика розвитку ключових компетентностей учителів біології 49 С. 49–56

Мальований М. М.

Формування полікультурного простору в рамках мультикультурної освіти в Україні: регіональний аспект 57 С. 57–67

Мариновська О. Я.

Програмно-цільовий методичний менеджмент освітніх інновацій: розвиток інноваційної компетентності педагогів 68 С. 68–78

Марченко Т. В.

Шляхи реалізації концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді в сучасних умовах 79 С. 79–86

Мінакова І. В.

Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з порушеннями психофізичного розвитку 87 С. 87–91

Могілевська В. М.

Деякий досвід зарубіжних країн в організації культурно-дозвілдової сфери дітей з обмеженими можливостями 92 С. 92–99

Мурзалинова А. Ж., Мустафина А. С., Деревянкин А. В.

Управленческое сопровождение посткурсового профессионального развития педагогических кадров в условиях системы повышения квалификации «Өрлеу» 100 С. 100–107

Охріменко З. В.

Проблема спрямування старшокласників на ціннісні та смислові аспекти професійного самовизначення 108 С. 108–114

Павленко Л. А.

Особливості впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес дітей з особливостями психофізичного розвитку 115 С. 115–119

Подмазін С. І.

Філософський аналіз взаємозв'язку феноменів «творчість» і «особистість» 120 С. 120–128

Самойлова І. А.

Дистанційні форми організації методичної роботи з педагогами: досвід, проблеми та перспективи 129 С. 129–135

Шахова І. С.

Особливості дослідження синдрому емоційного вигорання у педагогів 136 С. 136–143

Шацька Н. М.

Дистанційне навчання: роль самоосвітньої діяльності педагога 144 С. 144–149

НАШІ АВТОРИ 150

ВИМОГИ 152

УДК 378.091.212:005.963

КООРДИНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТВОРЧИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СПІЛЬНОТ У РЕГІОНАЛЬНІЙ ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Н. І. Білик

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

Розглядається координація як управлінська функція діяльності творчих педагогічних спільнот у регіональній освітній системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Вона є не тільки способом формування взаємовідносин співробітництва координаторів й учасників цих спільнот, а й інструментом отримання кінцевого результату їх діяльності. У контексті пошуку ефективних шляхів її трансформації основна увага повинна звертатися не стільки на підтримку традиційних механізмів післядипломної освіти, скільки на побудову нових, спрямованих на адаптацію системи відповідно до завдань, пов'язаних з розбудовою і в освіті, і в суспільстві в цілому.

Ключові слова: координація, творчі педагогічні спільноти, регіональна освітня система підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

БИЛЫК Н. И. КООРДИНАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТВОРЧЕСКИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СООБЩЕСТВ В РЕГИОНАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ.

Рассматривается координация как управленческая функция деятельности творческих педагогических сообществ в региональной образовательной системе повышения квалификации педагогических работников. Она является не только способом формирования взаимоотношений сотрудничества координаторов и участников этих сообществ, но и инструментом получения конечного результата их деятельности.

В контексте поиска эффективных путей её трансформации основное внимание должно обращаться не столько на поддержку традиционных механизмов последипломного образования, сколько на построение новых, направленных на адаптацию системы в соответствии с заданиями, связанными с перестройкой и в образовании, и в обществе в целом.

Ключевые слова: координация, творческие педагогические сообщества, региональная образовательная система повышения квалификации педагогических работников.

Постановка проблеми. Організація післядипломної педагогічної освіти (ППО) складається із засобів, що забезпечують неперервність, упорядкованість, а також просторову і часову визначеність цього процесу. Це робота з кадрами, яка передбачає оптимальну кількість заходів, занять, забезпечення відповідних умов, чітку систему планування, координацію дій усіх установ, що беруть участь у ППО.

Координація (від лат. со – разом і ordinatio – впорядкування) – функція управлінської діяльності, а саме державно-громадська координація [7].

Координація – взаємодія сторін, що виступають рівноправними учасниками координаційних управлінських відносин із метою ефективного по-

годження та об'єднання зусиль, спрямованих на реалізацію спільної мети [5, с. 86].

В. Олійник зазначає, що системі післядипломної педагогічної освіти має належати роль координатора, організатора наукової, методичної, психологічної підтримки педагогічних працівників [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорію та практику післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників розглядали В. Бондар, Т. Вакуленко, А. Вознюк, Л. Даниленко, В. Дивак, А. Зубко, Н. Клокар, С. Крисюк, А. Кузьмінський, В. Олійник, Л. Покроєва, Н. Протасова, В. Пуцов, М. Романенко, В. Семиченко, Т. Сущенко, Н. Чепурна та ін.; управління регіональною освітньою системою вивчали І. Бадаян, В. Докучаєва, Н. Жуковицька, Н. Калина, В. Новиков, В. Пилев, М. Романенко, С. Рамазанов, Л. Сігаєва, Т. Сорочан, Г. Швецова та ін. Останнім часом усе частіше зустрічаємо публікації, присвячені проблемі новаторства та координації діяльності творчих педагогічних спільнот (Н. Білик, Н. Любченко, Н. Мельник, Л. Пасечнікова, Є. Чернишова та ін.), які знайшли висвітлення у збірниках бібліотеки Всеукраїнської школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної освіти тощо.

Ціль статті: показати, що координація є управлінською функцією регіональної освітньої системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Вона є не тільки способом формування взаємин співробітництва координаторів та учасників творчих педагогічних спільнот, але й інструментом отримання кінцевого результату.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний потенціал педагога визначається як сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність, а також наявність внутрішніх засобів і методів, які забезпечують цю готовність; навчально-виховного закладу – здатність створювати, сприймати, реалізовувати нововведення та своєчасно позбавлятися від застарілого, педагогічно недоцільного; освітніх установ – рівнем розвитку складових їхнього внутрішнього й зовнішнього середовища (І. Дичківська) [6].

На сучасному рівні розвитку цивілізації особливу роль відіграє інноваційний потенціал суспільства, що потребує людей, здатних системно й конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати адекватні рішення, створювати принципово нові ідеї у різних галузях знання. А це у свою чергу формує соціальне замовлення на нові підходи в системі освіти, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності, результатом якої має бути виховання «інноваційної людини». Для цього в освітній сфері має панувати дух творчості, постійного пошуку, які є живильним середовищем для нових ідей, шукань, досягнень.

У професійному вдосконаленні вчителя має відбутись істотний поворот: треба змінити позиції вчителя щодо професійної самоосвіти на

самостійні, творчі й новаторські, щоб підготувати його до виконання педагогічних ролей, освітніх функцій та до передачі нових культурних цінностей у контексті європейської інтеграції та глобалізації світу. Розв'язати ці складні завдання вчителям мають допомогти ВНЗ та установи перепідготовки педагогічних кадрів, пропонуючи цікаві форми вдосконалення, а також вітчизняні школи з цікавими програмами внутрішньошкільного вдосконалення. Пріоритетним вектором і домінантою процесу модернізації системи ППО має стати створення умов для підвищення фахової компетентності та педагогічної майстерності, що обумовить процес підвищення ефективності та реформаційних процесів в освітній галузі (Н. Басалюк) [1].

За А. Шевчуком, метою функціонування регіональної освітньої системи є задоволення попиту населення регіону на освітні послуги й попиту з боку економіки регіону на випускників регіональної освітньої системи. Освітні установи є також елементами економіки регіону, тому частину попиту на випускників складає попит з боку освітніх установ, які реалізують освітні програми вищого рівня [9].

Механізми реалізації інноваційного потенціалу регіональної освітньої системи, її елементів, що забезпечують розроблення й упровадження масштабних радикальних інновацій в освітніх установах, формуються в рамках реалізації державних і регіональних програм, які виступають інструментами проведення державної освітньої політики. Навчальні заклади ППО своєю діяльністю сприяють приведенню професійної компетентності педагогічних працівників у відповідність до вимог модернізації освіти, а також розвитку їхнього інноваційного потенціалу, педагогічної майстерності, підвищенню інтелектуального й загальнокультурного рівня.

Отже, координацію розглядаємо як управлінську функцію, що є складовою частиною процесів управління і полягає у взаємодії сторін, коли вони виступають рівноправними учасниками координаційних управлінських стосунків з метою ефективного погодження та об'єднання зусиль, спрямованих на реалізацію спільної мети закладів ППО – членів Консорціуму. Така позиція вимагає від навчальних закладів ППО серйозних кроків щодо реформування та оновлення змісту освіти, застосування нових педагогічних підходів до РОС ПКПП. У нашому випадку це сукупність системного, регіонального, проектного, андрагогічного, компетентнісно зорієнтованого, новаторського і дисемінаційного підходів.

Нашим першим практичним досвідом було застосування координації як функції управління творчими педагогічними спільнотами, які були створені нами в Полтавській регіональній освітній системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників (РОС ПКПП) протягом 2006–2011 рр.: «Школа педагогічної майстерності Шалви Амонашвілі»; Школа організаційного розвитку і педагогічної майстерності для директорів і практичних психологів;

спеціальна дослідницька група «Школа-родина»; Інформаційно-координаційний центр – центр українського розвитку на Полтавщині; інтернет-лабораторія проектування регіональних освітніх систем підвищення кваліфікації педагогічних працівників України. Ці творчі педагогічні спільноти дали поштовх для створення інших новітніх спільнот у Полтавській РОС ПКПП.

Як і в інших сферах людської діяльності, новаторство в педагогічній роботі є справжнім відкриттям, важливим винаходом, і навіть більше – інтелектуальним і життєвим подвигом учителя. Важливу роль у цьому напрямі відіграла Всеукраїнська школа новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної освіти, ініціатором створення якої є В. Олійник, ректор ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Відправним для подальшого функціонування шкіл новаторства є таке визначення: на відміну від майстерності та творчості, які можуть охоплювати досить широку сферу діяльності, новаторство переважно стосується окремих вузлових навчально-виховних проблем і завдань. Однак це не означає, що воно відіграє другорядну роль, оскільки здійснює вплив на всю систему навчання та виховання, істотно перебудовуючи та підвищуючи їхню ефективність.

Узагальнюючи досвід науковців, результати власних спостережень, літературні джерела, робимо висновок, що РОС ПКПП виступає мотивом адаптивно-педагогічного проектування освітніх педагогічних спільнот і, як наслідок, веде до новаторства та інноваційної діяльності в освіті України.

Практичною імплементацією проектної методики є Полтавська РШН керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників, яка проводить свою діяльність з 2012 року на базі ПОІППО ім. М. В. Остроградського [4].

Метою діяльності РШН є посилення новаторського руху в освітньому просторі регіону, виявлення, популяризація педагогічних технологій, проектів тощо та всебічне впровадження їх у педагогічну практику, підвищення фахового рівня керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної освіти Полтавської області.

Основними завданнями РШН є: вивчення й популяризація інноваційних педагогічних технологій, вирішення проблем оновлення й модернізації науково-методичного забезпечення навчальних закладів області; пропаганда перспективних моделей новаторського досвіду з актуальних проблем педагогічної та управлінської діяльності; підвищення фахової компетентності й педагогічної майстерності педагогічних та управлінських кадрів; організація професійної взаємодії та співпраці фахівців із питань ППО з різних регіонів України, обмін досвідом роботи ЗШН; сприяння створенню інноваційного освітнього простору ППО через впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в освітній процес навчальних закладів області.

Враховуючи, що координація є не тільки способом формування взаємин співробітництва, але й інструментом управління адаптивно-педагогічним

проектуванням РОС ПКПП для отримання кінцевого результату, для зручності управління (координації) в РОС ПКПП нами створено 11 ЗШН на базі рай(міськ)методкабінетів визначених управлінь освіти виконавчого комітету та відділів освіти міської ради та райдержадміністрацій. Було визначено зональні епіцентри визначених шкіл новаторства: м. Полтава, м. Кременчук, м. Лубни, м. Миргород та Гадяцький, Зіньківський, Карлівський, Кобеляцький, Пирятинський, Решетилівський, Хорольський райони.

Мета організаційного й науково-методичного етапів діяльності Полтавської РШН була направлена на добровільне об'єднання керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників для забезпечення якісних освітніх і культурно-освітніх потреб педагогів, які мешкають у межах РШН і ЗШН, та визначення пріоритетних завдань: підготовка Положення про РШН для здійснення новаторської діяльності в регіоні; забезпечення єдиного освітнього простору в межах РШН і ЗШН; визначення механізму взаємодії суб'єктів освітнього простору і середовища; створення координаційної ради РШН при ПОППО; підготовка керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників, здатних ефективно працювати відповідно до вимог РШН і ЗШН.

До складу РШН увійшли наукові працівники ПОППО ім. М. В. Остроградського, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля, Кременчуцького консультативно-методичного центру ПОППО, що створений на базі Кременчуцького педагогічного коледжу імені А. С. Макаренка (д-р пед. наук – 3, д-р філос. наук – 1, канд. пед. наук – 2, канд. псих. наук – 1 та 11 координаторів ЗШН (представники відділів освіти райдержадміністрацій, завідувачі РМК, методисти, директори шкіл, практичні психологи, соціальні педагоги і спеціалісти в галузі менеджменту).

Організаційно-методичними формами діяльності РШН є: науково-практичні конференції, інтернет-конференції, веб-конференції, інтернет-фестивалі, методичні студії, педагогічні мости, семінари-практикуми, лекції, тренінги, педагогічні форуми, круглі столи, консультації, відеокастомарафон, веб-марафон, творчі звіти, презентації авторських лабораторій, опорних навчальних закладів; моделювання навчальних занять; обговорення й рецензування педагогічних та управлінських проектів; виставки педагогічних ідей і технологій; створення творчих груп із педагогів, які бажають розробити методичний матеріал за певною темою; створення «проблемних» груп для вивчення й аналізу конкретної педагогічної проблеми; самостійна робота запрошених до участі в РШН і ЗШН для опрацювання відповідної літератури, застосування в навчально-виховному процесі окремих інноваційних методів, прийомів, засобів, форм роботи, елементів інноваційних технологій тощо.

Нами проведено 5 методичних студії Полтавської РШН за такими темами: «Впровадження технологій новаторської діяльності в контексті розвитку

професійної компетентності педагогічних працівників у післядипломній освіті»; «Інноваційні підходи до формування та розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у системі неперервної освіти»; «Створення

банку інноваційного педагогічного досвіду»; «Відеокаст педагога-новатора». Спільно з ДВНЗ «Університет менеджмент освіти НАПН України», Департаментом освіти і науки Полтавської ОДА було проведено Всеукраїнський круглий стіл «Проектування процесу навчання педагогічних працівників з андрагогічних позицій регіональної школи новаторства».

Зональні школи новаторства провели 33 методичні студії, 22 педагогічних мости, 14 майстер-класів педагогів-новаторів Полтавщини, активізовано роботу 110 педагогів-блогерів, виявлено 60 потенціальних педагогів-новаторів, підготовлено біля 50 електронних презентацій інноваційних уроків тощо. Це далеко не повний перелік дій і напрямів діяльності регіональної та зональних шкіл новаторства в Полтавській РОС ПКПП.

Сучасні умови життя потребують від учителя ще однієї сторони професійної компетентності – вміння організувати власне навчання. На наш погляд, це самопроектування розвитку професіоналізму фахівця в РОС ПКПП через діяльність регіональних і зональних шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників конкретного регіону [3].

Тому поява РШН і ЗШН – це вияв необхідності сучасного ефективного науково-методичного супроводу системи ППО для вирішення завдань розвитку й забезпечення стратегічних і тактичних дій щодо постійного вдосконалення професійної майстерності освітян окремого регіону. Трансформація новацій через школи новаторства виступає потужною силою РОС ПКПП, а головним чинником підготовки педагога до новаторської діяльності є розвиток його особистісно-індивідуального стилю роботи.

Упровадження інноваційних технологій вимагає залучення кращих педагогів-новаторів, небайдужих до своєї справи, які мають цікаві творчі ідеї і готові впроваджувати їх у своїй учительській діяльності. Наприклад, ЗШН-1 (Полтава і Полтавський район) реалізує авторські програми, які є синтезом теорії та практики, засобом подолання стереотипів, утвердженням альтернативних думок, узагальненням експериментальної роботи; ЗШН-3 (Лубни, Лубенський район) акцентує увагу на ролі функціонування шкільного мультимедійного центру, який дає можливість педагогу орієнтуватися в інформаційному потоці; розвиває гнучке критичне мислення вчителя; збагачує понятійний апарат фахівця; сприяє аналізу та осмисленню як особистого, так і передового педагогічного досвіду.

Важливим завданням шкіл новаторства Полтавщини є визначення базових навчальних закладів, одним із яких є Полтавський обласний ліцей-інтернат для обдарованих дітей із сільської місцевості, створений у 1997 р., який є структурним підрозділом Кременчуцького педагогічного коледжу імені А. С. Макаренка (ЗШН-2 – Кременчук, Комсомольськ, Кременчуцький район).

Ліцей акцентує увагу на реалізації Концепції загальної середньої освіти, що визначає перед сучасним навчальним закладом стратегічне завдання: різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення пізнавальних інтересів і потреб особистості, підготовка її до дорослого життя в умовах інформаційного суспільства. Створено та постійно поповнюється даними Банк обдарувань ліцеїстів, який дає змогу відстежити результативність їхньої участі у навчальних, спортивних і виховних заходах. У ліцеї навчається біля 70% дітей із сільської місцевості, які проживають у гуртожитку. Забезпечуючи умови акмеологічного, інклюзивного навчання, рівного доступу до якісної освіти, допрофесійної підготовки, заклад здійснює навчання біля 300 учнів, для яких створені умови отримання освіти від базової та повної загальної середньої (ліцей) до вищої (педагогічний коледж та консультпункт Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка).

Важливо, що підготовка викладачів у ліцеї до використання ІКТ у навчально-виховному процесі здійснюється шляхом організації курсів, методичних і практичних семінарів, проведення тренінгів за програмами Інтел «Навчання для майбутнього» та Майкрософт «Партнерство в навчанні».

Під час атестації викладачів урахується рівень їхньої готовності до використання ІКТ-технологій. При проведенні уроків вони активно застосовують графопроєктори, мультимедійні проєктори, інтерактивні дошки, відеомагнітофони, телевізори, а також специфічні розробки – відеопрезентер (документ-камера) та автоматизовану систему тестування SMART Senteo, яка призначена для проведення тестування та різноманітних, у т. ч. соціологічних і психологічних, опитувань.

Ліцей співпрацює з ТОВ «Пролего» та технічною студією «Винахідник» у питаннях упровадження в навчальний процес конструкторів серії LEGO MINDSTORMS Education і розробленні системи комплексної технологічної підготовки учнів. Як результат – успішна участь команд ліцею у Всеукраїнській та Всесвітній олімпіадах з робототехніки 2011–2016 рр.

Підготовка сучасного педагога, здатного впроваджувати ідеї компетентнісно зорієнтованої освіти, оригінально вирішувати актуальні навчально-виховні та соціокультурні проблеми, вимагає особливої організації його практичної та розумової діяльності. Тому при Полтавській РШН функціонує Міжрегіональний центр педагогічної освіти (далі – МЦПО) «Новатор», до складу якого ввійшли: ВНЗ I–II рівнів акредитації – 3, ЗНЗ – 20 ЗНЗ Полтавської та Кіровоградської областей. Інтеграція освітніх закладів дає можливість чітко займатися профорієнтаційною роботою та здійснювати профільне навчання учнів у зазначених регіонах.

Основна місія МЦПО – це розвиток інноваційного потенціалу та наукового мислення керівників освітніх закладів через: постійну участь у науково-практичних конференціях і семінарах: Всеукраїнська науково-практична

конференція «Від інноваційного змісту і технологій освіти до інноваційного прогресу» (2013); IX Міжнародна науково-практична конференція аспірантів, молодих учених і науковців «Проблеми та перспективи розвитку економіки регіону» (2014); XIV Міжнародна науково-практична конференція «Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна» (2015); публікації учасників – 25; творчі зустрічі; педагогічні майстерні тощо. Отже, дорослі вчаться, коли відчують потребу вчитися, хочуть учитися, навчальна інформація для них є практичною і реалістичною.

При Полтавській РШН у 2014 р. була відкрита Школа молодого вчителя Полтавщини (далі – Школа) [2], мета якої створити ефективне співробітництво молодих учителів, спрямовувати їх на розвиток професійної компетентності та інноваційного потенціалу в регіональному освітньому просторі Полтавщини. Школа молодих учителів – це довірчі взаємини між молодими і досвідченими вчителями, можливість проявити свої творчі здібності, поділитися секретами педагогічної майстерності в неформальній атмосфері.

Авторська ідея створення регіональних і зональних шкіл новаторства знайшла своє відгалуження ще в 13 регіонах України, що діють і нині в рамках Всеукраїнської школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної освіти. Вони функціонують на базі навчальних закладів ППО (Вінницькому, Волинському, Дніпропетровському, Донецькому, Житомирському, Кіровоградському, Луганському, Миколаївському, Рівненському, Тернопільському, Черкаському, Чернівецькому, Чернігівському).

Зазначимо, що створення РШН має специфічний характер. Необхідно врахувати особливості кожного регіону, його кадровий потенціал тощо. Із метою створення подібних освітніх педагогічних спільнот, які об'єднують керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників і готові на громадських засадах торувати шлях до посилення та поширення новаторства в освітньому просторі України, окремі навчальні заклади ППО підійшли до цього питання досить зважено й креативно.

Для зручності організації регіональних шкіл новаторства на сайті «Полтавська регіональна школа новаторства» представлено всі супровідні матеріали, включаючи інструктивні, для регламентації процедур упровадження проєктивної моделі РШН: положення про Полтавську регіональну школу новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників; модель РШН; мета, завдання і зміст роботи кожного етапу впровадження школи новаторства в регіоні; опис необхідних умов для запровадження РШН. Для вільного користування на сайті постійно розміщуються всі матеріали проведених заходів (програми, звіти, презентаційний матеріал, відеокласти педагогів-новаторів, відеофрагменти до уроків тощо).

Висновки. Завдяки ВШН керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників зростає інноваційний потенціал навчальних закладів ППО й творчих педагогічних спільнот, якими є регіональні та зональні школи новаторства, які своєю діяльністю довели, що це одна з ефективних форм розвитку професійної майстерності освітян.

Сучасний етап розвитку РОС ПКПП відзначається інтенсивними пошуками педагогів-новаторів продуктивних шляхів модернізації сучасної школи як у педагогічній науці, так і на практиці. Один із них – освоєння перспективного досвіду педагогічної й управлінської діяльності, що є соціально значущим для оновлення ЗНЗ і характеризується високою ефективністю й результативністю його впровадження.

Трансформація новацій через школи новаторства виступає потужною силою в регіональній освітній системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Головним чинником підготовки педагога до новаторської діяльності є розвиток його особистісно-індивідуального стилю роботи.

Список використаних джерел:

1. *Басалюк Н. М.* Теоретичний аналіз післядипломної освіти вчителів у світовій практиці : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / Н. М. Басалюк // *Проблеми сучасної психології*. — 2010. — Випуск 7. — С. 43–53. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc.7/43-53.pdf
2. *Білик Н. І.* Координація діяльності молодих учителів Полтавщини у межах регіональної школи новаторства / Н. І. Білик // *Розвиток та саморозвиток педагогічної майстерності у сучасному освітньому просторі : тези доп. міжн. форуму пед. майст. (7–8 квітня 2015 року)* / редкол.: В. В. Зелюк (голова), Я. В. Сухенко, Н. І. Білик, З. В. Резніченко, І. О. Калініченко ; ПОШПО ім. М. В. Остроградського. — Полтава : ФОП Гаража М. Ф. — 2015. — С. 7–10.
3. *Білик Н. І.* Самопроекування розвитку професіоналізму фахівця в системі підвищення кваліфікації регіону / Н. І. Білик // *Теорія та методика управління освітою : електр. фах. вид.* — 2011. — № 5. — Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11bilhqr.pdf>
4. *Білик Н. І.* Школа новаторства – трансформатор новацій в освітній системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників / Н. І. Білик // *Наукова педагогічна думка*. — 2015. — № 3. — С. 110–116.
5. *Борисов А. Б.* Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. — Москва : Книжный мир, 2003. — 895 с.
6. *Дичківська І. М.* Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. — Київ : Академвидав, 2004. — 352 с.
7. *Любченко Н. В.* Координація як функція управлінської діяльності науково-методичного центру Університету менеджменту освіти НАПН України / Н. В. Любченко // *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України ; редкол.: О. Л. Ануфрієва [та ін.]*. — Київ, 2005. — Вип. 2 (15) / гол. ред. В. В. Олійник. — 2011. — 256 с.
8. *Олійник В. В.* Сучасні тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні: стратегічні орієнтири / В. В. Олійник // *Проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти у сучасному суспільстві : матер. Всеукр. наук.-практ. конф.*; 26–27 травня 2011 р. — Херсон, 2011. — Режим доступу: ukrdeti.com/firstforum/b1.html
9. *Шевчук А. В.* Рівні впровадження інноваційних процесів в регіональних освітніх системах / А. В. Шевчук // *Регіональні виборчі процеси: теорія і практика : тези VII Міжн.*

наук.-практ. конф. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. А. Янковської. — Львів : Львів. ун-т бізнесу та права, 2010. — С. 112–114.

BILYK N. COORDINATION OF THE WORK OF CREATIVE PEDAGOGICAL COMMUNITY IN THE REGIONAL EDUCATION SYSTEM OF IN-SERVICE PEDAGOGICAL TRAINING

We consider coordination as a function of management of creative educational communities in regional educational system of in-service teachers' training.

It is not only a way of forming cooperation between coordinator and members of these communities, but also a tool to get the final result of their work.

In the context of searching the effective ways of transformation of the regional educational system of in-service teachers' training, the main attention should be focused not only to support traditional methods of postgraduate education, but on the creation of new, aimed at adapting the system tasks, associated with the restructuring of education and society.

For the development of intellectually oriented economy and the formation of the knowledgeable society Ukraine should have effective science of the world-class: highly productive scientists and modern technological equipment and software for their work, rational organization of research and experimental development, developed system of commercialization of scientific results, in other words, science with high innovative potential.

Implementation of effective research should serve as a basis for strategic action that can provide creative educational communities (regional and zonal schools of innovation of leadership, scientific, educational and pedagogical staff of postgraduate education), the efficiency of which will make it possible to reach a new level of regional educational system so in-service teachers' training.

Key words: coordination, creative educational community, regional educational system of in-service teachers' training.

Надійшла до редакції 10.10.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 370

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

О. В. Варецька, О. В. Нікулочкіна
КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

Забезпечення якості освітнього процесу – головне завдання системи післядипломної педагогічної освіти. У статті представлено авторське бачення цієї проблеми, а також деякі аспекти її вирішення на прикладі підвищення кваліфікації учителів початкової школи. Розглядаючи педагогічні інновації як новостворені або вдосконалені технології, що істотно змінюють обсяг, структуру та якість педагогічного процесу, автор виокремлює, насамперед, ті педагогічні ідеї, які запроваджуються в післядипломний педагогічний процес.

Ключові слова: інновації, стохастична парадигма, технологія особистісно орієнтованого навчання, технологія модульного навчання, проектна технологія, технологія розвивального навчання, діяльнісний метод.

ВАРЕЦКАЯ Е. В., НИКУЛОЧКИНА Е. В. ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Обеспечение качества образовательного процесса – главная задача системы последипломного педагогического образования. В статье представлено авторское виденье этой проблемы, а также некоторые аспекты ее решения на примере повышения квалификации учителей начальной школы. Рассматривая педагогические инновации как вновь созданные или усовершенствованные технологии, которые существенно изменяют объём, структуру и качество педагогического процесса, автор выделяет, в первую очередь, те педагогические идеи, которые внедряются в последипломный педагогический процесс.

Ключевые слова: инновации, стохастическая парадигма, технология личностно ориентированного обучения, технология модульного обучения, проектная технология, технология развивающего обучения.

Постановка проблеми. Соціально-економічні, євроінтеграційні, глобалізаційні та інформатизаційні перетворення зумовили кардинальні зміни в освіті України, перед якою висувуються завдання щодо виховання: цілісної, всебічно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення; патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами та здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя [6].

Безумовно, такі цілі стосуються й початкової школи, яка стоїть біля витоків розвитку особистості дитини, і, відповідно, вчителя початкової школи, чия професійна діяльність має багато вимірів і напрямів, відрізняється багатоаспектністю і складністю.

Зазначимо, що серед п'яти найбільш обговорюваних позицій Концепції нової української школи друге місце посідає готовність до інновацій. Йдеться

й про технологічні зміни, зміни у змісті освіти й формах навчання, готовність до інновацій учителів, батьків, управлінців, підготовці агентів змін тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема педагогічних інновацій постійно перебуває в колі уваги таких науковців, як А. Вербицький, І. Дичківська, М. Кларін, І. Підласий, М. Поташнік, В. Хименець та інші. у роботах Л. Даниленко, А. Іваницької, О. Пехоти, О. Пометун, С. Сисоевої та інших досліджуються інноваційні технології та інноваційна діяльність. Питання створення освітнього середовища перебували у колі уваги дослідників Є. Бачинської, Л. Ващенко, А. Каташова, Ю. Мануйлова, В. Олійника, Н. Разіної, В. Петровського, І. Якманської та ін. Готовність педагогів до здійснення інноваційної діяльності є предметом дослідження І. Гавриш, І. Дичківської, Н. Клокар, М. Севастюка та інших.

Нам імponує позиція І. Дичківської, яка готовність учителя до впровадження інновацій розглядає як:

1) усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці;

2) інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;

3) зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, налаштованість на експериментальну діяльність;

4) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;

5) володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових [5, с. 88];

6) подолання психологічних бар'єрів.

Ці показники зумовлюють рівень сформованості готовності до інноваційної педагогічної діяльності в педагогів (інтуїтивний, репродуктивний, пошуковий, творчий).

Безперечно, таку готовність можна розглядати як показник рівня педагогічної майстерності вчителя, розвиток якої залежить від самоосвіти та подальшої освіти педагогів. Саме тому актуальності набувають інноваційні зміни в освітньому процесі інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо підвищення кваліфікації учителів школи I ступеня відповідно до запитів суспільства, так і вмотивованість самих учителів до запровадження інновацій у початковій школі, адже серед восьми ключових компонентів нової української школи другим визначено «умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно» [6]. Агентами змін, на нашу думку, мають стати інститути післядипломної освіти, у яких для цього наявні необхідні ресурси.

Мета статті: схарактеризувати інновації в післядипломному освітньому процесі й окреслити шляхи їх запровадження під час підвищення кваліфікації учителів початкової школи.

Перш за все, спираючись на дослідження І. Дичківської [5, с. 9], зауважимо, що поняття «інновація (лат. *innovatio* – оновлення, зміни) розуміємо як нововведення, зміни, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого з іншою метою. Інновації виникли як протиставлення традиції. Педагогічне тлумачення поняття «інновація» залежить від контексту, зокрема це: форма організації інноваційної діяльності; сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання й навчання з позицій особистісно орієнтованої освіти; зміни в освітній практиці; комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень; результат інноваційного процесу – «новація» [5, с. 9]. При цьому «новація» – ідеї, методики, методи технології тощо є певним засобом, а «інновація» (поняття, яке ширше за змістом) є процесом, предметом якого є новація. Найголовнішим у педагогічній інноватиці є новизна (відносна в особистісному й історичному контекстах), що подається як абсолютна (принципово невідомі раніше новації, радикальні нововведення за відсутності аналогів, прототипів), суб'єктивна (нове для конкретного суб'єкта) та відносна (часткова, умовна, місцева). Не можна обійти увагою й такі факти, коли нововведення не забезпечує корисний ефект. У такому випадку йдеться про псевдонововведення.

Варто також зазначити, що педагогічна інноватика охоплює певні теоретичні блоки понять і принципів: створення нового в системі освіти і педагогічної науки; сприйняття нового соціально-педагогічним співтовариством; застосування педагогічних інновацій; система рекомендацій для теоретиків і практиків щодо пізнання й інноваційних освітніх процесів та управління ними [5, с. 11]. Ці принципи співвідносяться з діяльністю інститутів післядипломної педагогічної освіти, до яких приходять слухачі, які суттєво відрізняються від студентів вищих навчальних закладів, адже працюють у навчальних закладах не менш як три роки.

Основна роль таких закладів, як підкреслює В. Олійник, полягає в забезпеченні можливості успішної реалізації завдання постійного підвищування інтелектуального й творчого потенціалу педагогів, їхнього озброєння навичками професійної діяльності [8, с. 7], здійснення розвитку їхніх компетентностей (ключових, міжпредметних, предметних тощо), забезпечення якості освітнього процесу як нормативного рівня, якому має відповідати «продукція» галузі освіти [8, с. 7].

Цілком слушно Л. Покроева зауважує, що «система постдипломної освіти, порівняно з базовою професійною, має свої переваги: вона менш інерційна, здатна швидко реагувати на перманентні зміни соціально-економічних і технологічних умов і, що дуже важливо, має постійний зв'язок з практикою» [9, с. 24].

Як відомо, упродовж тривалого часу, особливо на ранніх етапах розвитку людства, проблема впровадження інновацій була не такою гострою, як

в індустріальну й постіндустріальну (інформаційну) епохи. Вона постійно актуалізувалася наприкінці ХХ століття, що зумовлено проривом у науково-технічному розвитку, радикальною зміною традиційних уявлень про світ, життя, його цінності, майбутнє цивілізації.

Однією з особливостей сучасної системи післядипломної педагогічної освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної й інноваційної. Сучасна система освіти базується на традиційній формі навчання. Інноваційне навчання зорієнтоване на динамічні зміни в навколишньому світі, з навчальною й освітньою діяльністю, підґрунтям якої є розвиток різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості вчителя початкової школи.

В основу підвищення кваліфікації педагогів школи I ступеня, на нашу думку, необхідно покласти ідеї стохастичної парадигми технологічного підходу до навчання, схарактеризованої М. Є. Бершадським і В. В. Гузеєвим [1, с. 40–48].

За словником іншомовних слів, стохастичний – випадковий, ймовірнісний; стохастичний процес – процес, характер зміни якого в часі не можна точно передбачити [10, с. 648]. У свою чергу, технологізація післядипломного педагогічного процесу означає відмову від невизначеності в його побудові й перехід до чітко наукової вмотивованості та максимальної спрямованості на результат.

Таким чином, головна ідея такого підходу – визнання ймовірнісного характеру освітнього процесу, увага до суб'єктності того, хто навчається.

Вважаємо доречним навести узагальнену характеристику стохастичної парадигми за основними ключовими позиціями (табл. 1).

У межах стохастичної парадигми виділяємо технологічні компоненти професійного зростання вчителя початкової школи: подання прогнозованих результатів навчання у вигляді багаторівневих систем; постійна (курсний період) і змінна (міжкурсний період) частина блоків занять (модулів); укрупнення одиниць змісту освіти; застосування традиційних й інноваційних форм і методів. Наявність вищевказаних ознак дає змогу визначити розроблену технологію як інноваційну й інтегральну, тобто таку, що концентрується навколо п'яти генеральних ідей: концепції укрупнення дидактичних одиниць (П. Ерднієв [12]), диференційованого навчання, психологізації освітнього процесу, застосування ІК технологій як засобу комунікації, когнітивного розвитку тих, хто навчається, соціалізації змісту навчання [3].

Таблиця 1

**Характеристика стохастичної технології навчання
(за М. Є. Бершадським, В. В. Гузеєвим [1, с. 46–47])**

Позиції	Характеристика
Модель особистості	Гуманітарна система, у якій одержати повну об'єктивну інформацію про особистість є принципово неможливим
Спосіб зовнішнього впливу	Опосередкований вплив активізуючого освітнього середовища
Прогнозований результат зовнішнього впливу	Розподіл імовірностей можливих змін стану того, хто навчається. Однозначне передбачення результату заборонено принципами невизначеності
Заплановані цілі	Система конкретних діагностично сформульованих цілей, для яких може бути спрогнозовано ймовірність їх досягнення
Психологічне обґрунтування	Спонтанні зміни особистості внаслідок самостійної діяльності в умовах активізуючого освітнього середовища, концепція дозрівання особистості через внутрішні причини
Переважні методи	Проблемне навчання, модельний
Тип теорії	Статистична з імовірним прогнозуванням можливих змін стану того, хто навчається

Розглядаючи психолого-педагогічні інновації як новостворені або вдосконалені технології, що істотно змінюють обсяги, структуру та якість педагогічного процесу, виокремлюємо, насамперед, ті педагогічні ідеї та технології, які запроваджуються в педагогічний процес КЗ «ЗОІППО» ЗОР (табл. 2).

Таблиця 2

Педагогічні ідеї, покладені в основу інноваційних освітніх технологій

№ п/п	Наукова ідея	Інноваційні освітні технології
1	Індивідуалізація змісту навчання	Технологія особистісно орієнтованого навчання
2	Диференціація змісту навчання	Технологія модульного навчання, проектна технологія
3	Розвиток теоретичного, критичного мислення	Технологія розвивального навчання, діяльнісний метод, технологія розвитку критичного мислення
4	Ціннісні орієнтації, соціально-економічні орієнтири	Технологія духовно-економічного виховання молодших школярів і підготовка до її упровадження вчителів (О. Варецька) [2], технологія розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти (О. Варецька) [4]
5	Глобальна комунікація	Інформаційно-комунікаційні й медіатехнології

За останнє десятиріччя у післядипломній освіті дедалі виразніше утверджується особистісно орієнтований підхід до розвитку всіх учасників

освітнього процесу, мета якого полягає у створенні оптимальних умов для становлення особистості як суб'єкта діяльності. Суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти, відбувається зустріч того, що задається, та суб'єктивного досвіду, його збагачення. Предметно-дидактична модель особистісно орієнтованої педагогіки пов'язана з диференціацією, яка забезпечує індивідуальний підхід.

Модульна система дозволяє враховувати в процесі організації підвищення кваліфікації такі особливості компетентісно орієнтованого навчального процесу: 1) розгортати навчальний процес на основі трьох стадій: мотиваційної, виконавчої, рефлексивної; 2) застосовувати в освітньому процесі ситуативне моделювання. Технологія навчального модуля реалізує аксіологічний аспект навчання, надає широкі можливості для розвитку в педагогів школи I ступеня самоосвітньої компетентності.

Проектна діяльність сприяє вирішенню цілої низки завдань: підвищується мотивація до навчальної діяльності; розвивається вміння самостійно здобувати знання, аналізувати результати діяльності, пізнавальна активність, критичне мислення; поглиблюються знання з оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями.

Смисл технології розвивального навчання полягає в організації навчальної діяльності педагогів школи I ступеня, у якій вони є суб'єктами навчання. Вона здійснюється за допомогою різних методів і методичних прийомів, як-от: проблемний виклад знань, метод навчальних завдань, колективні та групові методи, нові способи самооцінки й самоконтролю результатів навчання тощо.

Діяльнісний підхід – складне багатогранне явище, проте, як засвідчує детальний аналіз педагогічної теорії та практики в післядипломній педагогічній освіті, діяльнісний метод ще не досліджений достатньо глибоко й досконально. Основні ідеї технології діяльнісного методу – входження того, хто навчається, в активну пізнавальну діяльність; зміна функцій учасників навчального процесу; провідна роль теоретичних знань у процесі навчальної діяльності; реалізація ідей педагогіки співпраці.

Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування вмілого, відповідального мислення, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження (М. Ліпман), є самостійною технологією, а також основою багатьох інноваційних педагогічних технологій, зокрема медіаосвіти, соціомедіаосвіти духовно-економічного виховання тощо.

Технологія духовно-економічного виховання молодших школярів і підготовка вчителів до її упровадження – педагогічна виховна інноваційна технологія, яка проявляється як процес перетворення духовно збагачених економічних знань в усвідомлені морально-ціннісні ставлення, якості та соціально значущі економічні вчинки молодших школярів [2, с. 9].

Технологія розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти – як незворотний, складний,

багатофакторний, багаторівневий, спрямований, закономірний системний процес якісних і кількісних соціально-психологічних, особистісних змін рівня соціальної компетентності, який відбувається під впливом внутрішніх і зовнішніх детермінант, рушійними силами якого є суперечності зовнішнього та внутрішнього світу особистості між рівнем її прагнень, соціальної активності щодо виконання певних соціальних ролей у певній соціальній групі та реальними можливостями особистості, суспільства відносно їх реалізації; процесу, що супроводжується закріпленням і накопиченням попередніх станів, результатом якого є цілісне особистісне утворення, новий якісний стан, що виступає як якісна зміна, поліпшення і перетворення її структури [4, с. 241].

Інформаційно-комунікаційні й медіатехнології допомагають творити інтегрований простір знань для розвитку особистості вчителя у віртуальному середовищі, об'єднують різні джерела інформації з різних дисциплін, спеціальностей і учасників освітнього процесу в рамках єдиної системи; забезпечують її постійний розвиток за рахунок оновлення теоретичного знання і безперервного накопичення нового досвіду, набутого викладачами і слухачами в ході навчального процесу; надають адекватну інформацію, релевантну завданню кожному з учасників освітнього процесу відповідно до його знань, переваг і потреб [11].

Висновки. Отже, суспільний прогрес змушує людину не тільки пристосовуватися до нових умов середовища, а й безпосередньо брати участь у цих змінах. Саме тому перед системою освіти постає завдання формувати людину, здатну успішно діяти в умовах постійних змін, сприймати мінливість світу як «сутнісну характеристику власної життєдіяльності». Йдучи за В. Кременем, стверджуємо, що мова йде про людину з інноваційним типом мислення, культури, поведінки [7, с. 409] розвинутою соціальною компетентністю, яка дозволяє їй активно взаємодіяти з соціумом, виконувати різні соціальні ролі, легко встановлювати контакти з різноманітними групами та індивідами, брати участь у соціально значущих проектах, сприймати самого себе та іншого, ефективно спілкуватися в соціальних ситуаціях, усвідомлювати соціальну відповідальність за наслідки своїх дій і необхідність готовності до змін.

Узагальнюючи вищезазначене, констатуємо, що від упровадження інновацій в освітній процес, створення інноваційного освітнього, комфортного середовища залежить ефективність професійного розвитку вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

У такому середовищі він зможе розвиватися як особистість, розвивати інноваційно-творче мислення, налаштовуватися на суб'єкт-суб'єктні, партнерські відносини, співпрацю на засадах взаємної довіри і поваги. У той самий час, у кожному навчальному закладі необхідно створити умови, здатні забезпечити розвиток об'єктів освітнього процесу, впровадження інновацій, продуктивну діяльність, соціально-педагогічну ініціативу, яка є основною джерельною базою інноваційного середовища, «досягнення балансу прав, обов'язків і відповідальності у трикутнику дитина–педагоги–батьки» [6].

Список використаних джерел:

1. Бершадский М. Е. Дидактические и психологические основания образовательной технологии / М. Е. Бершадский, В. В. Гузев. — М. : Центр «Педагогический поиск», 2003. — 256 с.
2. Варецька О. В. Підготовка учителів початкових класів до економічного виховання школярів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. В. Варецька. — Запоріжжя, 2008. — 24 с.
3. Варецька О. В. Соціальна спрямованість змісту підвищення кваліфікації вчителів початкової школи [Електронний ресурс] / О. В. Варецька // Модернізація регіональної системи підвищення кваліфікації та атестації педагогічних працівників як умова підвищення якості освіти: Всеукр. наук.-метод. інтернет-конференція: зб. матер. / упоряд.: Л. Д. Покроєва, Т. В. Дрожжина. — Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2014. — С. 37–41. — Режим доступу: http://conf-hano.at.ua/news/elektronnij_zbirnik_materiv/2014-12-09-435
4. Варецька О. В. Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти : дис. докт. пед. наук: 13.00.04 / Олена Володимирівна Варецька. — Київ, 2015. — 630 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум : навч. посіб. / І. М. Дичківська. — Київ : Слово, 2013. — 448 с.
6. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>
7. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. — 2-ге вид. — К. : Т-во «Знання» України, 2010. — 520 с.
8. Олійник В. Впровадження оцінювання якості освіти (в рамках проекту TEMPUS «Справедливе оцінювання») / В. Олійник // Післядипломна освіта в Україні. — 2006. — № 2. — С. 6–12.
9. Покроєва Л. Моніторинг якості постдипломної освіти / Л. Покроєва // Післядипломна освіта в Україні. — 2006. — № 2. — С. 24–26.
10. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / [укладачі: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. — К. : Довіра, 2006. — 789 с.
11. Тельнов Ю. Ф. Реализация компетентностного подхода к обучению на основе управления знаниями / Ю. Ф. Тельнов // Научная сессия МИФИ. — 2007. — С. 338.
12. Эрдниев П. М. Укрупнение дидактических единиц как технология обучения. Ч. 1 / Пюрвя Мучкаевич Эрдниев. — М. : Просвещение, 1992. — 175 с.

VARETSKAYA O., NIKULOCHKINA O. INNOVATIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF INCREASING QUALIFICATION OF TEACHERS OF ELEMENTARY SCHOOL

Providing of quality of educational process is the main task of the system of post pedagogical education. The author seeing of this problem is represented in the article, and also some aspects of its decision on the example of the in-plant training of teacher of initial classes. Examining the pedagogical innovations as accrued or improved technologies, which substantially change a volume, structure and quality of pedagogical process, an author selects, above all things, those pedagogical ideas which are inculcated in a of post pedagogical process.

Key words: innovations, stochastic paradigm, technology of personality oriented teaching, technology of the module teaching, project technology, technology of the developing teaching.

Надійшла до редакції 10.11.2016 р.

УДК 37.015.32

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МЕДИЧНИХ СЕСТЕР У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

В. М. Вронська

*Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

У статті висвітлено досвід здійснення психологічного супроводу медичних сестер дошкільних навчальних закладів та формування їх психологічної компетентності в системі післядипломної педагогічної освіти. Запропоновані результати однієї з методик – методики «Незакінчені речення». Проаналізовано результати та здійснено ранжування позицій. Зроблено висновок, що в результаті діяльності тимчасового науково-дослідного колективу в його учасників – медичних сестер ДНЗ експериментальної групи, у більшій мірі розвинуті професійно важливі психологічні якості в порівнянні з медичними сестрами ДНЗ контрольної групи та ін.

Ключові слова: післядипломна освіта, медичні сестри дошкільних навчальних закладів, ранжування.

ВРОНСКАЯ В. М. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ И ФОРМИРОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У МЕДИЦИНСКИХ СЕСТЕР В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье освещен опыт проведения психологического сопровождения медицинских сестер дошкольных учебных заведений и формирования их психологической компетентности в системе последипломного педагогического образования. Предложены результаты одной из методик – методики «Незаконченные предложения». Проанализированы результаты и проведено ранжирование позиций. Сделан вывод, что в результате работы временного научно-исследовательского коллектива у его участников – медицинских сестер дошкольных учебных заведений экспериментальной группы, в большей мере развиты профессионально важные психологические качества в сравнении с медицинскими сестрами дошкольных учебных заведений контрольной группы и др.

Ключевые слова: последипломное образование, медицинские сестры дошкольных учебных заведений, ранжирование.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день ми помічаємо покращення демографічної ситуації, вихованців у ДНЗ стає більше, однак проблеми збереження здоров'я дітей набувають особливої актуальності. Адже дедалі помітнішою стає тенденція до погіршення його стану. Тому, великі сподівання покладаються на медичних сестер ДНЗ, які сьогодні в умовах дошкільного навчального закладу спільно з вихователями, фізінструктором, психологом здійснюють оздоровчі заходи, впроваджуючи різноманітні фізкультурно-оздоровчі та лікувально-профілактичні технології інноваційного та здоров'язберезувального характеру. Однак медичних сестер до роботи в ДНЗ ніхто цілеспрямовано не готував, тому в системі післядипломної педагогічної освіти необхідно здійснювати психологічний супровід їх професійного розвитку, а також формувати їх психологічну компетентність,

адже у професійній діяльності медсестрам важливо враховувати індивідуальні особливості вихованців, розуміти їх емоції та психічні стани.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Термін «психологічний супровід» у сучасній педагогіці та психології розглядається досить широко. Уперше цей термін з'явився в 1993 році і стосувався психологічного супроводу дітей. Зокрема, цей процес висвітлили автори: Г. Бардієр, І. Ромазан і Т. Чередникова у книзі «Психологічний супровід природного розвитку маленьких дітей». Також його використовує А. Деркач. Організація психологічного супроводу в дошкільному закладі була розвинута в роботах М. Бітянової. Автори цих робіт під психологічним супроводом розуміють систему професійної діяльності психолога та педагога, яка спрямована на створення спеціальних умов для повноцінного розвитку й успішного навчання дитини в конкретному освітньому середовищі. Як визначає М. Бітянова, «психолог і педагог у цьому процесі не просто спостерігачі, які стоять поруч, вони створюють оптимальні соціально-психологічні умови для розвитку дітей, вони ідуть з ними поруч».

В освіті дорослих також необхідно здійснювати психологічний супровід. Для прикладу, професійна діяльність медичних сестер ДНЗ відрізняється від професійної діяльності медичних сестер лікувальних установ. У них інше коло професійних обов'язків, інші професійні повноваження. Тому для успішної адаптації та роботи необхідним є психологічний супровід та формування психологічної компетентності.

Мета статті: проаналізувати результати психологічного супроводу та формування психологічної компетентності медичних сестер ДНЗ.

Виклад основного матеріалу. У ДНЗ намагаються створити єдиний психологічний простір, безпечний для дитини. Дорослі повинні цінувати природні механізми розвитку дитини, не руйнувати їх, а розкривати, при цьому самому бути і спостерігачами, і співучасниками, і дослідниками. Тому медсестри повинні пам'ятати про неушкодження дитячого розвитку. Необхідно формувати психологічну компетентність медичних сестер ДНЗ. З цією метою працівники РОППО спільно із фахівцями відділу освіти та за сприяння працівників відділу охорони здоров'я Рівненської райдержадміністрації створили тимчасовий науково-дослідний колектив. У ході його роботи, впродовж п'яти років здійснювалася робота над формуванням психологічної компетентності медичних сестер ДНЗ – учасників експериментальної групи. Крім того, досліджували рівень сформованості психологічної компетентності медичних сестер ДНЗ – учасників контрольної групи та медичних сестер лікувальних установ.

У результаті сформованої психологічної компетентності медичних сестер ДНЗ вони вміють розпізнавати психічний стан вихованця, його психоемоційний настрій, перші прояви хвороби. Навіть здійснюючи болючі, неприємні маніпуляції (щеплення) намагаються переконати вихованців у необхідності та важливості цих заходів. У кінцевому результаті –

підвищується ефективність лікувально-оздоровчого процесу. Про це свідчать багаторічні спостереження за роботою медсестер, їх співпраця з лікарями-педіатрами, відгуки завідувачів ДНЗ (які ми висвітлюємо нижче), батьків вихованців.

Проаналізуємо дані однієї з психодіагностичних методик.

Для одержання результатів ми розробили методику «Незакінчені речення», що містила 10 незавершених тверджень, які медичні сестри повинні були продовжити. Порівняємо окремі відповіді.

Медичні сестри ДНЗ, які були залучені до ТНДК, дали такі відповіді:

1-ше речення «Коли спілкуюся з маленькими дітьми...» – стараюся вислухати їх; стараюся повністю їх вислухати і по можливості допомогти; я спокійна; я наповнююсь позитивною енергією; відчуваю радість; відчуваю бажання поспілкуватися; отримую задоволення від спілкування; намагаюся бути для них вірним другом, ненав'язливо стати для них зразком для наслідування позитивного; я хочу пізнати їх, більше вникнути в їх переживання, проблеми, якимось чином їм допомогти, підтримати; відчуваю відповідальність за них, радість; відчуваю ніжні почуття до них, діти заспокоюють душу, позитивні емоції виникають від їх щирості; я отримую задоволення, відчуваю свою роботу дуже потрібною; переймаюся їхніми проблемами, в мене хороший настрій; відчуваю задоволення, приємні враження; я урівноважена, спокійна; я стараюся усміхатися, жартувати з ними, намагаюся зробити так, щоб вони усміхнулися у відповідь, розлучатися з позитивним настроєм; я відповідаю на запитання, заспокоюю перед щепленням.

Проаналізувавши відповіді, можна зробити ранжування.

Позиції у ранжуванні.

Емпатія – 5; втіха – 4; співпраця – 3; спокій – 3; наснаження – 2; намагання встановити контакт з дитиною – 1; конкретність – 0; тривога – 0; емоційна напруга – 0; намагання зрозуміти дитину – 0.

Відповіді медичних сестер ДНЗ контрольної групи:

1-ше речення «Коли спілкуюся з маленькими дітьми...» – одержую втіху від спілкування та душевний спокій; я спокійна, конкретна; стараюся їх повністю вислухати і зрозуміти; відчуваю радість, з'являється веселий настрій; стараюся бути більш уважною до них, вислухати, перейнятися їх проблемами; отримую задоволення від спілкування, відчуваю радість від правильних відповідей; отримую задоволення від цієї розмови.

Позиції у ранжуванні.

Співпраця – 1, втіха – 3, спокій – 1, конкретність – 1, емпатія – 1, тривога – 1, намагання встановити контакт з дитиною – 1, намагання зрозуміти дитину – 1, наснаження – 0, емоційна напруга – 0.

Середня кількість слів у реченні по групах

№ речення	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Середнє значення	Співвідношення
Медичні сестри ДНЗ-експериментальна група	6,8	9,7	4,4	8,6	8	4,9	5	8,4	6,5	6,1	6,84	1
Медичні сестри лікувального закладу	7	5	3,1	3	5,5	3,4	3,3	5,1	4	6	3,34	0,5 – удвічі менше
Медичні сестри ДНЗ-контрольна група	6,4	4,4	4,6	3	3,5	3,2	6	2,7	5	5,8	4,46	0,7 – у півтора рази менше

Навіть зробивши аналіз відповідей лише на це запитання, можна зробити висновок. У медичних сестер експериментальної групи письмові відповіді більш розгорнуті, у виконанні тесту вони використали удвічі більше слів, ніж м/с лікувального закладу і у півтора рази більше, ніж м/с контрольної групи, що свідчить про те, що у медичних сестер експериментальної групи краще розвинені вербальні здібності.

Проаналізувавши спільно із завідувачами ДНЗ роботу медичних сестер очолюваних ними освітніх закладів, можна зробити висновки. У характеристиках медичних сестер своїх закладів завідувачі на перше місце ставлять досвідченість, а далі наводять ті ж робочі якості, за які вони цінують своїх співробітників загалом. Щодо недосвідчених медичних сестер, то їх «спершу доводиться навчити, а вже потім запитати роботу». Оскільки керівники освітніх закладів не втручаються в суто медичні аспекти роботи медпрацівників, то це означає, що недосвідчених медсестер навчають передусім навичкам спілкування та емоційної саморегуляції, щоб вони могли підтримувати позитивну налаштованість у стосунках з іншими співробітницями ДНЗ. Це є дуже важливим, оскільки медична сестра за своїми повноваженнями має бути також і вимогливою до всіх працівників ДНЗ (за винятком завідувачки, методиста і психолога) у дотриманні ними санітарно-гігієнічних норм закладу та правил збереження здоров'я дітей і при цьому не створювати конфліктних ситуацій.

Та увага, яку приділяють завідувачки ДНЗ до підтримання атмосфери доброзичливості удитсадку, є зрозумілою, тому що стан емоційного та

фізичного комфорту – це необхідна умова для розвитку дітей та підтримання їхньої пізнавальної активності. Висока емоційна чутливість маленьких дітей зумовлює те, що дорослим неможливо перед ними прикидатися, приховуючи свій поганий настрій чи агресивну налаштованість, тому особи, які з ними працюють мають бути щирими, відкритими до спілкування і володіти умінням відповідно регулювати свій настрій. Працівники, які не вміють регулювати свої емоції, мають низький рівень самодисципліни та емпатійності, у такому колективі довго не затримуються.

Медична сестра, знаходячись у середовищі дитячого освітнього закладу, де основними фахівцями є педагоги, для адекватної взаємодії з ними й підтримання свого авторитету мусить мати добре розвинені вербальні здібності та високий рівень емоційного інтелекту. Знаходячись роками в зазначеному фаховому оточенні м/с набуває згаданих вище якостей, а також вчиться працювати автономно, без детального керівництва. Вона працює під супервізією завідувачки, яка здійснює адміністративне керівництво медсестрою і не втручається у її суто фахові дії, та супервізією представників районної педіатричної служби, що є компетентними у контролі над виконанням медсестрою ДНЗ суто медичних обов'язків, проте не мають на неї жодного адміністративного впливу.

Якщо порівнювати структуру повноважень м/с ДНЗ та інших працівників цього закладу, то найближчою до неї за різноманітністю та відповідальністю повноважень є завідувачка. Тому природним є те, що на перших етапах професійної діяльності м/с вона є основним її супервізором. Такий характер керівництва сприяє набуттю фахових якостей, необхідних для автономної роботи.

Оскільки професійні якості працівників освітньої сфери дуже близько збігаються з їхніми особистісними якостями, то для медсестер, які приходять в освітню сферу, цілком природним є особистісний розвиток у напрямку набуття рис автономності, самодисципліни, упевненості в собі, високого рівня емоційної саморегуляції, емпатійності, рефлексивності, умінь самопредставлення та самоадвокатування, вербальних та комунікативних здібностей, а також розширення світогляду.

Висновки. Завдяки сформованій психологічній компетентності підвищується ефективність діяльності медичної сестри ДНЗ, адже така медсестра збалансована як особистість, емоційно відкрита, неконфліктна, врівноважена – це відображається на виконанні професійних обов'язків. Внаслідок цього підвищується результативність спільної роботи з фахівцями ДНЗ (командний підхід), вихованцями ДНЗ, батьками вихованців, покращуються їх взаємовідносини із підлеглими (помічниками вихователів, працівниками кухні, пральні).

У результаті залучення до діяльності тимчасового науково-дослідного колективу в медичних сестер ДНЗ сформована психологічна компетентність, а це сприяє безпосередньо підвищенню ефективності професійної діяльності, вмінню працювати в команді, завдяки цьому впроваджуються нові форми ро-

боти, вдосконалюється фаховий рівень медсестри, зростає значення просвітницької та санітарно-гігієнічної роботи у ДНЗ, що призводить до покращення здоров'я вихованців.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості / О. Ф. Бондаренко. — Харків : Фоліо, 1996. — 238 с.
2. Киричук О. В. Проблеми психології педагогічної взаємодії / О. В. Киричук // Психологія. — К., 1991. — Вип. 37.
3. Карвасарский Б. Д. Психотерапевтическая энциклопедия / Б. Д. Карвасарский. — СПб., 1998. — 134 с.
4. Косенко В. Г. Медицинская психология для медицинских сестер и фельдшеров / В. Г. Косенко, Л. Ф. Смоленко, Т. А. Чебуракова. — Ростов-на-Дону : Фенікс, 2002. — 411 с.

VRONSKAYA V. PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND FORMATION OF PSYCHOLOGICAL COMPETENCE IN MEDICAL SISTERS IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION

The article highlights the experience of psychological support nurses preschool education and formation of their psychological competence in the system of postgraduate education. The results of one of the methods – the methodology "Unfinished Proposals" are offered. The results and ranking of positions held. It is concluded that as a result of temporary scientific staff is therefor in its members – nurses preschool educational institutions of the experimental group, in more developed professionally important psychological qualities in comparison with nurses preschool education control group, and others.

Key words: post-graduate education, nurses, pre-schools, rankings.

Надійшла до редакції 10.11.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 378.146

ОСОБЛИВОСТІ СПІВБЕСІДИ ЯК ФОРМИ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ІТ-СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

О. О. Гура

Запорізький національний університет

У статті розкривається характеристика співбесіди як форми контролю якості освіти студентів ІТ-спеціальностей, розглядаються її основні види за структурою, формою або ціллю. Робота містить у собі аналіз вимог до контролю якості процесу освіти у вищих навчальних закладах та потенціальну роль співбесіди у ньому. Надається класифікація співбесід за різними типами та пояснюється, яку вимогу до контролю якості знань реалізує кожен з них. Визначена й описана структура та етапи співбесіди, виділені головні її логічні складові. Приводиться детальний аналіз кожного етапу й обґрунтовується його необхідність. На основі отриманого матеріалу досліджується можливість інтеграції співбесіди в систему сучасної вищої освіти.

Ключові слова: співбесіда, ІТ-спеціальність, контроль якості освіти, інтерв'ю, програмне забезпечення.

ГУРА А. А. ОСОБЕННОСТИ СОБЕСЕДОВАНИЯ КАК ФОРМЫ КОНТРОЛЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ ИТ-СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

В статье раскрывается характеристика собеседования как формы контроля качества образования студентов ИТ-специальностей, рассматриваются ее основные виды по структуре, форме или цели. Работа включает в себя анализ требований к контролю качества процесса образования в высших учебных заведениях и потенциальную роль собеседования в нем. Предоставляется классификация собеседований по разным типам и объясняется, какое требование к контролю качества знаний реализует каждый из них. Определена и описана структура и этапы собеседования, выделены главные ее логические составляющие. Приводится детальный анализ каждого этапа и обосновывается его необходимость. На основе полученного материала исследуется возможность интеграции собеседования в систему современного высшего образования.

Ключевые слова: собеседование, ИТ-специальность, контроль качества образования, интервью, программное обеспечение.

Постановка проблеми. Інформаційні технології та розробка програмного забезпечення на сьогоднішній день є, мабуть, однією з найбільш динамічних і креативних сфер освіти, а підготовка висококваліфікованих фахівців індустрії – об'єктивною потребою розвитку світової економіки. Україна належить до небагатьох країн Європи, які мають достатній освітній потенціал для підготовки ІТ-фахівців на рівні кращих міжнародних стандартів. Проте, задля збереження конкурентоспроможності необхідним є постійний розвиток, оптимізація, своєчасне виявлення проблем та їх оперативне вирішення.

Однією з ключових складових успішної підготовки компетентних фахівців є ефективна форма контролю якості отриманих ними знань. Кон-

троль дає необхідний навчальний та виховний ефект при дотриманні таких вимог, як:

1) планомірність і систематичність: контроль здійснюється відповідно до запланованого навчально-виховного процесу, складає його органічну частину і будується на основних питаннях програми навчання;

2) об'єктивність, що дозволяє реально порівнювати й оцінювати успіхи і недоліки навчальної діяльності студентів;

3) всебічність, тобто найбільш повне визначення фактичного рівня засвоєння студентами навчальної програми, охоплення всіх розділів програми, перевірка не тільки предметних знань, а й засвоєння світоглядних ідей, загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок.

Навчальні плани і програми вищих навчальних закладів передбачають такі форми організації контролю знань і умінь студентів: обов'язкові контрольні роботи, заліки, кваліфікаційні випробування, захист курсових і дипломних проектів (робіт), семестрові, а також державні іспити. Однак, в силу своєї специфічної спрямованості, підготовка фахівців ІТ вимагає шукати нові форми контролю знань студентів, що дозволяють більш точно визначити якість засвоєння матеріалу та їх професійну придатність у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблем підготовки інженерів з розробки програмного забезпечення та актуальними питаннями інформаційних технологій займалися П. Денінг, Д. Кнут, Ю. В. Нікольський, Ф. А. Семеріков, В. О. Сухомлін, А. А. Терехов, Ю. М. Щербина та ін. Аналіз останніх досліджень та наукових публікацій показав, що незважаючи на невідворотне залучення ІТ-фахівців у бізнес, державне управління, банківську справу та інші галузі, пошук ефективних форм оцінки якості освіти, на наш погляд, недостатньо привертає увагу вітчизняних учених та педагогів вищої школи.

У свою чергу, у самій індустрії ІТ широко застосовується підхід до визначення якості професійних знань співробітників, який може бути застосований і у вищій школі – співбесіда. Ця методика використовується в абсолютній більшості великих ІТ-компаній, представлених на українському ринку, таких як EPAM Systems, GlobalLogic, NIX Solutions, DataArt та ін.

Співбесіда є одним з найбільш поширених методів відбору й оцінки персоналу. Основна її мета – отримання інформації, яка дає змогу:

1) оцінити, наскільки даний кандидат підходить для вакантної посади, провести оцінку професійної придатності претендента – його професійних знань і навичок, ділових, індивідуально-психологічних і психофізіологічних якостей;

2) визначити, наскільки даний кандидат виділяється з інших кандидатур на заміщення вакантної посади (які якості та навички переважають, а які, навпаки, потребують подальшого розвитку; наскільки ці якості важливі для вакантної посади; чи можливий прийом на роботу співробітника з умовою подальшого зростання);

3) встановити достовірність інформації, що надається кандидатом про свої професійні та особистісні якості, досвід роботи.

Для того щоб зробити процес відбору найбільш оптимальним, доцільно використовувати різні варіанти проведення співбесід. Кожен з його видів надає додаткові можливості для правильної оцінки претендентів, а також дозволить домогтися високих результатів подальшої роботи.

За структурою співбесіди поділяються на:

1) жорстку (структуровану). Основною рисою даного виду є заздалегідь складений план, в якому визначені теми для розмови і запитання здобувачеві. Таку співбесіду рекомендовано для оцінки професійних навичок. Співробітник компанії при підготовці питань структурованої співбесіди використовує посадову інструкцію на вакантну посаду і в процесі бесіди «по пунктах» скрупульозно з'ясовує відповідність претендента встановленим вимогам;

2) вільну (неструктуровану). Цей вид співбесіди більше нагадує світську бесіду, в якій інтерв'юеру відводиться роль того, хто направляє. Для його проведення зазвичай намічаються тільки основні теми. Однак тут завжди є ймовірність того, що «вільний» хід бесіди може відвести достатньо далеко від основної теми розмови і, врешті-решт, інтерв'юер і здобувач можуть залишитися з великою кількістю нез'ясованих питань;

3) комбіновану. Цей вид співбесіди є оптимальним для найбільш повної оцінки здобувача. Завдяки заздалегідь розробленому плану з'являється можливість оцінити професійні знання здобувача та навички в жорстко заданих рамках, а у вільній бесіді виявити, які загальнолюдські цінності має потенційний працівник.

За формою організації співбесіди розрізняють на такі види, як:

1) індивідуальна співбесіда. При індивідуальній співбесіді один інтерв'юер працює окремо з кожним новим здобувачем, що дозволяє встановити найбільш міцний контакт. Однак тут можлива ситуація, коли інтерв'юери, перебуваючи під враженням від попередніх кандидатів, невірно, суб'єктивно оцінюють чергового претендента;

2) групова співбесіда. У даному випадку зі здобувачем спілкуються кілька інтерв'юерів. Необхідність у проведенні групової співбесіди може виникнути тоді, коли вакантна посада передбачає наявність вузькопрофесійних знань, які співробітник відділу персоналу оцінити не в змозі. Для того щоб упевнитися в наявності у претендента необхідних знань, запрошуються фахівці відділу, в який наймається кандидат. При плануванні даного виду співбесіди необхідно чітко розподілити ролі між інтерв'юерами. Безумовно, співбесіда, проведена відразу декількома інтерв'юерами, при правильній її організації дає змогу більш точно оцінити професійні та особистісні якості претендента. При цьому також знижується можливість впливу суб'єктивних факторів на прийняття рішення.

За поставленим цілям виокремлюють:

1) попередню (відсіваючу) співбесіду. Її завдання – визначити і відібрати з усієї маси кандидатів тих, які будуть запрошені для продовження переговорів. Така співбесіда може бути організована різними способами. В умовах загальної комп'ютеризації багато компаній в якості первинної співбесіди стали висилати претендентам завдання електронною поштою, на основі яких здійснюється первинний відбір;

2) відбіркову співбесіду. Це вирішальна розмова, в ході якої оцінюється кваліфікація кандидата. Залежно від необхідності може практикуватися серія відбіркових співбесід, у процесі яких здобувач розмовляє з різними співробітниками компанії, починаючи з працівника відділу кадрів і закінчуючи, наприклад, генеральним директором компанії.

Сам процес співбесіди зазвичай можна розбити на декілька логічних блоків питань. Кожна частина має за мету виділити та оцінити окрему складову професійної характеристики кандидата. До основних блоків співбесіди відносяться:

1) біографія і загальні питання. Перше, що хочуть почути інтерв'юери – загальні факти з біографії, дані про освіту, цілі, особистісні характеристики та професійні вміння кандидата. Основна мета цього блоку – виявити, наскільки кандидат здатний охарактеризувати себе як особистість, відокремити найбільш значущі моменти зі своєї біографії. Саме на цьому етапі найбільш яскраво визначаються його індивідуально-психологічні і психофізіологічні якості;

2) технічна частина: теорія. Оскільки ІТ-компанія зацікавлена наймати найкращих фахівців, незважаючи на те, що більша частина їх знань і досвіду може і не знадобитися для поставлених завдань, їй важливо визначити реальний рівень технічних знань кандидата. У цьому блоці співбесіди зазвичай з'ясовуються питання, що стосуються синтаксису і семантики мов програмування, базових знань методології і загального процесу розробки. Відповіді на ці питання прагнуть отримати як від розробників з багаторічним стажем, так і від новачків у цій галузі.

3) технічна частина: практика. Практична частина співбесіди зазвичай полягає в написанні невеликої абстрактної програми, коду, документації або інших продуктів, що відносяться до конкретної сфери ІТ, на яку орієнтована посада. Ці завдання спрямовані не стільки на кінцевий результат, скільки на розуміння підходу здобувача до вирішення завдань. Людина, що проходить співбесіду, має продемонструвати хід своїх думок і показати знання предметної області та вміння шукати рішення проблем на практичному прикладі;

4) досвід роботи, попередні проекти. Цей блок співбесіди дає змогу здобувачу більш докладно поділитися своїм досвідом роботи, ситуаціями, з якими він стикався на проектах і способами їх вирішення. У разі відсутності реального досвіду роботи в ІТ-компаніях важливо розуміти, що для інтерв'юера в пріоритеті знаходиться не кількість різноманітних ситуацій, технологій та проектів, а їх специфіка та залученість у них самого здобувача;

5) іноземна мова. У реаліях сучасного ІТ, спрямованого на всебічну роботу з іноземними співробітниками і клієнтами, рівень володіння іноземними мовами (в основному англійською) є вкрай важливим, а іноді й вирішальним фактором відбору. На цьому етапі інтерв'юера цікавить не скільки академічний рівень іноземної мови, скільки вміння здобувача продовжувати діалог і спілкуватися за професійними питаннями. Саме тому перехід на спілкування іноземною мовою може відбутися раптово і, зазвичай, в контексті розмови про попередній досвід роботи або практичні навички;

6) мотивація, перспективи. У цьому блоці питань співбесіди інтерв'юер намагається оцінити замотивованість потенційного кандидата, його бажання вирішувати професійні завдання і реальний інтерес в отриманні даної посади. На цьому етапі здобувачу важливо показати свою зацікавленість у новому місці роботи, подальшому розвитку, придбанні нового досвіду;

7) питання до інтерв'юерів. Наприкінці співбесіди інтерв'юер зазвичай пропонує кандидату самому поставити питання і дізнатися необхідні для себе відомості. Насправді, форма, контекст і зміст питань дозволяють оцінити професіоналізм і мотивацію самого здобувача нітрохи не гірше, ніж питання в попередніх блоках.

Навіть у відриві від перспектив отримання роботи, проходження співбесід буває корисним незалежно від результатів. Працівник ІТ-сфери саме завдяки цьому підвищує свою кваліфікацію. Нерідко буває, що, вирішуючи звичні завдання, він застосовує одні технології частіше, ніж інші. У результаті знання деяких розділів стають менш актуальними і поступово зникають. Підготовка до співбесіди спонукає відкрити та заповнити ці прогалини й отримати додаткові знання в суміжних областях. Спілкуючись з інтерв'юером, здобувач також може виявити свої слабкі місця і в подальшому їх ліквідувати. А це, в свою чергу, позитивно позначиться на якості створюваного ним продукту і перспектив отримання посади в майбутньому.

Для студентів ІТ-спеціальностей розуміння самого процесу співбесіди і готовність до нього є головним чинником отримання першої роботи і становлення себе як ІТ-фахівця. Зазвичай основна причина відмов у прийомі на роботу молодих спеціалістів полягає у невдало пройдених співбесідах, що, у свою чергу, викликано відсутністю навичок правильного ведення діалогу з інтерв'юером, вміння зацентрувати увагу на своїх технічних знаннях та замотивованості. Варто також враховувати, що для багатьох студентів-випускників проходження свого першого інтерв'ю – надзвичайно травматична, стресова ситуація і в багатьох випадках схвильованість кандидата і незвичність такої форми контролю для нього дуже негативно позначається на якості відповідей.

Для формування в студента необхідних навичок і досвіду проходження співбесід доцільним, на нашу думку, є створення спеціальних факультатив-

них занять з моделювання ситуацій, що виникають на реальних співбесідах, та аналізу шляхів найкращого їх вирішення.

Більш того, співбесіда може бути життєздатною формою модульного і навіть підсумкового контролю студента ІТ-спеціальності. Застосування подібної форми оцінювання якості знань студента дозволить ефективніше виявити слабкі місця і прогалини в розумінні матеріалу, а також проходження більшої частини програми, аніж це можливо з іншими формами контролю. Гнучкість ідеології співбесіди, що дає можливість оцінювання як теоретичних, так і практичних знань студента, дозволяє використовувати її для переважної більшості ІТ-дисциплін, у тому числі програмування, методологій розробки ПЗ, тестування і навіть бізнес-орієнтованого курсу іноземної мови.

Підсумовуючи вищесказане, співбесіду можна назвати вкрай ефективною, перспективною і простою в реалізації формою контролю якості освіти студентів ІТ-дисциплін.

Список використаних джерел:

1. Бизюкова . В. Кадры управления: подбор и оценка / И. В. Бизюкова. — М. : Экономика, 2008. — 293 с.
2. Управление персоналом организации. Практикум: учебное пособие / под ред. А. Я. Кибанова. — М. : ИНФРА-М, 2012. — 638 с.
3. Гончаров В. В. В поисках совершенства управления / В. В. Гончаров. — М. : МНИИПУ, 2013. — 784 с.
4. Собеседование [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Собеседование>.
5. Чутчева Е. Б. Собеседование: подготовка и проведение [Электронный ресурс] / Е. Б. Чутчева. — Режим доступа: <http://www.psychology.ru/library/649>.

GURA O. THE INTERVIEW AS A FORM OF QUALITY CONTROL IN IT EDUCATION

The article reveals the characteristics of the interview as a form of educational quality control of students of IT-specialties, explores its basic forms and types by structure, form or purpose.

The work includes an analysis of requirements for the educational quality control process: sustainability and regularity (control is carried out according to the planned educational process), fairness (impersonal evaluation of the successes and shortcomings of the educational activities of students), versatility (coverage of all sections of the program). According to the requirements for the educational quality control, the interviews are classified by different types. There's also an explanation of how does each type realize the specific requirement. The article identifies and describes the structure and the stages of the interview, determines its main logical components: biography and general questions (the candidates ability to describe himself as a person), the technical questions (assessment of practical and theoretical knowledge of the discipline), description of the work and past projects experience (professional achievements, problematic and extraordinary situations, encountered on the projects), foreign language (the ability of the applicant to engage the dialogue and to communicate about professional issues), motivation (determination of real interest in getting this post) and questions to the interviewers (the form, context and content of questions can help in understanding the motivation of the applicant). He results of the analysis provide enough information to investigate the possibility of integrating the interview into the system of modern higher education.

Key words: interview, IT-specialty, quality control, education, interview, software.

Надійшла до редакції 12.11.2016 р.

УДК 373.31

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

А. В. Дьяченко

*Запорізька загальноосвітня
школа I–II ступенів № 55 ЗМР*

У статті розглядаються досвід та система роботи над формуванням національно-патріотичної свідомості учнів початкових класів. Розкривається проблема формування громадянсько-патріотичної компетентності учнів початкової школи засобами сучасного освітнього простору. У статті пропонуються різні форми та шляхи реалізації громадянсько-патріотичного виховання, аналізується практична значущість досвіду. Матеріал розрахований на учителів різних напрямів.

Ключові слова: патріотичне виховання, громадянин, національна свідомість.

ДЬЯЧЕНКО А. В. ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ СРЕДСТВАМИ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

В статье рассматриваются опыт и система работы над формированием национально-патриотического сознания учащихся начальных классов. Раскрывается проблема формирования гражданско-патриотической компетентности учащихся начальной школы средствами современного образовательного пространства. В статье предлагаются различные формы и пути реализации гражданско-патриотического воспитания, анализируется практическая значимость опыта. Материал рассчитан на учителей разных направлений.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, гражданин, национальное сознание.

Постановка проблеми. Актуальність громадянського виховання в Україні зумовлюється процесом відродження нації, необхідністю державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити усім громадянам рівні стартові можливості для розвитку патріотичного виховання підрастаючого покоління. І це є одним з найважливіших завдань сучасної школи, адже дитинство і юність – благодатний час для прищеплення священного почуття любові до Батьківщини. Під патріотичним вихованням розуміється поступове формування в учнів любові до своєї Батьківщини, постійної готовності до її захисту.

Системна робота з цього напрямку допоможе виростити покоління людей переконаних, благородних, готових до подвигу, тих, яких прийнято називати коротким і емним словом – «патріот».

В. А. Сухомлинський писав: «У дитинстві починається тривалий процес пізнання – пізнання і розумом, і серцем – тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі: безмежної любові до Батьківщини, готовності віддати життя за її щастя, велич, могутність, непримиренність до ворогів Вітчизни».

Виховання патріотизму з використанням різноманітних технологій – невпинна робота зі створення у школярів почуття гордості за свою Батьківщину і свій народ, поваги до сторінок минулого.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел показав, що над даною проблемою постійно працює багато вчених. Над теоретичною складовою національного виховання працювали: М. Боришевський, Г. Ващенко, Д. Віконська, О. Кульчицький, Ю. С. Павх, Г. Філіпчук, Д. Чижевський, Я. Ярема та інші. Національне виховання розпочинається із патріотичного виховання. Питанню патріотичного виховання приділяли увагу багато педагогів, істориків, серед яких Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, С. Русова, а також сучасні педагоги Л. Вовк, О. Вишневський, Ю. Руденко, М. Стельмахович та інші. Учені наголошують, що патріотизм – це не тільки почуття любові і гордості за свою країну, але і внутрішня потреба в діяльності на благо своєї держави. Наукові праці сучасних дослідників Р. Берези, П. Ігнатенка, В. Поплужного, М. Косаревої, О. Красовської, А. Крицької свідчать про пріоритетність національно-патріотичного виховання в теперішніх умовах формування майбутніх громадян України.

Мета статті. Показати наукову новизну досвіду, яка полягає у вивченні світового педагогічного досвіду, адаптації кращих прикладів громадянського виховання та освіти відповідно до сучасного змісту освітнього простору. Залучити до використання інноваційних технологій, сучасного ресурсного забезпечення, розробки та впровадження нових цікавих форм і методів роботи з формування громадянсько-патріотичної компетентності учнів початкових класів задля відкриття нових шляхів у роботі над поставленим питанням та сформуванню інноваційну модель громадянського виховання.

Проблема формування громадянсько-патріотичної компетентності учнів початкової школи засобами сучасного освітнього простору зорієнтована на забезпечення реалізації вимог Державного стандарту початкової загальної освіти, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, а також всебічний розвиток молодших учнів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності. Таким чином, ми переслідуюмо ціль формування:

- національної самосвідомості учнів початкової школи, яка ґрунтується на національній ідентифікації: вмінні вбирати в себе віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє;
- волі до праці на користь народу;
- вміння осмислювати моральні та культурні цінності;
- системи вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією;
- вміння дитини бачити наслідки кожного свого вчинку, уявно ставити себе на місце іншого, вводити її у складний світ людського.

Виклад основного матеріалу. В умовах українських реалій, коли багато речей викликають у суспільстві негативне ставлення, виховувати справжніх патріотів дуже складно.

Для педагогічної діяльності патріотичний напрямок роботи був і залишається пріоритетним. Формування громадянина – патріота України, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, виховання громадян, які здатні побудувати громадянське суспільство, в основу якого були б закладені та постійно втілювалися демократія, толерантність та повага до прав людини, набуває сьогодні особливого значення.

Навчати дітей тому, що Патріотизм у сучасному розумінні – це відчуття того, що «в моєму класі, школі, місті, країні все мене стосується, все залежить від мене».

Окрім просвітницької, навчальної функції, школа має виконувати й виховну функцію, формуючи активного, корисного для суспільства громадянина. Саме тому, насамперед, необхідним є орієнтування на створення умов для становлення громадянськості в освітньому просторі підростаючого покоління.

Сам процес формування громадянськості може охоплювати кілька етапів (діагностичний, організаційно-педагогічний, аналітико-рефлексивний, самоідентифікаційний і самокорекційний), які забезпечуються системою ефективних методів (переконання, наслідування, вправа, стимулювання й контроль) та інноваційних активних форм (створення проєктів, ситуаційно-рольові ігри, виховні заходи, волонтерські акції тощо).

Розроблена система формування громадянсько-патріотичної компетентності дітей молодшого шкільного віку, до якої зараховані такі структурні компоненти:

- бесіди про громадянськість;
- рідна мова і рідне слово;
- бесіди з правового виховання;
- основи вивчення традицій українського народу;
- учнівське самоврядування;
- робота з батьками (батьківські збори, бесіди за круглим столом, батьківські лекторії та ін.)

Вищеперелічені складові громадянсько-патріотичного напрямку виховання реалізую різними шляхами, як на уроках, так і під час позакласної роботи.

Найважливішим складником громадянської свідомості є моральність особистості. Вона містить такі гуманістичні риси, як доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, совість, чесність, повага, правдивість, працелюбність, справедливість, гідність, терпимість до людей, повага і любов до своїх батьків, роду. Через проведення бесід з учнями необхідно донести до дитячого серця розуміння значимості названих якостей у житті людини, які у подальшому їхньому житті стануть визначальними.

Шляхами реалізації громадянсько-патріотичного виховання у поза-класній роботі є насамперед тематичні місячники: правовий місячник, військово-патріотичного виховання, місячник правових знань, Вахта пам'яті до дня Перемоги. На багатьох святах, які проходять у школі, можуть бути присутніми ветерани Великої Вітчизняної війни. Кожен клас має «підшефних» ветеранів, яких вітає на свята. До визначних подій в житті країни в класі проходять уроки мужності, години пам'яті, виховні години.

Вихованню національної свідомості учнів сприяють й інші свята: «Козацькому роду нема переводу», родинні свята: «Мова солов'їна», День святого Миколая, театралізовані вистави «Новорічні вечорниці». До дня Збройних Сил України та Дня захисника Вітчизни – конкурсні програми «Ну-мо хлопці – козаки», спортивні родинні свята-змагання «Мама, тато, я – спортивна сім'я», турніри з шашок.

Велику роль у патріотичному вихованні учнів відіграють також екскурсії та походи. Традиційними стають походи учнів класу до краєзнавчо-історичного музею. Козацькі традиції стають ближче під час екскурсій до історико-культурного комплексу на острові Хортиця, відвідування театралізованих вистав на козацькому подвір'ї.

Пріоритетним напрямком у цій роботі є соціальне проектування, яке дає змогу учням брати участь у громадському житті школи та міста. Прикладом такого проектування стала Акція Милосердя «Допоможи тим, хто потребує» (збирання необхідного для дітей-сиріт до Дня Св. Миколая), «Ми проти насильства» (тиждень заходів боротьби з насильством: «Ні бійкам», «Озирнись навколо», розробка інформаційних стендів.)

На рівні школи реалізуються проекти громадянського спрямування «Історія рідної школи», «Вибори органів учнівського самоврядування», «Я – громадянин України», «Збережемо ялинку», «Екологічний вісник», «Місто моїми очима», проводяться акції «Посади свою квітку», «Посади дерево», «Допоможи птахам взимку».

Громадянська освіта учнів – це навчання демократії, важливий засіб формування політичної культури. Головна мета громадянської освіти – виховання громадянина, який повинен володіти певними знаннями (про права та свободи людини, про демократію, про державу), уміннями (критично мислити, аналізувати політичну ситуацію, висловлювати й відстоювати свою точку зору, співробітничати з іншими людьми тощо), цінностями (повага до прав інших, толерантність, компромісність та ін.), а також бажанням брати участь у суспільно-політичному житті.

Найбільші можливості у здійсненні завдань громадянської компетентності містять програми предметів «Літературне читання» та «Я у світі». Пріоритетна роль належить активним методам і формам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямованні на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, творчості.

На кожному уроці у центрі уваги потрібно ставити щоденні проблеми учнів та їхніх батьків. При можливості старатися наводити приклади із життя сьогодення. Так, опрацьовуючи різноманітні оповідання (наприклад, В. Осеевої «Сини»), використовують метод «Займи позицію». Під час уроку вчать захищати власну позицію і вислуховувати інших.

На уроках «Я у світі» велику перевагу слід віддавати груповій роботі. Тут дітям дається велика можливість доводити, обґрунтовувати свої думки, підтверджувати текстом із підручника чи додаткової літератури. Тут спрацьовує метод «Прес».

Тема українського патріотизму і громадянськості є наскрізною у творах Тараса Шевченка. Змалку дитина вбирає пісні поета з вуст матері, пізніше, з допомогою вчителя вона торкається чистої і трепетної краси рядків «Тече вода з-під явора», чарівної простоти і дивовижної гармонії вірша «Садок вишневий коло хати». Під час вивчення творів Тараса Шевченка, підбиваючи підсумок уроку, можна використовувати метод «Мікрофон». Для того щоб поглибити учнівські знання про Т. Г. Шевченка, розвивати вміння виразного читання поетичних творів, виховувати любов до творчості поета підсумковий урок з елементами інсценізації проводимо в «Кобзаревій світлиці».

Цікавими для дітей є нетрадиційні уроки, узагальнення вивченого: уроки-свята, уроки-зустрічі, уроки-екскурсії. Після вивчення розділу «Від слова – до книги. Мова – дивний скарб» проводиться урок узагальнення вивченого матеріалу у вигляді уроку-свята «Мова солов'їна».

Висновки. Таким чином, практична значущість досвіду вбачається у розробці навчально-методичного забезпечення процесу громадянсько-патріотичного виховання з використанням інноваційних технологій, що забезпечить можливість у створенні умов для:

- можливості виховання у молодших школярів почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, толерантності;
- забезпеченні створення умов для інтелектуального, культурного та фізичного розвитку, реалізації науково-технічного та творчого потенціалу учнів початкових класів.

Це стане запорукою небайдужості як сьогоденного, так і прийдешніх поколінь громадян. Найкращою мотивацією до безкорисної суспільної праці є почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, співпричетність до творення її сьогодення та майбутнього.

Результативність роботи над формуванням громадянсько-патріотичної компетентності багато в чому залежить від того, наскільки ті чи інші форми та методи виховної діяльності стимулюють розвиток активності, свідомості, цілеспрямованості, самоорганізації, самоуправління. Даний досвід показує позитивний вплив на розвиток патріотичних рис особистості учня; виховання загальної культури; активізацію роботи з батьками; збереження української мови, ґрунтовне володіння нею; ріст

мотивації дітей до вивчення історії, традицій, національної спадщини українського народу; формування соціальної активності учнів.

У сучасній школі ідеї громадянського виховання органічно вписуються у зміст і методику навчальної і позаурочної роботи, в організацію життєдіяльності школярів. Цей напрям виховання в початковій школі має на меті формування у дітей знань і уявлень про українське суспільство, рідний край, розкриття на доступному рівні особливостей взаємодії людей у родині, в колективі, суспільстві, виховання в них позитивного особистісного ставлення до цінностей і символів Української держави; виховання гуманної, соціально активної, відповідальної особистості.

Основа громадянськості закладається в дитячі роки. У «Розмові з молодим директором школи» В. Сухомлинський дає таку пораду: «... займіться перспективою становлення людини – громадянина», адже «дитина, якій сьогодні сім років, яка несміливо переступає поріг школи і виводить у зошиті кружечки і палички, через десять років, на ваших очах стане громадянином».

Любов до рідного краю, рідної культури, рідної мови починається з малого: з любові до своєї сім'ї, до своєї домівки, до своєї школи. Поступово зі зростанням особистості ця любов переходить у любов до рідної країни, до її історії, минулого і сучасного, до всього людства.

Пошана до батьків, свого родоводу, традицій, любов до рідного краю завжди переростає в любов до «великої Батьківщини – України». Батьківщина для кожного свідомого громадянина є настільки рідною, дорогою, що вона порівнюється з Матір'ю.

Могутнім вихователем, із яким дитина пов'язана з раннього віку, є мова. Саме через рідне слово педагоги повинні передати вихованцям споконвічні духовні національні цінності – українську пісню, казку, легенду, історію, здобутки культури.

Неможливо уявити справжнього громадянина, який би не виявляв любові до рідного краю, не шанував батька, матері, не турбувався про охорону природи рідної землі. Отож, навчаючи дітей, стараюся виховувати справжнього патріота своєї землі, який буде жити і творити в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Моя рідна Україна : збірник кращих методичних розробок національно-патріотичного спрямування / [упоряд.: А. М. Романенко, І. В. Дика]. — Полтава : ПОІППО, 2014. — 290 с.
2. Сучасні виховні технології в загальноосвітніх навчальних закладах області: матеріали обласної педагогічної конференції (м. Полтава, 26 листопада 2014 р.) [ред. З. В. Резніченко]. — Полтава : ПОІППО, 2014. — 68 с.
3. Щербань П. Формування національної самосвідомості в сім'ї / П. Щербань. — К. : Т-во «Знання» Україна, 2002. — 94 с.
4. Яців Я. М. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позаурочний час на західноукраїнських землях (1919–1939 рр.) : монографія. — Дрогобич : Коло, 2004. — 276 с.

DYACHENKO A. FORMATION OF CIVILIAN-PATRIOTIC COMPETENCE OF STUDENTS OF THE INITIAL SCHOOL WITH MEANS OF MODERN EDUCATIONAL SPACE

The article deals with the experience and the system is working on the formation of national-patriotic consciousness of primary school pupils. Reveals the problem of formation of civil-patriotic competence of elementary school students by means of modern educational space. The article offers a variety of forms and ways of realization of civil-patriotic education, analyses the practical significance of the experience. The material is designed for teachers of different directions.

Key words: patriotic education, citizen, national consciousness.

Надійшла до редакції 12.11.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК159. 943

ОЗДОРОВЧА СПРЯМОВАНІСТЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

С. М. Лупінович, Т. А. Волошина

КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

У статті розглядаються шляхи оздоровлення дітей дошкільного віку з порушеннями інтелекту в освітньому процесі. Представлена модель фізкультурно-оздоровчих заходів у спеціальному дошкільному навчальному закладі. Подається структура заняття з елементами оздоровлення.

Ключові слова: корекція, оздоровлення, фізичні вправи, діти з порушеннями інтелекту.

ЛУПИНОВИЧ С. Н., ВОЛОШИНА Т. А. ОЗДОРОВИТЕЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассматриваются пути оздоровления детей дошкольного возраста с нарушениями интеллекта в образовательном процессе. Представлена модель физкультурно-оздоровительных мероприятий в специальном дошкольном учебном учреждении. Представлена структура занятия с элементами оздоровления.

Ключевые слова: коррекция, оздоровление, физические упражнения, дети с нарушениями интеллекта.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в системі дошкільної освіти України, знайшли своє відображення в Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти, Державній базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». Вони визначають головні напрями розвитку дошкільної освіти, відповідність їх глобальним тенденціям, розкривають організаційні та змістові особливості оновлення дошкільної освіти.

Зазначені зміни призвели до необхідності реформування системи спеціальної освіти, зокрема модернізації змісту фізичного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Фізичне виховання дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями є організованим процесом, спрямованим на їх фізичний розвиток, рухову підготовленість, фізичну готовність до самостійної життєдіяльності, формування знань, умінь і навичок з фізичної культури.

Пріоритетним завданням фізичного виховання у спеціальному дошкільному навчальному закладі, де виховуються діти з інтелектуальними порушеннями, є формування, збереження, зміцнення і відновлення здоров'я дітей за допомогою комплексу оздоровчих засобів (режим життя вихованців, харчування, загартування) і гімнастичних вправ. Саме різні види рухів (загальні, стройові, основні) складають структуру форм роботи

з фізичного виховання. Це заняття фізичною культурою, ранкова, гігієнічна, коригуюча гімнастики, фізкультурні хвилинки, динамічні паузи, рухливі ігри, спортивні вправи та ігри, спортивні вечори розваг і свята, дні здоров'я і т.ін.

Важливе значення має оздоровча спрямованість процесу фізичного виховання дошкільників з інтелектуальними порушеннями. Наповнення занять фізичної культури, ранкової гімнастики та інших форм роботи різноманітними рухами (у комплексі з традиційними і нетрадиційними оздоровчими технологіями) збагачують особистість дитини з інтелектуальними порушеннями не тільки знаннями про особисте здоров'я, а й формують вміння і навички оздоровлення, відновлення власного організму. У подальшому житті ці знання про власне тіло, вміння і навички догляду за ним і оздоровлення сформують у дітей потребу бути здоровими і не хворіти, вести здоровий спосіб життя, емоційно-ціннісне ставлення до свого організму, до себе, а отже, і відповідальне ставлення до особистого здоров'я.

Фізичне виховання дошкільників з інтелектуальними порушеннями є одним із важливих напрямів виховного процесу, спрямованого на духовне збагачення особистості, формування необхідних якостей поведінки в соціумі. Це сприятиме закріпленню позитивних форм поведінки вихованців.

Аналіз наукових концептуальних підходів до оздоровлення особистості засобами сучасних технологій у процесі фізичного виховання (О. Аксьонової, Т. Андрющенко, Т. Глушанок, Л. Гримака, Л. Волкова, Е. Вільчковського, Н. Денисенко, С. Мартинова, В. Сухарева та інших) переконує в тому, що рухи тіла і його частин (м'язів великих і дрібних) повинні виконуватися не тільки з метою формування рухових умінь і навичок, а й для формування, збереження, зміцнення і відновлення здоров'я. Щоб зацікавити дітей з інтелектуальними порушеннями рухами і спонукати до їх виконання, необхідно використовувати не тільки рухи, які розвивають опорно-руховий апарат, а й м'язи тіла, які активізують кору головного мозку, легені, м'язи стінок кровоносних судин, зорові нерви, дрібні м'язи обличчя, пальців рук і ніг, впливають на функції шкіри і всього тіла, слизову оболонку носа. Тобто за певних рухів порушуються пропріорецептори всього тіла, усіх його частин. Тому рухи повинні становити зміст конкретних оздоровчих технологій.

Однак, щоб оздоровлення було ефективним, необхідна систематизація різноманітних технологій, що використовуються у фізичному вихованні дошкільників з інтелектуальними порушеннями за умови:

– оволодіння педагогами такими технологіями, в яких рухові дії включають різні пропріорецептори тіла і активізують у комплексі всі органи і системи організму дітей, аналізатори і формують базові рухові вміння і навички;

– створення як на фізкультурних, так і на інших видах занять здоров'язберігаючого середовища (наявність різноманітного обладнання, необхідного для впровадження кожної технології, проведення їх з урахуванням диференційованого підходу).

Бажано, щоб різні технології, як здоров'яформуючі, так і здоров'язберігаючі, включалися в освітній простір спеціального дошкільного навчального закладу у вигляді певних моделей. Прикладом може служити представлена модель фізкультурно-оздоровчих заходів спеціального дошкільного навчального закладу (схема 1).

У моделі визначаються мета – забезпечення умов для використання оздоровчих технологій у процесі організації фізичного виховання; завдання: побудова системи оздоровлення дітей з інтелектуальними порушеннями засобами різних технологій в процесі організації фізичного виховання на базі створення здоров'язберігаючого середовища; форми і засоби фізичного виховання особистості в освітньому просторі; комплекс лікувально-оздоровчих заходів; очікувані результати.

Так, відповідно до моделі фізкультурно-оздоровчих заходів у спеціальному дошкільному навчальному закладі, однією з головних форм роботи з фізичного виховання є фізкультурне заняття, яке проводять щотижня відповідно до вимог Національної Доктрини розвитку освіти в Україні, діючих базових програм розвитку дітей. Такі заняття проводить інструктор фізкультури в дошкільному навчальному закладі. Три рази на тиждень (понеділок, середа, п'ятниця) організовуються фізкультурні заняття на свіжому повітрі (на прогулянці з 10 години до 12). За організацію і проведення цих занять відповідають вихователі дошкільних груп. Разом з дітьми вони виконують вправи, які розучувались і закріплювались на попередніх заняттях.

Форми проведення таких занять можуть бути різними (рухова сюжетна композиція; домінантне заняття і т.ін.). Використання сучасних технологій оздоровлення дітей у процесі різних форм фізичного виховання починають зазвичай з визначення структури фізкультурного заняття, його частин, змісту і завдань, які вирішуються в цих частинах. Після цього аналізується роль кожної обраної технології, її вплив на організм дітей, доцільність і необхідність використання в певній частині заняття, до або після конкретних рухів.

Оздоровчі технології використовуються в усіх частинах заняття. У вступній, де виконується ходьба, біг, проводиться коригуюча гімнастика для профілактики плоскостопості та елементи танців у комплексі з ходьбою, бігом. Наприклад, крок польки або бічній галоп під час бігу.

Після побудови і перестроювання організовується короткий (2 хвилини) активний відпочинок, під час якого дітям пропонують загадки, читання віршів і потішок про рух і здоров'я (у цей час діти стоять у вільній позиції).

Відповіді на загадки часто викликають сміх у дітей, емоційно налаштовують їх на виконання більш складних рухів.

Перед виконанням загальнорозвиваючих вправ педагог пропонує вихованцям ігри на дихання (для вентиляції легенів), рекомендує дихання через праву ніздрю (елементи дихання йогів) або вправи на звуконаслідування (для активізації лівої півкулі, збудження центральної нервової системи). Такі заходи забезпечують також розвиток психічних процесів (сенсорних і інтелектуальних), підвищують якість навчання дітей рухам.

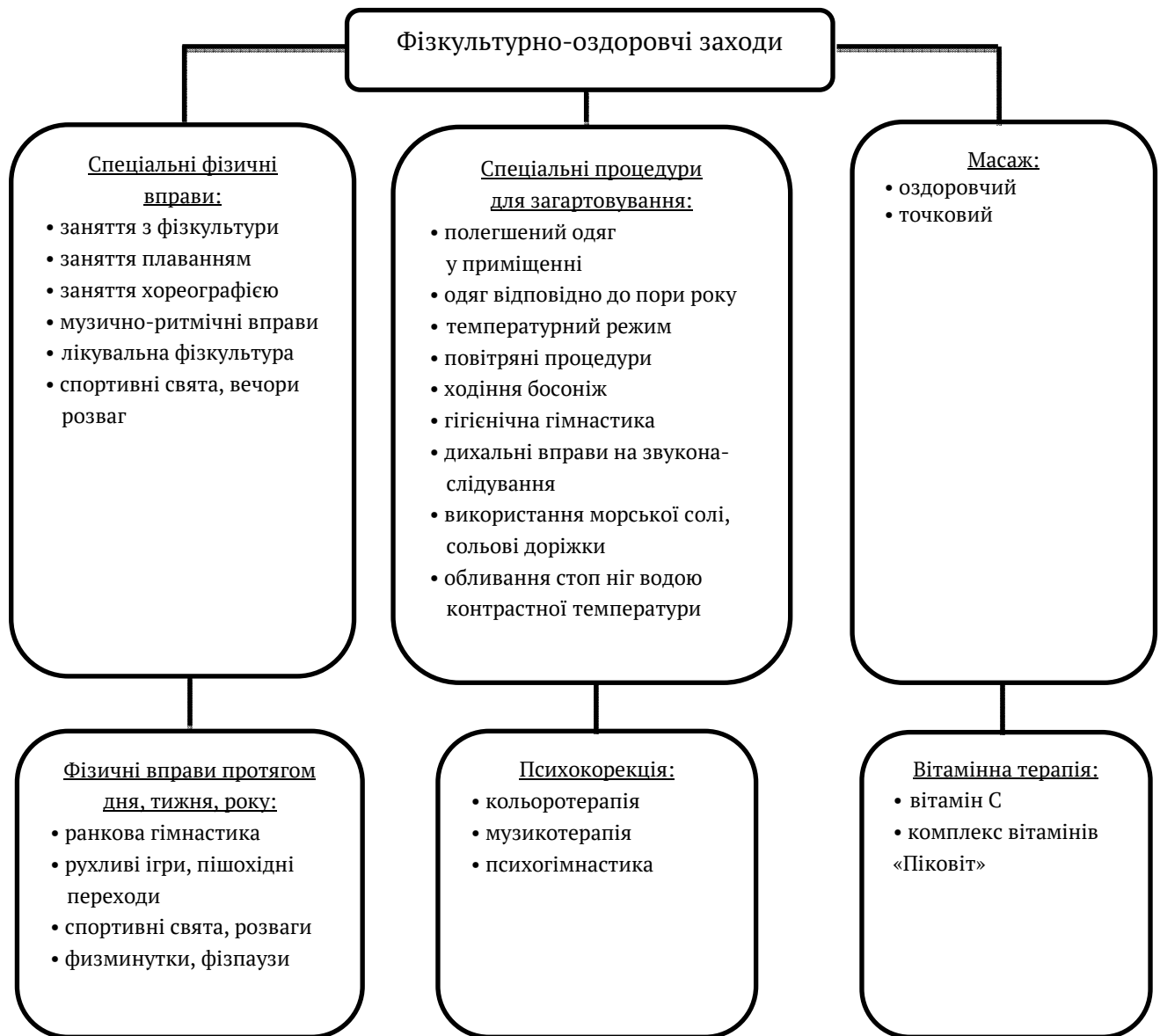

Схема 1. Фрагмент моделі фізкультурно-оздоровчих заходів у спеціальному дошкільному навчальному закладі

Ефективному оздоровленню організму дітей допомагають руху на розвиток дрібної мускулатури, пальців рук і ніг. Тому загальнорозвиваючі вправи дітям дошкільного віку рекомендується виконувати у вигляді імітації рухів тварин, птахів, комах, наслідування звуків транспорту, явищ природи (хуртовина, вітер) і т.ін. Рухи рук, ніг, обличчя, тулуба дітей бажано супроводжувати музикою, розповіддю коротких віршів. Паралельно з цими вправами діти виконують мімічні вправи.

У кожне фізкультурне заняття (комплекс загальнорозвиваючих вправ) вводяться 1–2 вправи коригуючого характеру для профілактики або корекції плоскостопості і постави дітей. У вступну ходьбу бажано включити елементи ходьби на зовнішній і внутрішній стороні стопи, на пальчиках і п'ятах. Ці заходи запобігають викривленню хребта, сприяють правильному формуванню його згинів, компенсують недоліки постави, зміцнюють м'язи стопи, попереджують виникнення плоскостопості.

Загальнорозвиваючі вправи 1–2 рази на тиждень частково замінюються асанами йоги або рухами ритмічної гімнастики, оскільки зміна повільного темпу на швидкий під час виконання цих вправ підвищує фізичне навантаження на організм дітей, прискорює обмінні процеси в ньому і таким чином оздоровлює його.

У середині комплексу загальнорозвиваючих вправ дітям знову пропонується виконання короткочасних дихальних вправ, дихання лівою і правою ніздрею для активізації ЦНС і вентиляції легенів. Знайомі дітям вправи краще проводити під музику. Це сприяє підвищенню їх емоційного тону і вихованню у них інтересу до рухової діяльності. У дошкільників з інтелектуальною недостатністю розвивається почуття ритму, гнучкість, пластичність та інші фізичні якості.

Після закінчення загальнорозвиваючих вправ дітям рекомендується сісти на підлогу, витягнути ноги, зігнути пальці стоп і захопити ними дрібні іграшки, предмети, плоди рослин: горох, жолуді, каштани, соснові шишки і т.ін. Або ж у положенні стоячи поклати стопами ніг маленькі м'ячі, кульки. Після цього виконуються 2–3 вправи масажу (погладження, розминка, розтирання рук, ніг, грудей) і кілька (4–5) елементів точкового масажу: біля носа, за вухами, над бровами.

Перед виконанням основних рухів, особливо перед киданням м'ячів, мішечків у ціль (хто далі), можна запропонувати дітям вправи для зміцнення зорових м'язів, розвитку гостроти зору: подивитися вправо, вліво, вгору, вниз або очима простежити доріжку, по якій бігають комахи, стрибають птахи. Ці вправи вчать дітей концентрувати погляд на конкретних рухових діях.

Виконання таких основних рухів, як ходьба по гімнастичній лаві доцільно об'єднувати з елементами танців: польки, гопака тощо. Діти з великим інтересом і задоволенням роблять повороти тулуба на обмеженій поверхні лави, присідають, плавно розводять руки в сторони з напів-

присідання. При цьому всі м'язи дитини комплексно включаються в навантаження і приводять у рух внутрішні органи і системи організму.

Після таких завдань, перед проведенням інтенсивної рухової гри, дітям пропонується підійти до рослин у куточку природи фізкультурного залу, вдихнути аромати квітів. Або ж підійти до вази, в якій знаходиться відвар ромашки або лаванди, чабрецю, шавлії, евкаліпту, гвоздики. Загальновідомо, що приємні запахи позитивно впливають на всі органи і системи організму людини.

Під час проведення рухливих ігор дітям рекомендується користуватися яскравими іграшками, атрибутикою (м'ячі, кулі, кеглі, обручі, кольорові хустки, стрічки), різнокольоровим природним матеріалом (листя, жолуді, шишки, каштани). Після закінчення гри дошкільники виконують самомасаж природним матеріалом: катають його по грудях, по руках, ногах.

Закінчується заняття вправами на розслаблення (релаксацію) з елементами психогімнастики.

Після заняття вихованці відвідують фітобар, випивають відвар трав або трав'яний коктейль; індивідуально приймають ехінацею і всі разом – вітамін С (за графіком і схемою).

За аналогією з фізкультурним заняттям проводиться й оздоровча ранкова гімнастика.

У процесі використання оздоровчих технологій на фізкультурних заняттях здійснюється диференційований підхід. Він забезпечується завдяки: індивідуалізації при використанні тієї чи іншої оздоровчої процедури; об'єднанню дітей (за станом здоров'я) у медичні підгрупи; дозуванню вправ і фізичного навантаження на організм дітей.

Наприклад, у кожній віковій групі є діти, які не сприймають аромати гвоздики, евкаліпта, лаванди. Тому їх звільняють від цієї процедури. Не всі діти віддають перевагу відварам шипшини або ромашки. Їм можна запропонувати відвари сухих яблук, абрикосів.

Таким чином, формування здорової особистості є складовою проблеми здоров'я підростаючого покоління в освітньому просторі (сім'ї, дошкільного навчального закладу, загальноосвітньої школи, коледжу, вищого навчального закладу). Але спільні зусилля батьків, педагогів, вихователів, викладачів щодо створення здоров'язберігаючого і здоров'яформуючого освітнього простору приведуть до оздоровлення дітей з інтелектуальними порушеннями.

Список використаних джерел:

1. Денисенко Н. Ф. Через рух до здоров'я дітей : навч.-метод. посібник / Н. Ф. Денисенко, О. П. Аксьонова. — Тернопіль : Мандрівець, 2009. — 88 с.
2. Денисенко Н. Дітям про здоров'я та особисту безпеку / Н. Денисенко, Г. Григоренко, А. Михайліченко. — Вид. 3-те, доповнене. — Дніпропетровськ : Генеза-Південь, 2007. — 146 с.
3. Змановский Ю. Ф. Воспитаем детей здоровыми / Ю. Ф. Змановский. — М. : Медицина, 1989. — 128 с.

4. Лохвицька П. В. Дошкільникам про основи здоров'я : навч.-метод, посібник / Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрущенко. — Тернопіль : Мандрівець, 2007. — 176 с.
5. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. — М. : Народное образование, 1998. — С. 29.

LUPINOVICH S., VOLOSHINA T. HEALTH IMPROVEMENT OF PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN OF PRESCHOOL WITH AGAINST INTELLECTUAL DEVELOPMENT

The article discusses ways of improvement of preschool children with intellectual disabilities in the educational process. The model sports and recreational activities in special pre-schools. Served structure classes with elements of rehabilitation.

Key words: correction, rehabilitation, exercise, children with intellectual disabilities.

Надійшла до редакції 12.12.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 37.091.12.046 – 021.68:57:005.336.2

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

К. В. Мазаєва

*КВНЗ «Херсонська академія
неперервної освіти» ХОР*

У статті надається теоретичне обґрунтування необхідності оновлення форм організації навчання вчителів біології у системі післядипломної педагогічної освіти, використання активних методів і засобів навчання, що відповідають сучасним дидактичним вимогам та сприяють ефективному розвитку предметної, методичної, психолого-педагогічної, інформаційно-комунікаційної, соціальної компетентностей. Описано форми організації навчання вчителів біології на курсах підвищення кваліфікації із застосуванням інтерактивних методів навчання. Показано значення застосування сучасних інтерактивних методів і форм навчальної діяльності в підвищенні рівня сформованості ключових компетентностей учителів біології.

Ключові слова: методика, методи, форми організації навчання, інтерактивні методи, ключові компетентності.

МАЗАЄВА Е. В. МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ

В статье изложено теоретическое обоснование необходимости обновления форм организации обучения учителей биологии в системе последипломного педагогического образования, использования активных методов и средств обучения, которые соответствуют современным требованиям дидактики и содействуют эффективному развитию предметной, методической, психолого-педагогической, информационно-коммуникационной, социальной компетентностей. Описаны формы организации обучения учителей биологии на курсах повышения квалификации с использованием интерактивных методов обучения. Показано значение применения современных методов и форм организации учебной работы в повышении уровня сформированности ключевых компетентностей учителей биологии.

Ключевые слова: методика, методы, формы организации обучения, интерактивные методы, ключевые компетентности.

Постановка проблеми. Складність і мінливість сучасного життя ставлять перед людиною нові проблеми, які потребують компетентного вирішення. У зв'язку із цим у людини виникає потреба в набутті компетентностей, які б стосувалися тієї чи іншої сфери життєдіяльності. Тобто, життя вимагає від особистості наявності в неї низки компетентностей, які б допомагали їй реалізувати себе. Такі компетентності відзначені в концептуальних програмах модернізації освіти як ключові – ті, сформованість яких дає можливість особистості ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності.

Державним стандартом базової і загальної середньої освіти визначено головне завдання вчителя-предметника: формування і розвиток ключових компетентностей учнівської молоді, забезпечення високого рівня предметної компетентності. Саме тому сучасний учитель і сам має бути професійно компетентним, оскільки розвиток ключових компетентностей учителя, набуті необхідні знання, уміння, навички, особистісна вмотивованість забезпечують

йому теоретичну й практичну готовність до якісного здійснення професійної діяльності. Виходячи із таких завдань, післядипломна педагогічна підготовка має носити випереджувальний характер відповідно до вимог сучасної шкільної освіти.

Практика показує, що сьогодні в післядипломній освіті існує протиріччя між загальнозживаними традиційними методами й формами навчальної роботи зі слухачами і необхідністю ефективного впливу на вдосконалення професіоналізму вчителя. Таким чином, процес розвитку компетентностей потребує якісно нових підходів у роботі викладачів із учителями на курсах підвищення кваліфікації: пошуку нетрадиційних форм організації навчання, використання методів і розробки засобів навчання, що відповідатимуть сучасним вимогам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи та методичні підходи щодо розвитку професійної компетентності вчителів на основі методичної роботи у післядипломній педагогічній освіті є об'єктом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Проблеми професійного розвитку вчителя через організацію методичної роботи в школі аналізують у своїх роботах В. Калита [4], О. Овчарук [5]. Методичну роботу як складову післядипломної педагогічної освіти представлено у роботах М. Бирки [1], В. Дивака [2], В. Олійника [6]. Науковець А. Єрмола розробив технологію організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами [3].

Аналізуючи дослідження науковців, можна зробити висновок, що на професійний розвиток учителів у системі післядипломної освіти ефективно впливає методичний супровід, активна допомога, що ґрунтується на принципах індивідуалізації, диференційованості методів і засобів освіти.

Проблемі формування компетентності в науково-педагогічній літературі приділяється багато уваги. Наукові дослідження у цьому напрямку здійснюються з часу проведення в березні 1996 р. Бернського симпозиуму у межах проекту Педагогічні науки «Середня освіта для Європи», де було визначено ключові компетенції сучасної людини. Проте у науково-педагогічній літературі недостатньо висвітлені питання методики розвитку таких ключових компетентностей учителів біології, як предметна, методична, психолого-педагогічна, соціальна.

Метою статті є теоретичне обґрунтування необхідності оновлення форм організації навчання вчителів біології у системі післядипломної педагогічної освіти, опис практики використання активних методів і засобів навчання, які відповідають сучасним дидактичним вимогам та сприяють ефективному розвитку ключових компетентностей учителів біології.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні об'єм загальної та наукової інформації постійно зростає, підвищуються і вимоги до рівня кваліфікації педагогічних працівників, які працюють у системі загальної середньої освіти. За таких умов учителі біології для того, щоб бути високопрофесійними і конкурентоспроможними, мають оволодіти ключовими компетентностями,

характерними для сучасного вчителя-професіонала. Під ключовими компетентностями ми розуміємо основний освітній результат, інтегровані знання, вміння, здібності, необхідні кваліфікованому робітнику, для того, щоб бути професійно мобільним у різних професійних середовищах.

Зауважимо, що ключові компетентності вчителів біології – це якості особистості, які забезпечують учителю високий рівень фахових знань та умінь, професійну мобільність й адаптивність на ринку праці. Основними ключовими компетентностями вчителів біології є професійна (фахова, методична, психолого-педагогічна), екологічна, інформаційна, комунікативна, підприємницька та соціальна компетентність

Належний рівень розвитку ключових компетентностей дозволяє вчителю біології швидко орієнтуватись у новітніх досягненнях сучасних галузей біології, успішно інтерпретувати такі наукові знання щодо діючих шкільних програм, ефективно використовувати традиційні й інноваційні технології, методи і засоби навчання, тому вчитель має навчатись упродовж всього життя. Це зумовлено тим, що знання й уміння, отримані вчителем біології під час набуття вищої освіти, уже через п'ять-шість років «застарівають» і не відповідають сучасному стану розвитку біологічних наук та методики викладання природничих дисциплін. Тобто, сьогодні ми не можемо говорити про таке поняття, як «завершеність освіти». Саме тому набуває особливого значення процес підвищення кваліфікації учителя у системі післядипломної педагогічної освіти.

Варто зазначити, що навчальний процес на курсах підвищення кваліфікації також має будуватись на двох головних принципах – по-перше, носити випереджувальний характер; по-друге, здійснюватись на основі використання сучасних засобів навчання і широкого застосування активних методів і форм навчальної діяльності, що пропонує сьогодні методика.

Методика в освіті – це галузь педагогічної науки, що являє собою окрему теорію навчання [7] і визначає конкретні принципи, форми і засоби використання методів, за допомогою яких відбувається вивчення тих чи інших предметів, набуття знань, умінь, навичок. Метод ми визначаємо як заплановану форму організації етапів процесу навчання, що створює конкретну ситуацію та умови роботи для досягнення запланованої мети. Сучасна методика пропонує учителям усе ширше використовувати активні, інтерактивні методи навчальної роботи як найбільш результативні.

Активні методи значно підвищують ступінь участі в навчальному процесі тих, хто навчається, обмежуючи роль учителя як помічника, консультанта в досягненні учнями цілей освіти та в моніторингу прогресу в навчанні. На відміну від традиційних методів навчання, інтерактивні методи забезпечують можливість постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу, під час якого і учень і вчитель є рівноправними суб'єктами навчального процесу. На нашу думку, саме такі форми і методи організації навчального процесу є найбільш ефективними для розвитку ключових компетентностей учителів біології у системі занять на курсах підвищення кваліфікації.

З метою розвитку інформаційно-комунікаційної, предметної та методичної компетентностей учителів біології як на курсах підвищення кваліфікації, так і на обласних науково-практичних семінарах у КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» для слухачів – учителів біології у рамках спецкурсу «Тренінги професійного зростання» проводяться тренінгові заняття у комп'ютерному класі. Об'єднуючою змістовою основою цих занять є інтеграція природничих знань на принципах освіти для стійкого розвитку і сучасної методичної підготовки. Одне із занять спрямоване на розвиток комплексу знань, умінь і навичок, які сприяють розвитку предметної, методичної та інформаційно-комунікаційної компетентностей.

ТРЕНІНГИ «Педагогічна майстерність»

Модуль 1. Дидактика: традиції та інновації

Мета: розвивати методичну складову професійної компетентності вчителів біології шляхом відпрацювання практичних умінь правильно обирати та застосовувати інтерактивні методи і форми навчальної діяльності на уроках біології та екології.

Дидактика: традиції та інновації (технології, методи, форми і прийоми навчальної діяльності)

Вправа 1. Знайомство

Тренер пропонує учасникам познайомитись: назвати своє ім'я, предмети, які викладають, і прикріпити стікер у вигляді книжки (зі своїм іменем або фігурою птаха) на карту області – місце, де працює вчитель.

Тему, мету оголошує тренер.

Вправа 2. Очікування «Анонімка»

Кожен учасник записує на папері по 2 свої проблеми дидактичного характеру та опускає у «скриньку» для анонімного листування. Тренер виймає «анонімки» і зачитує; робимо висновок: маємо необхідність виправити недоліки (проговорюємо, які саме).

Вправа 3. Мозковий штурм «Методи навчання»

А. Назвіть найбільш ефективні методи, які, на Вашу думку, варто застосовувати для вивчення нового навчального матеріалу з біології (10 методів).

Б. Знайдемо і підкреслимо серед названих методів ті, що відносять до інтерактивних.

Вправа 4. Міні-лекція з презентацією:

традиційні методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (назвати максимально більше): словесні (пояснення, розповідь, інструктаж, бесіда, лекція, самостійна робота з підручником); наочні (демонстрування, ілюстрування, спостереження); практичні (виконання вправ, лабораторна робота, практичні роботи, графічні роботи, дослідні роботи, проекти); інші (репродуктивний метод навчання, пояснювально-ілюстративний, проблемний виклад навчального матеріалу, частково-пошуковий, дослідницький, індуктивний, дедуктивний, традиційний, методи аналізу

і синтезу у навчанні, метод порівняння, метод узагальнення, метод конкретизації, метод виокремлення головного).

Вправа 5. Міні-лекція з презентацією «Дидактичні одиниці»

Надається визначення і пояснення термінів: технології навчання; техніка (форма навчальної діяльності) як конкретний спосіб практичного застосування методів; активні методи навчання; метод дискусії; метод драми (рольова гра); метод проведення аналізу та вирішення проблем; метод навчання у невеликих групах; метод проекту; метаплан; критерійний покер; «Шість капелюхів де Боно»; мозкова атака; створення кластеру; дерево прийняття рішень; SWOT-аналіз; «Пазли» – «Ажурна пилка».

Вправа 6. Проведення Гри «Критерійний покер»

Пропонуємо слухачам взяти участь у грі в критерійний покер. Пояснюємо, що дана гра є однією із форм проведення дискусії: надає навички доброго спілкування – слухання, аргументації, представлення доказів і презентації власної думки. Темою гри буде визначення впливу абіотичних та біотичних екологічних чинників на ріст, розвиток і плодоношення рослин.

Об'єднуємо вчителів у чотири групи і пропонуємо кожній групі зайняти місця за окремим столом. Оголошуємо завдання.

Перша група: визначити вплив екологічних чинників на ріст і розвиток сільськогосподарських рослин; друга група – вплив екологічних чинників на ріст і розвиток сосни звичайної; третя група – вплив екологічних чинників на плодоношення рослин; четверта група – вплив екологічних чинників на ріст і розвиток кімнатних рослин.

Після цього пояснюємо правила гри і роздаємо планшети для гри та конверти з картами і довідковими текстами. Попросимо слухачів, щоб вони підготувались до гри – поклали планшети на середину столу і розклали карти написом донизу. Нагадуємо про культуру ведення дискусії, попередьте, що гра триватиме 20 хвилин і дайте сигнал починати. Пам'ятайте, що критерійний покер залучає до роботи всіх учасників. Ви (керівник гри) повинні бути тільки пасивним спостерігачем – прислухайтеся до дискусій у групах. Втручайтесь тільки у випадку суперечки або конфлікту. Арбітрами суперечки між двома учасниками мають бути інші її члени (вони, після того як вислухають аргументи сторін, приймають остаточне рішення).

Після закінчення першого етапу гри розділіть дошку на чотири частини і попросіть представників кожної з груп записати першочергові аргументи на дошці. Запропонуйте порівняти аргументи, підкресліть ті, що повторюються у двох групах (1 і 2), (3, 4).

Запросіть учасників груп 1 і 2, 3 і 4 об'єднатися і провести між собою переговори. Предмет переговорів – вплив окремих екологічних чинників (які не повторювалися на планшетах цих груп) на ріст і розвиток, на плодоношення рослин та місце цих факторів в ієрархії значущості. Гра закінчується у той момент, коли об'єднані групи досягають порозуміння у справі визначення першочергових аргументів. Запишіть на дошці результати переговорів –

формулювання законів, які визначають вплив екологічних факторів на організми: закон мінімуму Лібіха і толерантності Шелфорда.

Опис методу критерійного покеру: критерійний покер є формою впорядкованої дискусії, що проводиться за допомогою карт і планшету для гри, і спрямованої на цьому занятті на оцінку впливу різних екологічних факторів на явище або процес.

Фактори (аргументи) виписуємо на окремих картках, так званих картах для гри. Учасники повинні покласти карти на планшеті згідно з критерієм значущості. Учнів класу об'єднують у чотири групи. Перша група визначає вплив екологічних чинників на ріст і розвиток сільськогосподарських рослин; друга група – на ріст і розвиток сосни звичайної; третя група – вплив екологічних чинників на плодоношення рослин; четверта група – на ріст і розвиток кімнатних рослин. Перш ніж розпочати гру, учні мають ознайомитись із виданими їм текстовими довідниковими матеріалами.

Кожна група має комплект карт і планшет – аркуш, на якому намальовано два прямокутники. На зовнішньому полі треба покласти карти, на яких записані ті чинники, які, на думку учасників, менш суттєві. На середньому полі кладемо важливі фактори. У центрі є місце для найбільш важливого фактору. Карти потрібно роздавати так, щоб написи були повернуті донизу. Перший учасник гри відкриває першу карту, голосно читає записаний фактор (аргумент) і кладе його на планшет, на місце, яке обирає сам. Після цього інші учасники гри по черзі відкривають свої карти і кладуть їх на ті поля, які вони самі оберуть. Якщо хтось із учасників хоче покласти карту на місце, яке вже зайняте, він повинен провести переговори з власником карти щодо того, який із факторів більш значний і чому. Для того щоб змінити розклад карт, потрібно вести переговори і використовувати переконливі аргументи. Якщо двоє учасників не можуть дійти згоди і жоден з них не хоче поступитися, решта групи допомагає прийняти остаточне рішення.

Перший тур гри закінчується в той момент, коли всі учасники групи приходять до порозуміння щодо розташування карт на планшеті. Далі треба записати на дошці першочергові фактори кожної групи і порівняти їх між собою, підкреслити подібні та звернути увагу, на якому вони місці.

Другий тур гри – це групові переговори, під час яких домовляються між собою щодо записаних на дошці факторів, відносно яких розійшлися думки. Також потрібно спільно визначити місце цих факторів. Гра закінчується, коли групи приймуть спільне рішення про місце певних факторів.

На що потрібно звернути увагу, коли проводиться гра у критерійний покер:

1. Культура дискусії – вчитель повинен піклуватися, щоб дискусія не викликала негативних емоцій, а також, щоб групові рішення приймалися під впливом змістовних аргументів.

2. Склад групи – треба слідкувати, щоб до однієї групи не входили виключно несміливі учні або особи із схильністю до домінування.

3. Рівень предметних знань – дискусія повинна спиратись на виважені аргументи, а не на силу переконання.

Вправа 7. Вправа «Обери позицію» – «За» і «Проти» використання інтерактивних методів навчання – учасники мають проговорити, чи вони – «За» чи «Проти» використання інтерактивних методів навчання на уроках біології та обґрунтувати свою позицію одним-двома реченнями і стати до обраної групи).

Вправа 8. Підсумки заняття, завершення тренінгу.

(пропонуємо учасникам висловитися щодо їхніх удач і почуттів під час заняття; чи сподобалась їм робота; чи вдалою, на їхній погляд, є така форма навчання).

Висновки. В умовах реформування освіти основними вимогами до професійної компетентності вчителів біології є такі: здатність ефективно організовувати навчально-виховний процес, знання нормативно-правових документів; вільне володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, здатність до самореалізації, відповідальності, саморозвитку, креативних рішень, організації, планування та розв'язання проблем; уміння використовувати сучасні технології, форми і методи роботи. Визначальними ключовими компетентностями вчителів біології є професійна (фахова, методична, психолого-педагогічна), екологічна, інформаційна, комунікативна, підприємницька та соціальна компетентності. Їх ефективний розвиток можливий під час навчання учителів на курсах підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти за умов організації випереджувальної підготовки та використання сучасних методів і форм організації навчання.

Потребує подальшого напрацювання навчально-методичне забезпечення викладання з використанням сучасних форм і методів навчання.

Список використаних джерел:

1. Бирка М. Ф. Теорія та практика професійного розвитку вчителів природничо-математичних дисциплін у післядипломній освіті : монографія / М. Ф. Бирка ; Класичний приватний університет. — Чернівці : Технодрук, 2015. — 440 с. — Бібліогр.: С. 362–414.
2. Дивак В. В. Методична робота – складова післядипломної педагогічної освіти / В. В. Дивак // Директор ліцею, школи, гімназії. — 2003. — № 1. — С. 13–14.
3. Єрмола А. М. Технологія організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами : наук.-метод. пос. / А. М. Єрмола, А. М. Василенко. — Харків : Курсор, 2006. — 312 с.
4. Калита С. Повышение психолого-педагогической компетентности учителя средствами методической работы в школе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / В. С. Калита. — М., 1999. — 19 с.
5. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — 112 с.
6. Олійник В. В. Тенденції розвитку післядипломної освіти в умовах трансформації суспільства / В. В. Олійник // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2013. — № 1. — С. 56–66.
7. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М. Фіцула. — Вид. 2-ге, випр., доп. — К. : Академвидав, 2007. — 560 с. — (Альма-матер).

MAZAIIEVA K. METHODOLOGY OF DEVELOPMENT THE KEY COMPETENCES OF BIOLOGY TEACHERS

The article presents the theoretical basis for the need to update forms of the organization of training biology's teachers in the system of Postgraduate Pedagogical Education, use of active methods and learning tools that correspond to modern requirements of didactics, promote effective development of the methodological, psychological and educational subjects, of information and communications and of social competences. We describe the forms of organization of training biology teachers in the training courses with use of interactive teaching methods. We describe the importance of applying the modern methods and forms of study organization in raising the level of development of biology teachers' key competences.

In terms of education reform basic requirements for the professional competence of biology teachers are the following: the effectively ability to organize the educational processing of know regulatory documents; fluent using of information and communication technologies, ability to self-realization, creative solutions, organization, planning and solving problems, ability to use modern technologies, forms and methods of work.

The decisive key competencies of biology teachers are professional (subject matter, methodical, psychological and pedagogical), environmental, information, communicational, business and social competences.

Their effective development is possible during training teachers on training courses under the system of Postgraduate Education in condition organization outstripping training and the use of modern methods and forms of teaching.

Key words: methodology, methods, forms of training organization, Interactive Techniques, key competences.

Надійшла до редакції 10.10.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 316.74:37.01

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ В РАМКАХ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

М. М. Мальований, Н. М. Богомолова, Я. М. Попович

*КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

Полікультурна освіта в Україні ґрунтується на таких принципах, як: принцип залучення до національної культури; принцип пізнання і толерантного ставлення до культури народів спільного проживання; принцип діалогу культур, забезпечує доступ до світової культури. Ідея полікультурності в освітньому процесі передбачає оволодіння особистістю системою національних і загальнокультурних цінностей, комунікативних та емпатичних умінь, що дозволяють школяреві здійснювати міжкультурну взаємодію і виявляти розуміння інших культур, а також толерантність по відношенню до іншопольтурних носіїв. у статті наведені результати соціологічного опитування серед учнівської молоді щодо визначення особливостей прояву толерантності в міжкультурній взаємодії і комунікації і представлені тренінгові програми з формування толерантного ставлення учнів до представників інших культур.

Ключові слова: освіта, виховання, полікультурність, полікультурна освіта, толерантність, соціально-психологічний тренінг.

МАЛЕВАНЫЙ Н. М., БОГОМОЛОВА Н. Н., ПОПОВИЧ Я. М. ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА В РАМКАХ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Поликультурное образование в Украине основывается на таких принципах, как: принцип привлечения к национальной культуре; принцип познания и толерантного отношения к культуре народов совместного проживания; принцип диалога культур, обеспечивает доступ к мировой культуре. Идея поликультурности в образовательном процессе предполагает овладение личностью системой национальных и общекультурных ценностей, коммуникативных и эмпатических умений, позволяющих школьнику осуществлять межкультурное взаимодействие и проявлять понимание других культур, а также толерантность по отношению к инокультурным носителям. В статье приведены результаты социологического опроса среди учащейся молодежи по определению особенностей проявления толерантности в межкультурном взаимодействии и коммуникации и представлены тренинговые программы по формированию толерантного отношения учащихся к представителям других культур.

Ключевые слова: образование, воспитание, поликультурность, поликультурное образование, толерантность, социально-психологический тренинг.

Постановка проблеми. Глибинні зрушення у суспільстві, відкритість кордонів та інформаційного простору, значні міграційні процеси та зростання ролі національного чинника дозволяють стверджувати, що міжкультурна комунікація сьогодні є одним з рушійних культуротвірних засад сучасної цивілізації, оскільки саме орієнтація молоді на зближення з представниками інших культур є передумовою формування відкритої суспільної системи де-

мократичного зразка. Разом з тим, сучасна освітня парадигма, ґрунтуючись на ідеях унікальності кожної особистості, необхідності системного розвитку її здібностей і обдарувань, задоволення освітніх потреб, надання можливостей для формування інтелектуального й творчого потенціалу, закладання основ особистісної самореалізації й життєвого самовизначення дитини та формування її здатності до оптимального самовиявлення в умовах постійно зростаючих запитів суспільства, висуває певні вимоги як щодо культури комунікації, так і рівня міжкультурних комунікативних навичок підростаючого покоління, що відображається в концепції полікультурності сучасної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізація засад полікультурної освіти і виховання в Україні розпочалася з кінця 90-х років ХХ століття. У науковій літературі зустрічається багато споріднених термінів для позначення напрямку освітньої політики на засадах полікультурної освіти і виховання. Це такі поняття, як «полікультурна освіта» (О. Гаганова, М. Красовицький, Т. Клінченко, Є. Ковальчук), «мультикультурна освіта» (П. Майо, П. Макларен, П. Фрейре), «багатокультурна освіта» (Г. Дмитрієв, О. Дубовик, В. Міттер), «полікультурна освіта і виховання» (І. Антонюк, Р. Баяновська, О. Джуринський, І. Лощенова, О. Сухомлинська).

Останнім часом активно досліджуються і обговорюються загальні проблеми полікультурної освіти (В. Аношкіна, Д. Бенкс, В. Болгаріна, В. Борисенков, Л. Горбунова, Г. Дмитрієв, Л. Левицька, П. Кендзьор, В. Матіс, О. Плахотнік, В. Подобед, С. Сисоева, Л. Супрунова, А. Сущенко та ін.), зарубіжний досвід запровадження полікультурної освіти (І. Бессарабова, О. Будня, Я. Гулецька, С. Лук'янчук, О. Ковальчук, О. Мілютіна, М. Нагач, В. Погребняк, В. Поліщук, Л. Пуховська та ін.), різні аспекти полікультурного виховання (В. Бойченко, О. Джуринський, О. Дубасенюк, В. Компанієць, А. Солодка та ін.), виховання толерантності, емпатії, зокрема у міжетнічних стосунках (А. Авксент'єв, О. Грива, Я. Довгополова, В. Кузьменко, Н. Лебедева, В. Присакар, П. Саух, Ю. Яценко та ін.).

Мета дослідження полягає у: 1) теоретичному аналізі концептуальної парадигми полікультурної освіти; 2) соціологічному аналізі особливостей прояву толерантності в міжкультурній взаємодії і комунікації на регіональному рівні; 3) розробці тренінгової програми з формування толерантного відношення учнів до представників інших культур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною ідеологемою освіти в полікультурному середовищі і міжкультурної взаємодії в освітньому процесі є поняття «полікультурність». Як вказує О. Котенко, поняття «полікультурність» почало набувати самостійного значення на Заході на початку 70-х років і використовувалось, здебільшого, в освітній сфері, реалізуючись в двох напрямках: через створення освіти для меншин задля забезпечення рівних умов існування їхніх культур та через створення такої системи виховання, при якій пріоритетним напрямком було б виховання

взаємоповаги та толерантного ставлення між представниками різних релігійних, культурних та мовних груп. в науковий дискурс в українській освіті цей термін увійшов відносно недавно. Основними характеристиками полікультуралізму, як ідеології, є співіснування великої кількості культур, жодна з яких не є ані домінуючою, ані пригніченою [7, с. 12]. Отже, згідно з цим визначенням – полікультурність є, з одного боку, практика співіснування у гетерогенному суспільстві, у якому жодна з культур не є домінуючою, з іншого – особливий системотворчий компонент у структурі особистості, її якість, що передбачає визнання багатоманітності культурного простору та здатність до міжкультурної взаємодії.

Полікультуралізм підтримує ідею спілкування, обміну, взаємодії та взаємовпливу. Впровадження ідеї полікультуралізму принесло багато позитивних змін в освітній процес. Як зазначає І. Ковалинська, відбувається стратегічна зміна підходу до організації навчання – учні, що належать до різних культурних або етнічних спільнот, навчаються разом, що дає змогу спілкування і взаєморозуміння; пропонуються численні зміни у змісті навчання і організації навчального процесу [5, с. 69]. Отже, ідея полікультурності в освітньому процесі передбачає оволодіння особистістю системою національних і загальнокультурних цінностей, комунікативних і емпатичних умінь, що дозволяють школяреві здійснювати міжкультурну взаємодію і виявляти розуміння інших культур, а також толерантність стосовно іншокультурних носіїв.

У 1981 р. Дж. Бенкс запропонував концепцію полікультурної освіти, яка стала популярною у всьому світі. Згідно з його дослідженнями, полікультурна освіта досягає поставленої мети лише за умови поваги до принципу різноманітності, який полягає в етнічному плюралізмі, а тому школи повинні проводити програми підготовки та перепідготовки вчителів для того, щоб допомогти педагогам проаналізувати їх ставлення до своїх та чужих етнічних груп, розширити знання про ці групи та набути необхідних знань для викладання в умовах мультиетнічного середовища [9]. Виходячи з його концепції, основними принципами полікультурності в освіті виступають: 1) виховання у дусі відкритості й розуміння інших народів; 2) постійна систематизація й інтеграція набутих знань, виявлення їх зв'язків з полікультурністю; 3) формування впевненості у собі як особливо важливого феномену полікультурної свідомості; застосування нових педагогічних технологій оволодіння учнями навчальним матеріалом полікультурного напрямку.

Таким чином, основна ідея полікультурності в освіті проявляється в розвитку кроскультурних здібностей, які дозволяють молоді адаптуватися в різних культурних середовищах. З визнання суспільства полікультурним випливають два основні наслідки: 1) переосмислення уявлень про культурну цілісність суспільства, що включає відмову від спроби інтегрувати різні етнічні групи; 2) переосмислення поняття культурного різноманіття через необхідність враховувати відносини між різними культурами.

Культуролог С. Драгоевич [13], підсумувавши напрацювання з проблем міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, зазначає, що сьогодні у світі існує принаймні чотири основні концепції полікультурної освіти: 1) власне мультикультуральна освіта, яка зосереджує увагу не на міжкультурному обміні та взаємовпливі, а на збереженні культури наявних етнічних меншин; 2) інтеркультуральна освіта, спрямована на забезпечення активного, позитивного діалогу культур, їхнього взаєморозуміння та взаємозбагачення; 3) транскulturальна освіта, що орієнтується на систему цінностей, яка формується на наднаціональному рівні; 4) культур-плюралістична освіта, стрижневою ідеєю якої є повага й підтримка всіх наявних у суспільстві культурних потреб та способів життя.

У сучасній українській педагогічній думці існує багато тлумачень поняття «полікультурна освіта». Так, А. Шафрикова підкреслює, що полікультурна освіта спрямована на збереження і розвиток усього різноманіття культурних цінностей, норм і форм діяльності, існуючих в суспільстві, і базується на взаємодії різних культур [12, с. 7]. В. Дороз зазначає, що полікультурна освіта – це вид цілеспрямованої соціалізації, яка забезпечує: засвоєння зразків і цінностей світової культури, культурно-історичного та соціального досвіду різних країн і народів; формування соціально-настановної і ціннісно-орієнтаційної схильності до міжкультурної комунікації, а також розвиток толерантності щодо інших народів, культур і соціальних груп; активну соціальну взаємодію з представниками різних культур за умов збереження власної культурної ідентичності [3, с. 27]. Учені Л. Голік, Т. Клищенко, М. Красовицький, Т. Левченко проблему полікультурної освіти розглядають у поєднанні з вихованням: «Полікультурна освіта і виховання – така організація і зміст навчально-виховного процесу, життя і діяльності учнів, взаємостосунків, яка забезпечує ознайомлення з культурою народів, що живуть в одній країні, створення умов для виникнення між ними почуття довіри і солідарності, вміння взаємодіяти» [2, с. 4]. В. Мичковська і Ю. Бец, надаючи аналіз тлумачення понять «полікультурної», «багатокультурної», «мультикультурної» освіти у працях сучасних дослідників, зазначають, що полікультурна освіта, насамперед, передбачає: залучення до етнічної, загальнонаціональної та світової культури, формування вміння і готовності жити в багатокультурному поліетнічному середовищі [8, с. 257]. Отже, українські дослідники вказують на те, що полікультурна освіта і виховання не повинні заперечувати національні, а мають розглядатися разом як складові єдиного процесу.

Найповніше, на наш погляд, поняття полікультурної освіти розкрито в Міжнародній енциклопедії освіти: «Полікультурна освіта охоплює організацію і зміст педагогічного процесу, де наявні дві або більше культур, що відрізняються за мовною, етнічною, національною чи расовою ознакою». Така освіта сприяє засвоєнню учнями знань про різні культури, усвідомленню ними загального й особливого в традиціях, способі життя, культурних

цінностях різних народів. Особлива увага звертається на важливість виховання в учнівській молоді толерантності у ставленні до носіїв іншої культурної системи [14, с. 3963].

Таким чином, можна виділити основні функції полікультурної освіти: 1) формування в учнівської молоді уявлень про різноманітність культур і їхній взаємозв'язок; 2) сприяння усвідомленню учнями важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості і формування здатності інтегрувати елементи інших культур у власну систему мислення і цінностей; 3) виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; 4) розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на засадах толерантності і взаєморозуміння; 5) розвиток терпимості по відношенню до чужого способу життя та стилю поведінки, що заснована на розумінні відмінностей в культурній зовнішності людини, які можуть призвести до конфліктів між представниками різних соціальних верств.

Виходячи з аналізу сучасних операціональних і функціональних визначень полікультурної освіти, можна виділити її суттєву педагогічну ідеологему, яка полягає у формуванні толерантності особистості в умовах міжкультурної взаємодії і комунікації. У науковій літературі толерантність розглядається як повага і визнання рівності, відмова від домінування і насильства, визнання багатовимірності і різноманіття людської культури, норм поведінки, відмови від зведення цього різноманіття до одноманітності і переважання якої-небудь однієї точки зору. Толерантність – це терпимість до ідей, вірувань, переконань, традицій, звичаїв, способу життя інших людей, їхніх спільнот. На індивідуальному рівні вона виявляє себе як умонастрій, життєво-психологічна установка, яка дозволяє бачити в іншому (політичному, конфесійному, культурному) «я» чи «ми» цінність рівнозначну власному «я» чи «ми». Тобто, це своєрідне поборювання нетерпимості, несприйняття чужого, інакшості на рівні власної совісті, вияв поваги і розуміння «чужої правди», істини, думки, іншого світосприйняття, іншого бачення проблем і шляхів їх вирішення [11, с. 6]. У «Словнику громадських наук» термін «толерантність» означає «терпиме ставлення до чужого способу життя, поведінки, вірувань, традицій, цінностей, ідеалів, політичних смаків і позицій, яке забезпечує право і свободу кожної людини мати свої судження і позиції в соціальному світі» [10, с. 386]. Виходячи із сказаного, можна розглядати толерантність як почуття терпимості і шанобливого ставлення до культури і думок інших людей, не співпадаючих з власними.

Реалізація полікультурного виміру у виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу має за мету сприяти розвитку гуманних і толерантних людських відносин, навчити особистість пізнавати різні культури, позитивно й толерантно сприймати відмінності та ефективно взаємодіяти в сучасному полікультурному суспільстві. Навчально-виховна діяльність загальноосвітнього навчального закладу, спрямована на реалізацію завдань міжкультурної взаємодії, включає складники змістового

й технологічного забезпечення виховного процесу та представляє реалізацію його завдань у різних аспектах. Тому не менш важливим є соціологічне опитування серед учнівської молоді щодо визначення особливостей прояву толерантності в міжкультурній взаємодії і комунікації. Вибірку склали учні 8–11 класів загальноосвітніх шкіл Запорізької області (n=1000).

Основними параметрами дослідження виступили: 1) когнітивний рівень прояву толерантності в міжкультурній взаємодії і комунікації (обізнаність у культурі інших народів, бажання вивчати культури однолітків – представників інших культур); 2) емоційне ставлення до однолітків – представників інших культур; 3) діяльнісний аспект толерантного ставлення до представників інших культур.

За результатами дослідження на когнітивному рівні 22,2% опитаних учнів вказали, що їм відомі знання про інші культури (особливості поведінки, національні традиції, закони тощо), 70,3% – частково обізнані і 7,5% – не знайомі з особливостями культури інших народів. Слід зазначити, що чим старший клас навчання, тим більше відсоток тих, хто має відповідні знання. При чому 16,2% учнів мають бажання постійно вивчати особливості культури країни, народу, представники якого з ними навчаються. Інколи вивчати особливості культури країни, народу таких однолітків мають бажання 78,2% і тільки 5,6% опитаним це питання не цікаве. Таким чином, більшість опитаних учнів мають бажання вивчати культурні особливості однолітків – представників інших національностей.

Учням також було запропоновано визначити своє ставлення до деяких суджень щодо статусу культури корінного народу. Так, 86,4% учнів вказали, що всі культури мають рівні права, 12,2% – культура корінного народу має привілеї і лише 1,3% зазначили, що інші етноси ігнорують культуру корінного народу. На рис. 1 представлено результати в залежності від класу навчання.

На аксіологічному рівні 46,8% учнів хотіли би перейняти деякі цінності інших культур і народів, які їх приваблюють, 14,4% висловили негативне ставлення і 38,8% опитаних не визначили власну позицію.

Емоційне ставлення до однолітків – представників інших культур було виявлено через декілька показників. На питання «Чи панує у твоїй школі атмосфера взаєморозуміння зі школярами – представниками інших народів?» було отримано такі відповіді: «Так» відповіло 58,5%, «Частково» 34% і 7,4% вибрали відповідь «Ні». Результати в залежності від класу навчання представлено на рис. 2.

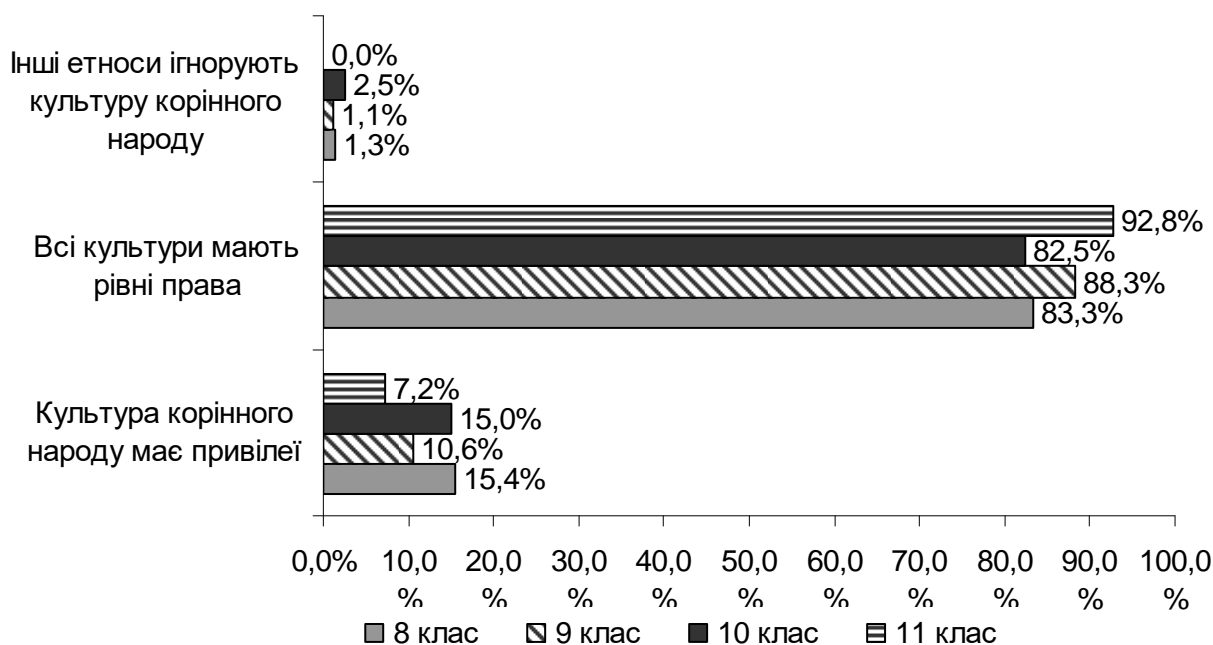

Рис. 1. Особливості ставлення до статусу культури корінного народу

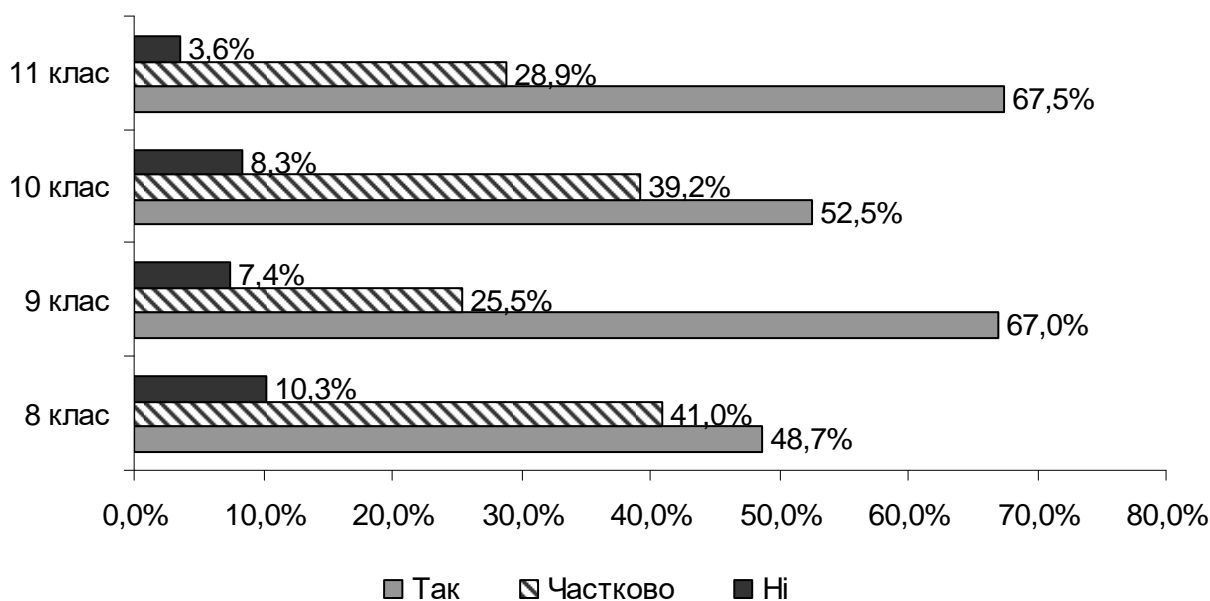

Рис. 2. Наявність атмосфери взаєморозуміння зі школярами – представниками інших народів

Слід зазначити, що переважна більшість опитаних учнів (76,3%) з легкістю знаходить спільну мову з однолітками іншої національності, народності, негативно налаштованих лише 6,6%.

Показником емоційного ставлення до однолітків – представників іншої народності може виступати наявність дружніх стосунків, тому респондентам було запропоновано вибрати варіант відповіді на початок речення «Серед моїх друзів...». Не звертали уваги на національну приналежність друзів 58% опитаних учнів, 25,8% учнів зазначають, що серед друзів переважна більшість

їх національності, бо вони ближчі за духом і поглядами та 16,2% вказують на те, що серед друзів є різні національності, але вони почувають себе краще серед представників їх національності. Результати в залежності від класу навчання представлено на рис. 3.

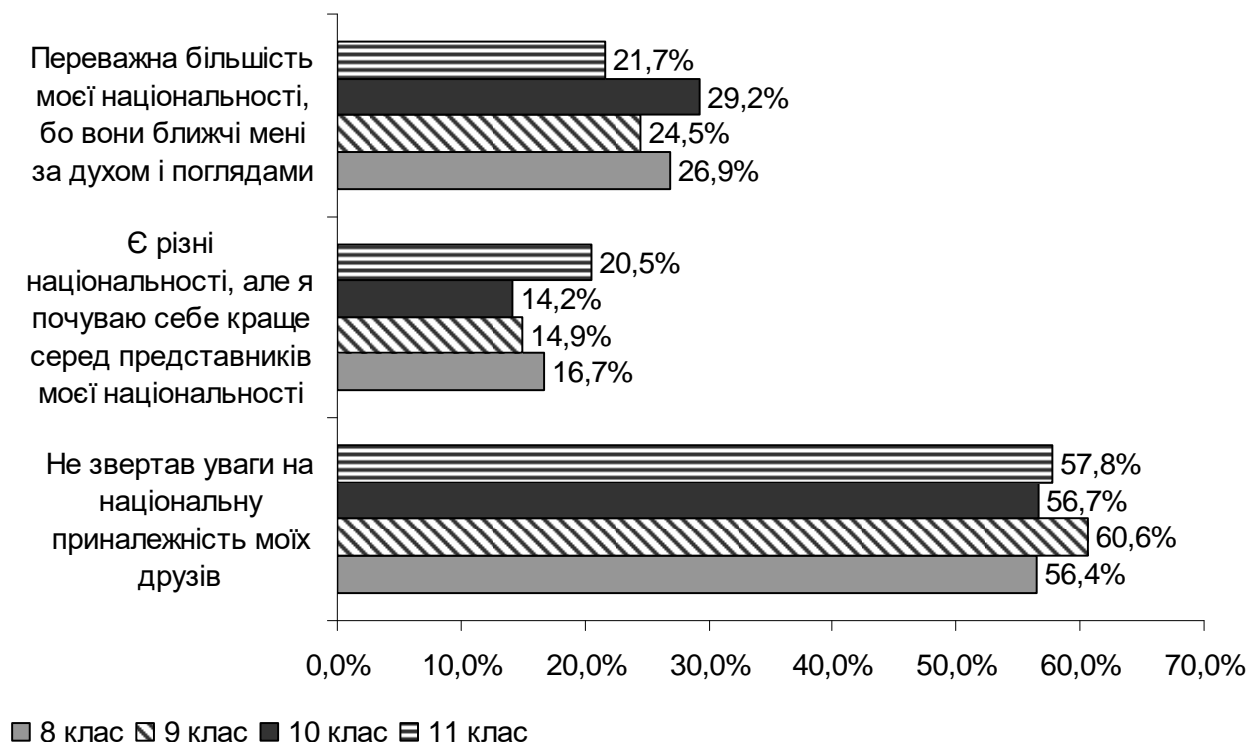

Рис. 3. Відповіді на питання «Серед моїх друзів...» в залежності від класу навчання

Діяльнісний аспект толерантного ставлення до представників інших культур було досліджено за допомогою питання «Чи вважаєш ти, що участь школярів у міжкультурних заходах зближить людей та допоможе уникнути конфліктів?». Більшість респондентів обрали відповідь «Так», що склало 65,8%. Не визначилися із відповіддю 24,1% і 10,2% учнів вважають, що міжкультурні заходи не зближать людей та не допоможуть уникнути конфліктів.

Отже, за результатами соціологічного опитування можна зробити такі висновки: 1) обізнаність учнів щодо особливостей культури інших народів знаходиться на середньому рівні, а більшість опитаних мають стійке бажання їх вивчати; 2) більшість опитаних учнів підкреслюють принцип рівноправності всіх культур і народів; 3) близько 60% опитаних вказують на наявність атмосфери взаєморозуміння зі школярами – представниками інших народів, причому більшість з легкістю знаходять спільну мову з однолітками іншої національності і не звертають увагу на національну приналежність своїх друзів, що свідчить про позитивне емоційне ставлення до представників інших культур; 4) 66% учнів вважають, що участь школярів у міжкультурних заходах зближить людей та допоможе уникнути конфліктів.

Таким чином, результати свідчать про середній рівень сформованості толерантного ставлення до представників інших культур.

Як свідчать результати соціологічного опитування і світовий та європейський досвід практичної організації полікультурної освіти, групова робота – найбільш ефективна форма організації виховної діяльності, під час якої здійснюється ефективна міжособистісна взаємодія, зникають міжкультурні бар'єри, причому особливого значення набуває досвід навчання вихованців за моделлю «діалогу культур» у зв'язку з посиленням аксіологічного (ціннісного) підходу в навчанні. Як зазначає П. Кендзьор, оскільки діалог у багатокультурному середовищі – важлива умова порозуміння та суспільної інтеграції, доцільно використовувати методи проблемного навчання і виховання: дискусійні (бесіди, диспути, дебати, круглі столи, прес-конференції); пошукові (дослідження певної проблеми й аналіз інформації з різних джерел); асоціативні (асоціювання ситуацій і понять з опорою на наявний досвід); аналітичні (аналіз інформації з різних джерел); ігрові (рольова гра, ділова гра, симуляція); візуально-графічні (робота з графіками, схемами, таблицями, відеофільмами, ілюстраціями); проектні (спрямовані на відпрацювання способів розв'язання проблем); рефлексивні (самоаналіз, оцінка й осмислення власних дій та дій групи) [4, с. 80]. Тому на основі результатів теоретичного та емпіричного дослідження нами було розроблено тренінгову програму для учнів «Толерантність в міжкультурному спілкуванні».

Тренінг «Толерантність в міжкультурному спілкуванні» має на меті виховання толерантного ставлення учнів 8–11 класів до культурних та соціальних відмінностей, формування навичок пізнання власної ідентичності та культури та формування активної громадянської позиції щодо проявів різних форм дискримінації. Основні завдання тренінгу: 1) опанування школярами етнічною і культурною грамотністю, яка включає усвідомлення існування різноманітності культур і оволодіння знаннями про їхні прояви, визнання права кожної людини на етнокультурну ідентифікацію; 2) усвідомлення та аналіз існуючих ставлень і цінностей з метою протистояння упередженням, стереотипам, етноцентризму і расизму та заміна їх на нові, більш позитивні етнічні ставлення, переконання і цінності, що базуються на принципах людської гідності, справедливості, рівноправ'я, свободи, самовизначення і демократії; 3) формування толерантної, високоморальної поведінки, вміння міжкультурної взаємодії, міжособистісного спілкування, визнання права кожного на альтернативні погляди й точки зору та шанобливе ставлення до них. У тренінговому курсі використано матеріали Посібника з освіти в галузі прав людини за участю молоді КОМПАС, Навчального посібника для міжкультурного навчання молоді, розробленими за підтримки Ради Європи, та тренінгового посібника «Міжкультурне навчання», розробленого за підтримки Партнерства між Радою Європи та Європейською Комісією [1; 6; 15].

Програма тренінгу «Вчимося бути толерантними»

№	Тема	Години	Зміст
1.	Розуміння відмінностей	4	Поняття культури. Ідентичність. Стереотипи
2.	Етноцентризм, дискримінація, нетолерантність	4	Упередження та ліміти толерантності. Уявлення та стереотипи про різні меншини
3.	Формування толерантної поведінки	4	Прийняття представників інших культур, субкультур, етносів

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, сучасний етап розвитку полікультурної освіти як галузі педагогічної діяльності пов'язаний з компетентнісним підходом, який полягає у тому, що впродовж шкільного навчання кожен учень повинен оволодіти комплексом знань, умінь, навичок та ставлень, які знадобляться йому для того, щоб брати ефективну і конструктивну участь у суспільному, політичному та економічному житті полікультурної спільноти, уміти вирішувати конфлікти, взаємодіяти з різними людьми, групами та організаціями.

Подальші дослідження в зазначеному напрямку передбачають розробку комплексної моделі організації педагогічного супроводу процесу формування в учнів готовності до міжкультурної комунікації і толерантності в міжкультурній взаємодії в контексті впровадження парадигми полікультурної освіти і навчання.

Список використаних джерел:

1. Вчимося бути толерантними. Тренінговий курс для молоді / [упор. О. Собченко, А. Донець, В. Дьомкіна]. — Донецьк : Донецький молодіжний дебатний центр, 2008. — 93 с.
2. Голік Л. О. Полікультурна освіта в Україні / Л. О. Голік, Т. В. Клищенко, М. Ю. Красовицький, Г. І. Левченко // Завуч. — 1999. — № 29/35 (жовтень). — С. 3–4.
3. Дороз В. Ф. Крос-культурне навчання учнів-білінгвів української мови : [монографія] / Вікторія Федорівна Дороз. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 456 с.
4. Кендзьор П. Особливості організації міжкультурної взаємодії учнів у процесі полікультурного виховання / П. Кендзьор // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. — 2015. — № 1 (302). — С. 76–81.
5. Ковалинська І. В. Поняття «полікультурність» та «мультикультурність» у науковому дискурсі / І. В. Ковалинська // Освітологічний дискурс. — 2016. — № 1 (13). — С. 65–78.
6. КОМПАС – Посobie по образованию в области прав человека с участием молодежи. Council of Europe, 2002. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. (або сайту): <http://eucb.coe.int/compass/ru/contents.html>.
7. Котенко О. В. Розвиток полікультурної компетентності вчителів світової літератури в системі післядипломної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: [спец.]: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Котенко Ольга Володимирівна ; ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України. — К., 2011. — 20 с.

8. Мичковська Р. В. Поняття «полікультура та «полікультурне виховання» у сучасних наукових дослідженнях / Р. В. Мичковська, Ю. І. Бец // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. — 2013. — Вип. 39 (3). — С. 255–258.
9. Мілютіна О. Концептуальні підходи до полікультурної освіти школярів у розвинутих країнах світу / О. Мілютіна // Порівняльно-педагогічні студії. — 2009. — № 1. — С. 18.
10. Словарь общественных наук / [авторы-составители: Е. А. Подольская, Д. Е. Погорельый, В. Д. Лихвар]. — Ростов н/Д: Феникс, 2006. — 475 с.
11. Толерантність: теорія і практика. Роздуми філософів і релігієзнавців. Міжнародні правові документи (витяги) / [упоряд., автор передмови М. Ю. Бабій]. — К. : Відділення релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди, 2004. — 125 с.
12. Шафрікова А. В. Мультикультурний підход в обучении и воспитании школьников : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук / А. В. Шафрікова. — Казань, 1998. — 19 с.
13. Dragojevic S. Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications / Sanjin Dragojevic // CULTURELINK. — 1999. — No. 29. — Vol. 10. — P. 131–137.
14. Ekstrand L. H. Multicultural Education / L. H. Ekstrand // The International Encyclopedia of Education: Research and Studies / Torsten Husen, Mau-Par: Pergamon Pr., 1994. — P. 3960–3970.
15. Intercultural learning T-Kit. Council of Europe and European Commission [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. (або сайту): http://www.youth-partnership.net/youth-partnership/publications/T-kits/T_kits.

MALEVANY N., BOGOMOLOVA N., POPOVICH Y. POLYCULTURAL SPACE FORMATION WITHIN MULTICULTURAL EDUCATION IN UKRAINE: REGIONAL ASPECT

Multicultural education in Ukraine is based on principles such as the principle of involvement of the national culture; the principle of cognition and a tolerant attitude to the culture of the peoples living together; the principle of dialogue between cultures, provides access to the world culture. The idea of multiculturalism in the educational process involves the mastery of the personality system of national and general cultural values, communicative and empathic skills that allow student to carry out cross-cultural interaction and to show an understanding of other cultures and tolerance towards other cultures carriers. The article presents the results of a poll among the students to determine the features of display of tolerance in intercultural interaction and communication and training programs presented by the formation of a tolerant attitude of students to other cultures.

Key words: education, multiculturalism, multicultural education, tolerance, socio-psychological training.

Надійшла до редакції 12.11.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 37.091.113

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОДИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ: РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ

О. Я. Мариновська

*Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

У статті розкрито технологію програмно-цільового методичного менеджменту освітніх інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах задля розвитку інноваційної компетентності педагогів, а саме: цільове призначення, концептуальні ідеї, технологічна логіка, технологічний продукт. Технологія забезпечує цілеспрямоване керівництво підготовкою педагогічних працівників до інноваційної діяльності шляхом розроблення комплексної програми професійного розвитку інноваційної компетентності та відповідних підпрограм (індивідуальних, групових) її реалізації педагогами.

Ключові слова: технологія програмно-цільового методичного менеджменту освітніх інновацій, методична робота, управління методичною роботою.

МАРИНОВСКАЯ О. Я. ПРОГРАММНО-ЦЕЛЕВОЙ МЕТОДИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИННОВАЦИЙ: РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ

В статье раскрыто технологию программно-целевого методического менеджмента образовательных инноваций в общеобразовательных учебных заведениях с целью развития инновационной компетентности педагогов, а именно: целевое предназначение, концептуальные идеи, технологическая логика, технологический продукт. Технология обеспечивает целенаправленное управление подготовкой педагогических работников к инновационной деятельности посредством разработки комплексной программы профессионального развития инновационной компетентности соответствующих подпрограмм (индивидуальных, групповых) её реализации педагогами.

Ключевые слова: технология програмно-целевого методического менеджмента образовательных инноваций, методическая работа, управление методической работой.

Постановка проблеми. Питання ефективної організації і управління методичною роботою є сьогодні чи не найактуальнішим, оскільки від його вирішення залежить здатність педагогічних працівників до реалізації державних стратегічних завдань реформування змісту освіти, їх готовність застосовувати на практиці найновіші досягнення науки та передового педагогічного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив наявність широкого кола досліджень, у яких розкрито питання організації і управління методичною (науково-методичною) роботою (Н. Василенко, Т. Гришина, І. Жерносек, В. Крижко, Є. Павлютенков, Г. Сиротенко, Б. Тевлін та інші), зокрема, інноваційною та дослідно-експериментальною діяльністю у закладах системи загальної середньої освіти (І. Бех, Т. Бережна, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Ю. Завалевський,

І. Євтушенко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, С. Кириленко, О. Киян, О. Мармаза, А. Пугач, К. Ткачук-Таранік та інші), післядипломної педагогічної освіти, що забезпечують науково-методичний супровід реалізації інноваційних процесів в освіті (О. Боднар, Т. Гавлітіна, Н. Клокар, В. Сидоренко, Т. Сорочан, М. Скрипник, Є. Чернишова та інші).

Методичний менеджмент освітніх інновацій – це ефективно управління методичною роботою на засадах менеджменту освітніх інновацій, що забезпечує підвищення професійної майстерності педагогів як суб'єктів інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи в школі. Розкрито теоретичні засади методичного менеджменту освітніх інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах задля неперервного професійного розвитку педагогічних працівників [4, с. 32–37], а саме: теоретико-методологічні підходи, принципи, мету й завдання, напрями та функції методичного менеджменту освітніх інновацій.

Мета статті – розкрити технологію програмно-цільового методичного менеджменту освітніх інновацій у школі.

Виклад основного матеріалу. Програмно-цільовий методичний менеджмент освітніх інновацій орієнтований на застосування технології програмно-цільового управління методичною роботою, що забезпечує цілеспрямоване керівництво підготовкою педагогічних працівників до інноваційної діяльності шляхом розроблення комплексної програми професійного розвитку інноваційної компетентності та комплексу відповідних підпрограм (індивідуальних, групових) її реалізації педагогами (рис. 1).

Організація і управління методичною роботою на засадах менеджменту освітніх інновацій передбачає:

– на стратегічному рівні – розроблення й реалізацію комплексної програми професійного розвитку інноваційної компетентності педагогічних працівників;

– на тактичному рівні – укладання й виконання комплексу підпрограм (індивідуальних, групових) професійного розвитку інноваційної компетентності педагогами;

– на операційному рівні – організацію і проведення системи методичних заходів (методичні об'єднання, творчі групи, практикуми та інше) щодо реалізації комплексної програми та відповідних підпрограм професійного розвитку інноваційної компетентності педагогів.

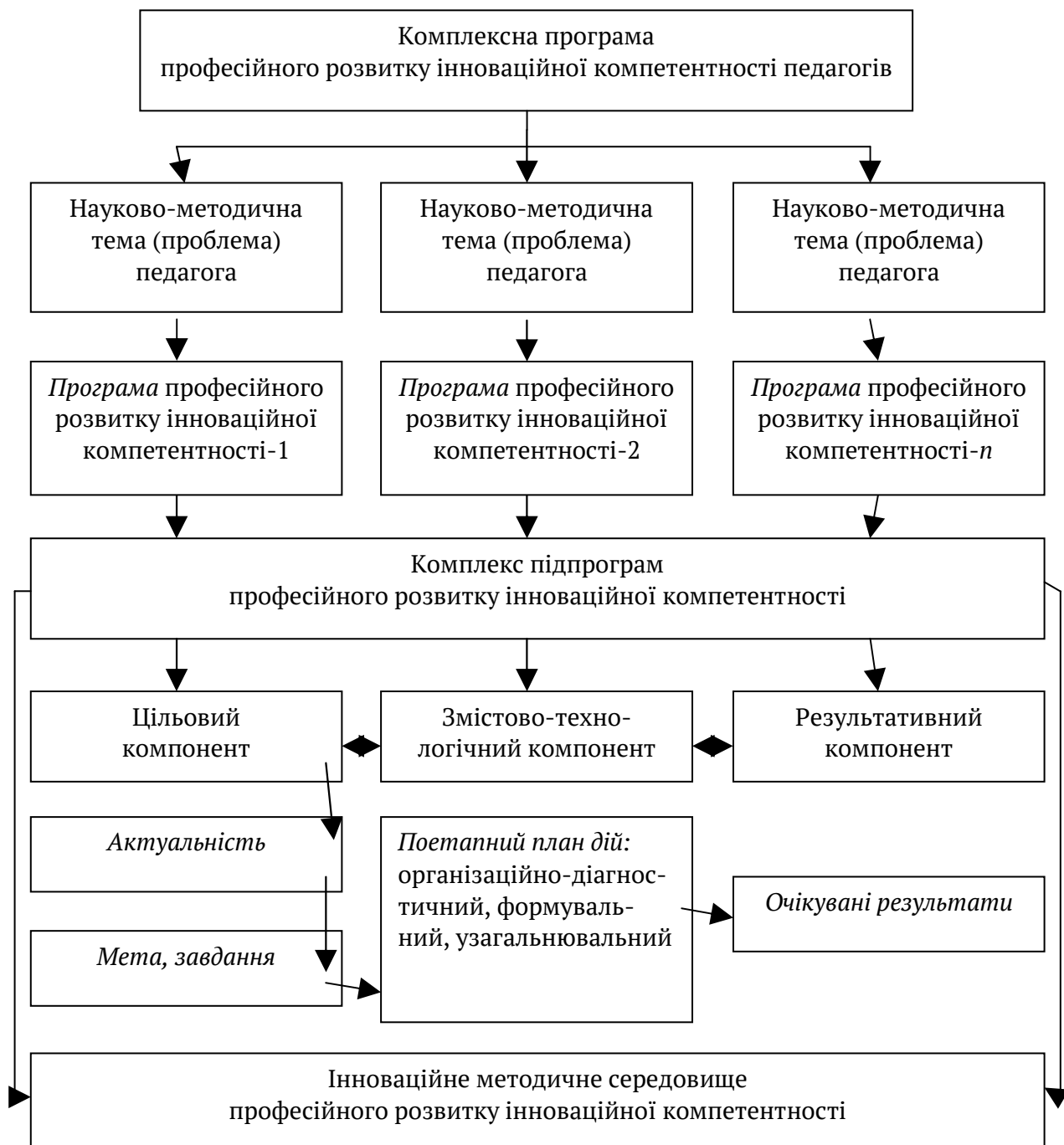

Рис. 1. Концептуальна схема програмно-цільового методичного менеджменту освітніх інновацій

Технологія програмно-цільового методичного менеджменту освітніх інновацій розкрита нами через такі структурні компоненти: цільове призначення, концептуальні ідеї, технологічна логіка, технологічний продукт.

ЦІЛЬОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Мета: здійснити програмно-цільове управління процесом підготовки педагогів до інноваційної діяльності в системі методичної роботи.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІДЕЇ

Підготовка педагогічних працівників до інноваційної діяльності здійснюється з використанням комплексної програми професійного розвитку

інноваційної компетентності та відповідних підпрограм її реалізації педагогами.

Поняття «інноваційна компетентність педагога» тлумачиться як: інтегрована особистісно-професійна якість, сутнісним проявом якої виступає здатність застосовувати нововведення, що забезпечують підвищення ефективності освітньої діяльності; система знань, умінь, навичок, особистісно-професійних якостей та ціннісно-сміслових ставлень до інноваційної роботи як особистісно і суспільно значимої, що є основою персонал-технології досвіду [5, с. 74–77] педагога-новатора, набутого у процесі використання інновації на практиці.

Розроблення комплексної програми професійного розвитку інноваційної компетентності педагогів реалізує концептуальну ідею змістово-функціонального підходу до визначення напрямів (змістових ліній) управління підготовкою педагогів до інноваційної діяльності та їх практичного розроблення з дотриманням відповідної технологічної логіки поетапної реалізації (організаційно-діагностичний, формувальний, узагальнювальний етапи) задля формування готовності педагогів до впровадження інновацій, експериментально перевірених та рекомендованих до застосування.

Укладання програм професійного розвитку інноваційної компетентності педагогічних працівників доцільно практикувати двох видів – індивідуальні і групові, – що забезпечує формування їх здатності до самоуправління та саморегулювання професійною роботою. Структура розроблення підпрограм може бути різною, що сприяє розвитку творчості та самореалізації педагога. Орієнтовною моделлю може слугувати технологічна логіка розроблення комплексної програми, що передбачає наявність поетапного плану дій. Системоутворювальним елементом програми є цільовий, що орієнтує педагога на досягнення очікуваних результатів.

Основний принцип програмно-цільового методичного менеджменту освітніх інновацій – добровільність та партнерство, однак це не понижує значимість інших принципів управління методичною роботою [4, с. 34], оскільки тільки комплексна їх реалізація забезпечує ефективність управлінських дій керівника школи.

ТЕХНОЛОГІЧНА ЛОГІКА

Орієнтовна структура комплексної програми професійного розвитку педагогічних працівників така.

Актуальність. Обґрунтовується необхідність підготовки педагогів до інноваційної діяльності як засобу реалізації державних стратегічних завдань реформування змісту освіти, що сприяє розвитку конкурентоспроможності освіти, зокрема даного загальноосвітнього навчального закладу. Обґрунтовуючи доцільність нововведень, охарактеризуємо результативність освітньої діяльності та визначаємо шляхи її підвищення за допомогою освітніх інновацій як директивних, так і недирективних.

Доцільно звернути увагу на реалізацію компетентнісного та особистісно-діяльнісного підходів як теоретико-методологічної основи розроблення та застосування державних освітніх стандартів, підібрати оптимальні педагогічні інновації, що сприятимуть формуванню ключових і предметних компетентностей школярів. Особливу увагу у виховній роботі акцентувати на розвиток особистості школяра як громадянина і патріота України засобами технологій та методик національно-патріотичного виховання.

Мета – здійснити управління професійним розвитком інноваційної компетентності педагогічних працівників у системі методичної роботи.

Завдання: забезпечити підготовку педагогів до здійснення інноваційної діяльності; залучити педагогів до розроблення програм (індивідуальних, групових) професійного розвитку їх інноваційної компетентності; здійснити моніторинг інноваційної діяльності, зокрема результативності освітньої діяльності та ефективності реалізації комплексної програми й відповідних підпрограм педагогами; створити інноваційне методичне середовище.

Поетапний план дій комплексної програми розробляється і реалізується за такими розділами: організаційно-діагностичний етап – «Організація методичної роботи на діагностичній основі», «Напрями розвитку інноваційної компетентності педагогічних працівників»; формувальний – «Інформаційно-методичний супровід розвитку інноваційної компетентності», «Формування готовності педагогів до інноваційної діяльності»; узагальнювальний – «Моніторинг інноваційної діяльності», «Поширення кращих педагогічних практик».

Перший етап – організаційно-діагностичний

Мета – організувати методичну роботу щодо підготовки педагогічних працівників до інноваційної діяльності на діагностичній основі.

Орієнтовний зміст діяльності:

діагностування щодо вивчення рівня сформованості інноваційної компетентності педагогів, їх готовності до інноваційної діяльності;

прогнозування шляхів вдосконалення змісту й структури методичної роботи, що передбачає визначення напрямів розвитку інноваційної компетентності педагогів, як-от: реалізація компетентнісного підходу в навчальному процесі; особистісно зорієнтоване навчання і виховання школярів; технології продуктивного навчання; виховання творчої особистості школяра; розвиток творчих здібностей і обдарувань учнів тощо;

цілеспрямована організація методичної роботи на залучення педагогів до розроблення власних професійних програм розвитку інноваційної компетентності (індивідуальних, групових – по методичних об'єднаннях чи ініціативних творчих групах), зорієнтованих на формування готовності до застосування педагогічних інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій; організація роботи масових, групових форм методичної роботи в рамках комплексної програми та налагодження співпраці (за потреби) із

зкладами післядипломної педагогічної освіти щодо здійснення науково-методичного супроводу інноваційної діяльності тощо.

Функції: діагностична, прогностична, організаційна, мотиваційна, планувальна [4, с. 35–36].

Таблиця 1

Комплексна програма професійного розвитку інноваційної компетентності педагогів (орієнтовна модель плану дій організаційно-діагностичного етапу)

№	Зміст діяльності	Форма провед. / Вид діяльності	Термін виконання	Відповідальні виконавці
Організаційно-діагностичний етап				
1.	Організація методичної роботи на діагностичній основі			
1.1.	Готовність педагогів до інноваційної діяльності	Діагностування	Вересень / Травень	Практичний психолог
1.2.	Організація роботи творчих груп, авторських майстерень тощо	Підготовка документації	Вересень	Директор
...			
2.	Напрями розвитку інноваційної компетентності педагогічних працівників			
2.1.	Реалізація компетентнісного підходу в навчальному процесі початкової школи	Розроблення науково-метод. тем (проблем)	Упродовж року	Учителі початкових класів
2.2.	Формування дослідницьких вмінь і навичок учнів засобами інноваційних технологій на уроках природознавства	Розроблення науково-метод. тем (проблем)	Упродовж року	Учителі природознавства
...			

Другий етап. Формувальний

Мета – управління процесом підготовки педагогічних працівників до інноваційної діяльності.

Орієнтовний зміст діяльності:

інформування про нововведення щодо реалізації нових нормативно-правових документів про освіту, державних стандартів, навчальних програм, підручників тощо, рекомендованих до застосування в освітніх системах, педагогічних технологій, моделей, методик навчання і виховання тощо, інформаційно-комунікаційних технологій;

ознайомлення з кращими педагогічними практиками педагогів-новаторів (вивчення та аналіз передового педагогічного досвіду через фахові видання, інтернет-ресурси тощо), що сприяє формуванню позитивної мотивації щодо здійснення інноваційної діяльності;

розроблення програм професійного розвитку інноваційної компетентності (індивідуальних, групових) педагогами-новаторами, що виступатимуть агентами змін; реалізація ними запланованих заходів програми задля формуванню готовності до здійснення інноваційної діяльності;

узагальнення та систематизація власного педагогічного досвіду у формі персонал-технології, що сприяє поширенню та популяризації набутого досвіду інноваційної діяльності; моделювання персонал-технології досвіду здійснюється на основі інновації, що застосовується педагогом з урахуванням конкретних педагогічних умов; власний досвід освоєння інновації педагог презентує через проведення відкритих уроків (виховних заходів), технологічних за видовою ознакою, майстер-класів, укладені методичні рекомендації, презентації до виступів на семінарах, методичних об'єднаннях тощо;

консультування (індивідуальне, групове) здійснюється у формі психолого-педагогічної підтримки розвитку інноваційної компетентності педагогів-новаторів, що сприяє налагодженню та підтриманню зворотного зв'язку; консультування працівників закладів післядипломної педагогічної освіти, які здійснюють науково-методичний супровід інноваційної діяльності, що проводиться за потреби у on-line та off-line режимах.

Функції: організаційна, мотиваційна, планувальна, інформаційна, формувальна, моделювальна, консультаційна [4, с. 35–36].

Таблиця 2

Комплексна програма професійного розвитку інноваційної компетентності педагогів (орієнтовна модель плану дій формувального етапу)

№	Зміст діяльності	Форма провед. / Вид діяльності	Термін виконання	Відповідальні виконавці
1	2	3	4	5
Формувальний етап				
1.	Інформаційно-методичний супровід розвитку інноваційної компетентності			
1.1.	Компетентнісна спрямованість змісту освіти: аналіз програмного та навчально-методичного забезпечення предметів початкової школи	Методичне об'єднання учителів	Вересень	Учителі початкових класів
1.2.	Вивчення та аналіз кращих педагогічних практик педагогів-новаторів	Інформування, консультування	Упродовж року	Керівники методичних об'єднань
...			
2.	Формування готовності педагогів до інноваційної діяльності			
2.1.	Розроблення і реалізація індивідуальних програм професійного розвитку інноваційної компетентності педагогами-новаторами	Конструювання / Самоосвіта	Упродовж року	Учителі початкових класів
2.2.	Розроблення і реалізація групових програм професійного розвитку інноваційної компетентності педагогами-новаторами	Конструювання / Ініціативна творча група	Упродовж року	Учителі природознавства

1	2	3	4	5
2.3.	Проведення відкритого уроку та технологія навчання як дослідження: презентація персонал-технології досвіду педагога-новатора	Семинар	Березень	Іваненко О., учитель природознавства
2.4.	Психолого-педагогічна підтримка розвитку інноваційної компетентності педагогів-новаторів	Консультавання	Упродовж року	Заступник директора, практичний психолог
...			

Третій етап. Узагальнювальний

Мета – організувати узагальнення, систематизацію та поширення кращого педагогічного досвіду здійснення інноваційної діяльності.

Орієнтовний зміст діяльності:

моніторинг інноваційної діяльності, зокрема результативності освітньої діяльності та ефективності реалізації програм (індивідуальних, групових) професійного розвитку інноваційної компетентності; організувати створення інформаційної системи задля ефективного управління інноваційними процесами в школі;

коригування процесу й прогнозованих результатів здійснення інноваційної діяльності здійснюється за поточними й підсумковими результатами моніторингу задля усунення типових недоліків та упущень, що передбачає співбесіди, консультавання тощо;

прогнозування та планування системи методичних заходів (за результатами моніторингу) на реалізацію комплексної програми передбачає уточнення (доповнення) визначених напрямів професійного розвитку інноваційної компетентності педагогічних працівників, добір ефективних форм, методів, технологій психолого-педагогічної підтримки їхнього розвитку тощо;

узагальнення і систематизація досвіду інноваційної діяльності педагогічного колективу школи здійснюється у різних формах, зокрема через укладання картотек, каталогів, підготовку матеріалів педагогічних виставок, написання педагогами власних методичних розробок, укладання дидактичних матеріалів, методичних рекомендацій, що їх презентують на конкурсах педагогічної майстерності, «Учитель року» тощо;

презентація та популяризація педагогами-новаторами кращих педагогічних практик з досвіду роботи, що забезпечує суттєве підвищення результатів освітньої діяльності, здійснюється через різного рівня науково-практичні конференції, семінари, фахові видання, Інтернет тощо.

Функції – організаційна, моніторингова, коригувальна, моделювальна, прогностична, планувальна, презентаційна, мотиваційна [4, с. 35–36].

**Комплексна програма
професійного розвитку інноваційної компетентності педагогів
(орієнтовна модель плану дій узагальнювального етапу)**

№	Зміст діяльності	Форма провед. / Вид діяльності	Термін виконання	Відповідальні виконавці
1	2	3	4	5
Узагальнювальний етап				
1.	Моніторинг інноваційної діяльності			
1.1.	Моніторинг результативності освітньої діяльності	Моніторинг навчальних досягнень учнів	Упродовж року	Заступник директора

Закінчення табл. 3

1	2	3	4	5
1.2.	Моніторинг ефективності реалізації (індивідуальних, професійного інноваційної педагогів)	Моніторинг готовності до інноваційної діяльності	Упродовж року	Керівники методичних об'єднань
...			
2.	Поширення кращих педагогічних практик			
2.1.	Укладання картотеки інноваційного педагогічного досвіду	Презентаційна	Травень	Заступник директора
2.2.	Апробація власних методичних розробок педагогами-новаторами	Апробаційна	Упродовж року	Заступник директора
2.3.	Участь педагогів-новаторів у форумі педагогічних інновацій	Презентаційна	Грудень	Л. Плитчук, учитель початкових класів
2.4.	Підготовка і проведення науково-практичної конференції (вказати назву)	Презентаційна	Березень	Директор
...			

Очікувані результати

Ефективне управління професійним розвитком інноваційної компетентності педагогічних працівників у процесі реалізації відповідної комплексної програми забезпечує: інноваційне методичне середовище; розроблення і реалізацію комплексу підпрограм професійного розвитку інноваційної компетентності педагогів; сформованість їх готовності до

інноваційної діяльності; моніторинг результативності освітньої, зокрема, інноваційної діяльності в школі.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОДУКТ

Цілеспрямоване управління процесом підготовки педагогів до інноваційної діяльності у системі методичної роботи.

На нашу думку, залучення педагогічних працівників до розроблення програм професійного розвитку інноваційної компетентності чи проектів упровадження інновацій має здійснюватися з урахуванням принципу добровільності та партнерства, що передбачає визнання пріоритету прав і свобод педагога як суб'єкта освітнього процесу. Як показує практика, у педагогічному колективі завжди є творчі особистості, що прагнуть самовдосконалення та самореалізації засобами інноваційної діяльності. Вони будуть тими агентами змін, які зможуть донести до інших бажання працювати творчо, без примусу.

Одне із завдань керівників школи полягає в тому, щоб створити інноваційне методичне середовище, що сприятиме розвитку та саморозвитку професійної компетентності педагогічних працівників, їх самореалізації засобами освітніх інновацій. Якщо вчителі із задоволенням та емоційним піднесенням приходять на роботу, ініціюють та практично втілюють цікаві педагогічні ідеї, тішаться власними методичними знахідками, що сприяють підвищенню результативності їх освітньої діяльності, – керівники впоралися з наміченим завданням. Іноді для цього і не потрібно докладати багато зусиль – просто підтримати морально, а якщо є змога – матеріально (преміювання, нагородження грамотою тощо). Педагог, який добровільно здійснює інноваційну діяльність, є самовмотивованим і морально відповідальним за результати власних професійних дій.

Висновок. Таким чином, у статті розкрито технологію програмно-цільового методичного менеджменту освітніх інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах задля розвитку інноваційної компетентності педагогічних працівників, а саме: цільове призначення, концептуальні ідеї, технологічна логіка, технологічний продукт.

Перспективою подальших розвідок є питання розкриття сутності й особливостей реалізації проектного методичного менеджменту освітніх інновацій у школі.

Список використаних джерел:

1. Василенко Н. В. Науково-методична робота в школі / Надія Володимирівна Василенко. — Х. : Вид. група «Основа», 2013. — 176 с. — (Серія «Абетка керівника»).
2. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті / Лідія Даниленко. — К. : Шкіл. світ, 2007. — 120 с. — (Б-ка «Шк. світу»).
3. Жерносек І. П. Організація науково-методичної роботи в школі / Іван Пилипович Жерносек. — Х. : Основа, 2006. — 128 с. — (Б-ка ж-лу «Управління школою»; Вип. 9 (45)).

4. *Мариновська О.* Методичний менеджмент освітніх інновацій: неперервний професійний розвиток педагогічних працівників / Оксана Мариновська // Рідна школа : наук.-пед. журнал. — 2016. — № 7. — С. 32–37.
5. *Мариновська О. Я.* Теоретико-методичні аспекти розроблення персонал-технології досвіду педагога-новатора / О. Я. Мариновська // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. Херсонського національного технічного університету / гол. ред.: В. Г. Бутенко. — Херсон : Гринь Д. С., 2015. — Вип. 1 (12). — Т. 1. — С. 74–77.
6. *Павлютенков Є. М.* Організація методичної роботи / Євген Михайлович Павлютенков, Василь Васильович Крижко. — Х. : Основа, 2005. — 80 с.
7. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (наказ МОН України № 522 від 07.11.2000 р.; із змін. і доп., внесеними наказом МОНмолодьспорт України № 1352 від 30.11.2012 р., наказом Міністерства освіти і науки України № 380 від 31.03.2015 р.)
8. Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад (наказ МОН України № 114 від 20.02.2002 р.; із змін. і доп., внесеними наказом МОН України № 1054 від 23.11.2009 р.)
9. *Сидоренко В. В.* Науково-методичний менеджмент освітніх інновацій в умовах післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс] / В. В. Сидоренко // Науковий вісник УМО : електронне видання. — К. : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2016. — Вип. 1. — Ч. 1. — С. 240–254. — Режим доступу до журн.: <http://umo.edu.ua>

MARYNOVSKA O. PROGRAMMATIC AND TARGETED METHODOLOGICAL MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INNOVATIONS: DEVELOPMENT OF INNOVATIVE COMPETENCE OF TEACHERS

The article examines technology of programmatic and targeted methodical management of educational innovations in secondary schools so as to ensure development of innovative competence of teachers, namely: purpose, conceptual ideas, technological logic, technological product.

Technology facilitates focused management of preparing teaching staff to innovative activities by developing a comprehensive program of professional development of innovative competence and a complex of corresponding routines (for individuals and groups) for its implementation by teachers.

Approximate structure of a comprehensive program of professional development of teaching staff looks as follows: relevance; purpose and objectives; step-by-step action plan (composed from the following phases: the organizational and diagnostic phase – «Organization of methodical work on the basis of diagnostics», «Directions of development of innovative competence of teaching staff»; the formative phase – «Informational and methodological support of development of innovative competence», «Formation of readiness of teachers to innovative activities»; the summarizing phase – «Monitoring of innovative activities», «Dissemination of the best educational practices»); expected results.

Key words: technology of programmatic and targeted methodical management of educational innovations, methodical work, management of methodical work.

Надійшла до редакції 10.10.2016 р.

УДК 376.02

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Т. В. Марченко

*ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»*

Горлівський інститут іноземних мов

Статтю присвячено проблемам виховання патріота та громадянина на сучасному етапі. Проаналізовано шляхи реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Запорізькій області.

Ключові слова: патріотизм, національно-патріотичне виховання, виховні заходи.

Марченко Т. В. ПУТИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Статья посвящена проблемам воспитания патриота и гражданина на современном этапе. Проанализированы пути реализации Концепции национально-патриотического воспитания детей и молодежи в Запорожской области.

Ключевые слова: патриотизм, национально-патриотическое воспитание, воспитательные мероприятия.

Постановка проблеми. Сьогодні ми переживаємо доленосні події, що засвідчують необхідність активізації національно-патріотичного виховання дітей і молоді, адже формування патріотизму та національних почуттів є основою ідентифікації нації в сучасному світі.

Загальноприйнятим є визначення патріотизму як (*від грец. «патріс»*) любов до Батьківщини, відданість Вітчизні, народу. Відповідно, патріотичне виховання – «планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго відношення до Батьківщини та до представників спільної культури або країни. Таке виховання включатиме розвиток любові до батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю батьківщини; інтерес до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу» [4].

Національно-патріотичне виховання є складовою частиною політики національної безпеки держави в гуманітарній сфері, спрямованої на формування національної ідентичності молоді, поваги до рідної країни, готовності захищати свою Вітчизну. Воно являє собою систематичну й цілеспрямовану діяльність органів державної влади та громадських організацій з формування в молодих громадян високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності

до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Вітчизняний дослідник О. Майборода відзначає: «Патріотизм як одне з сильних почуттів, із яких складається емоційний світ людини, невід'ємний від осмислення і вибору шляхів та засобів реалізації інтересів своєї Вітчизни. У зв'язку з цим видається важливим з огляду на розуміння сутності патріотизму розмежувати чуттєво-емоційну та осмисленево-дієву складові людської свідомості, яка, якщо виходити з відомого вислову Фрідріха Ліста стосовно того, що між особистістю і людством стоїть нація, практично завжди є свідомістю національною» [1, с. 39].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема патріотичного виховання завжди займала одне з провідних місць у вітчизняній педагогічній та філософській думці. Основи національного виховання було закладено ще вітчизняними філософами та громадськими діячами – Г. Сковородою, М. Драгомановим, М. Грушевським. Вагомий внесок у висвітлення проблеми розвитку патріотизму, національної свідомості особистості зробили роботи І. Беха, І. Підласого, М. Рагозіна, Г. Сороки, В. Сухомлинського та інших. Шляхи реалізації принципів національного виховання в практичній діяльності педагогів розглянуто в дослідженнях І. Беха, Л. Кацинської, М. Красовицького, А. Розенберга й інших.

Ідея національно-патріотичного виховання особистості втілена в державних документах, зокрема в Указі Президента України № 580/2015 від 13.10.2015 року «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки», Розпорядженні Кабінету Міністрів України № 1400-р від 25.12.2015 «Про затвердження плану заходів щодо національно-патріотичного виховання молоді на 2016 рік».

16 червня 2015 року міністр освіти і науки України підписав Наказ Міністерства освіти і науки № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах».

Згідно з цим документом в основі системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Основне завдання: формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Метою статті є визначення та характеристика основних шляхів реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді в певному регіоні країни, зокрема в Запорізькій області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що процес національно-патріотичного виховання молоді повинен бути довготривалим і безперервним, починаючи з дошкільних навчальних закладів і закінчуючи ВНЗ. Особливу увагу потрібно приділяти дошкільному вихованню, періоду

навчання в початкових та середніх класах, коли закладаються морально-етичні засади особистості, що формується. Відтак виховна програма повинна бути довгостроковою, поділеною на окремі етапи за часом реалізації, а кожний етап має включати напрямки, орієнтовані на різні вікові групи молоді. У старших вікових групах потрібно акцентувати увагу на виховання молоді людини як захисника Вітчизни, виробляти в нього відповідні уміння та навички.

О. Вишневецький виділяє три етапи розвитку патріотичної свідомості людини:

1. Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення є основою, фундаментом патріотичного виховання. Він припадає на дошкільний і молодший шкільний вік. На цьому етапі формується почуття патріотизму.

2. Етап національно-політичного самоусвідомлення припадає на підлітковий вік, коли дитина з лона сім'ї та школи переходить у громадське середовище. На цьому етапі відбувається приєднання юнацтва до різноманітних дитячих і молодіжних громадських, політичних організацій і об'єднань, які в змозі допомогти виховати сьогоденного школяра, завтрашнього громадянина України.

3. Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення, коли поняття «національного» виходить за межі етнічності та сягає рівня державності. Характерними рисами даного етапу є вияв любові, поваги до своєї держави як головної мети нації [5, с. 36].

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

– утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

– виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;

– підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

– усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

– сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

– формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

– утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

– культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

– формування мовленнєвої культури;

– спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [3].

Для реалізації Концепції національно-патріотичного виховання державою пропонується запровадити такі заходи:

– проводити тижні правової освіти та національно-патріотичного виховання;

– проводити спеціальні уроки, конкурси, фестивалі з відзначення Дня української писемності та мови;

– організувати фотовиставки, проводити дискусії, круглі столи із застосуванням регіональних традицій, свідчень усної історії національно-визвольної боротьби українського народу;

– на «День знань» провести лекції, бесіди, виховні години з метою утвердження у свідомості молоді переконань про єдність і соборність України;

– залучати учнів та педагогічні колективи до пошуку, охорони, збереження народної культурної спадщини України (пісні, легенди, переказ тощо);

– налагодити системну екскурсійну діяльність дітей та учнівської молоді, поїздки-обміни учнівських та студентських груп. Відвідування визначних місць та ознайомлення з пам'ятками української історії та культури;

– організація перегляду та обговорення учнями вітчизняних художніх і документальних фільмів;

– проводити тематичні заходи, присвячені героїчним подвигам українських воїнів, боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України;

– проводити на рівні закладу акції, спрямовані на допомогу пораненим військовим, збір коштів для забезпечення потреб військовослужбовців, мітинги-реквієми на вшанування Героїв Небесної Сотні, зустрічі з воїнами-учасниками АТО;

– активізувати рух волонтерської допомоги;

– проводити виставки фото та архівних документів, що ілюструють становлення та розвиток української держави;

– впровадити військово-патріотичну виховну систему «Джура»;

– організувати за участю учнів створення в соціальних мережах національно-патріотичних сторінок «Мое місто», «Мій рідний край» тощо [2].

На сьогодні накопичено досить великий досвід у проведенні різних заходів національно-патріотичного спрямування. Одним із таких яскравих

прикладів є функціонування в нашому регіоні Обласного центру патріотичного виховання молоді Запорізької обласної ради.

Головне призначення Обласного центру патріотичного виховання молоді – бути зразком, виховувати молоде покоління в дусі відданості, інтелектуального, культурного розвитку, емоційної стійкості, розсудливості та толерантності, оскільки молодь – це фундамент майбутнього розквіту нашої країни.

В Обласному центрі виховання молоді проводяться такі конкурси: «Гуморфест», «Школа патріотів», «Літній кубок з КВК», «Я – Українка!», «Спадщина», «Квест-гра», «Призовник», «Патріотизм у долі Запоріжжя», «Он-лайн фестиваль військово-патріотичної пісні», «Запоріжжя в об'єктиві».

Зокрема в 2016 році за підтримки Центру були проведені такі заходи.

Квест до дня пам'яті Ярослава Мудрого. З метою громадянсько-патріотичного виховання молоді, формування готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку, формування в молоді активної громадянської, державницької позиції та почуття власної гідності, у рамках реалізації Всеукраїнської інформаційно-профілактичної акції «Відповідальність починається з мене» та Дня пам'яті Ярослава Мудрого КЗ «Обласний центр патріотичного виховання молоді» ЗОР сумісно із Запорізькою єпархією Української православної церкви, за підтримки Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та Координаційної ради молодих юристів при Головному територіальному управлінні юстиції у Запорізькій області провів Обласну квест-гру для студентської молоді ВНЗ I–II рівнів акредитації «Я – Громадянин!». Протягом гри команди отримали можливість дізнатися більше про державні установи, необхідні у громадському житті людини, поринули у світ прав та обов'язків. На конкурсних етапах учасників очікували цікаві завдання, які сприяють отриманню практичних навичок: складання різноманітних заяв, як у паперовому вигляді, так і за допомогою онлайн ресурсів, надання долікарської допомоги, виготовлення патріотичної символіки та інше. Вихованці навчальних закладів продемонстрували свої таланти у творчих конкурсах та проявили кмітливість в інтелектуальних завданнях.

Обласний конкурс творчості патріотичного спрямування «Спадщина». Змагаючись у таких номінаціях, як сучасна патріотична пісня, військово-патріотична пісня, українська народна пісня, авторська пісня, коли співають солдати, народна хореографія та сучасна хореографія, конкурсанти продемонстрували безсумнівні вокальні та танцювальні таланти, показали майстерність не тільки у виконанні, а й в написанні пісень, вразили журі глибиною відчуття композицій і вкотре переконали присутніх у залі глядачів у тому, що в Запоріжжі та Запорізькій області патріотизм – це не тільки слово, що має гарне звучання.

24 квітня 2016 року на площі Маяковського відбувся Обласний благодійний ярмарок «Волонтерські вареники ЗР».

23 квітня 2016 року на площі Фестивальній відбулася Обласна культурно-мистецька акція «Патріотична весна».

27 квітня 2016 року в Запорізькому коледжі радіоелектроніки Запорізького національного технічного університету відбулася Регіональна науково-практична конференція ВНЗ I–II рівнів акредитації Запоріжжя і Запорізької області «Волонтерська робота, патріотичне виховання сучасної молоді».

У рамках пленарного засідання розглядалися питання з таких тем:

- національно-патріотичне виховання як система та цілеспрямована діяльність з формування студентської громадської свідомості;
- формування і розвиток особистості студента шляхом волонтерської роботи; засади формування волонтерської компетенції у студентів;
- військово-патріотичне виховання студентської молоді в умовах сьогодення.

Також у рамках програми конференції можна було взяти участь у майстер-класах «Декупаж яець» та «Великодній заець», спробувати свої сили в гончарній справі та петриківському розпису, насолодитись культурною програмою та виставкою «Студентські скарби».

Обласним центром патріотичного виховання молоді була влаштована фотозона та майстер-клас з патріотичного бодіарту, присвячений українській символіці.

Акція «Єдність в ім'я перемоги». 5–6 травня 2016 року більше 400 представників делегацій велосипедистів із 300 населених пунктів усієї Запорізької області проїхали близько 10 000 кілометрів для того, щоб проявити свою патріотичну громадську позицію та здоровим способом життя відзначити перемогу над нацизмом в Європі.

13 травня 2016 року на базі військової частини а 1978 55-ї окремої артилерійської бригади відбувся урочистий концерт, присвячений Дню солдатської матері.

18 травня у кіноконцертному залі ім. О. Довженка відбувся фінал обласного кінофестивалю патріотичного спрямування для учнівської молоді «Кінотріумф ZP», під час якого запоріжці могли насолодитись детективними історіями, німим кіно, бойовиками, комедіями, які створили школярі м. Запоріжжя та Запорізької області.

«Кінотріумф ZP» – це унікальний проект Запорізького обласного центру патріотичного виховання молоді та Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій, який вперше був започаткований у 2016 році у м. Запоріжжі за сприяння Управління молоді, фізичної культури та спорту Запорізької облдержадміністрації. Він об'єднує молодь Запорізького краю у прагненні створити патріотичний медіапродукт, цікавий для сучасного покоління молодих патріотів власного закладу освіти, рідного міста та всієї України.

З метою поглиблення знань школярів щодо історичних поселень на території Запорізького краю, виховання у підростаючого покоління почуттів патріотизму та поваги до історичного минулого, у рамках реалізації Всеукраїнської інформаційно-профілактичної акції «Відповідальність починається з мене», за підтримки Управління молоді, фізичної культури та спорту Запорізької обласної державної адміністрації, Обласним центром патріотичного виховання молоді сумісно з Запорізьким інститутом економіки та інформаційних технологій та Обласним центром допомоги учасникам АТО 24 травня 2016 року о 10.00 на острові Хортиця відбулась Обласна квест-гра для учнівської молоді «Історія Запорізького краю. Запоріжжя екологічне». За час гри учасники відвідали Історико-культурний комплекс «Запорізька Січ», «Козацьке коло», святилища, Старий редут, Високий пагорб, Січові ворота, пройшли шляхом українського Кобзаря – Тараса Григоровича Шевченка.

Вихованці навчальних закладів продемонстрували свої знання у вікторині з історії Хортиці, екологічній вікторині, показали козацьку вправність у стрільбі з луку, розкрили для себе розмаїття культурного надбання давніх поселень на острові в пісенному та танцювальному конкурсах, розширили горизонт уязичницькому символізмі, проявили спритність у конкурсах козацьких традицій.

Особливим завданням під час проходження Квест-гри було збирання сміття на території, якою здійснювався маршрут.

Ще одним ініціатором і реалізатором національно-патріотичного виховання є Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська федерація «Спас». Головною метою федерації є сприяння розвитку української культури та збереження українських національних традицій, поширення і пропаганда козацького бойового Звичаю Спас, сприяння у патріотичному вихованні дітей та молоді.

Висновки. На сьогодні перед нашою державою стоїть завдання – виховання в молодого покоління почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, толерантності, забезпечення створення умов для інтелектуального, культурного та фізичного розвитку, реалізації науково-технічного та творчого потенціалу молодих громадян.

Виходячи з цього, основна ідея полягає у мотивації громадської активності молодого покоління. Це стане запорукою небайдужості як сьогоднішнього, так і прийдешніх поколінь громадян. Найкращою мотивацією до безкорисної суспільної праці є почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, співпричетність до творення її сьогодення та майбутнього. Саме тому патріотичне виховання молоді є одним з найголовніших пріоритетів молодіжної політики в Україні.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду / Під загальною редакцією Ю. Тищенко. — К. : Український незалежний центр політичних досліджень, 2004. — 312 с.
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.mon.gov.ua/content/Новини/2015/./konczepczyia.do.
3. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.imzo.gov.ua.
4. Патріотичне виховання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.wikipedia.org.
5. Теоретичні основи педагогіки: Курс лекцій. Підручник для студентів / під ред. О. Вишневського. — Дрогобич : Відродження, 2001. — 268 с.

MARCHENKO T. MEANS OF REALIZATION OF THE CONCEPT OF NATIONAL-PATRIOTIC UPBRINGING OF CHILDREN AND YOUTH UNDER MODERN CONDITIONS

The article deals with the problems of upbringing of citizen and patriot today. The means of realization of the Concept of national-patriotic upbringing of children and youth in Zaporizhzhya region are analyzed.

Key words: patriotism, national-patriotic upbringing, upbringing activities.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 378.37(045)

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В СУСПІЛЬСТВО ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

І. В. Мінакова

КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

У статті теоретично обґрунтовується проблема соціальної адаптації та інтеграції дітей з особливими потребами як механізм утворення рівних можливостей для всіх людей. Ця робота вимагає оновлення системи спеціальної освіти, її форм і змісту, впровадження нових педагогічних підходів до навчального процесу.

Ключові слова: соціальна адаптація, інтеграція, громадське включення, педагогічна підтримка, життєвий простір.

МИНАКОВА И. В. СОЦИАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ И ИНТЕГРАЦИЯ В ОБЩЕСТВО ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ПСИХОФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В статье теоретически обосновывается проблема социальной адаптации и интеграции детей с особенными потребностями как механизм образования равных возможностей для всех людей. Эта работа требует обновления системы специального образования, её форм и содержания, внедрения новых педагогических подходов к учебному процессу.

Ключевые слова: социальная адаптация, интеграция, общественное включение, педагогическая поддержка, жизненное пространство.

Постановка проблеми. Щорічно в Україні збільшується кількість дітей з різними видами захворювань. Так, за період 2003–2013 років чисельність дитячого населення знизилася на 19%. У той же час загальна чисельність дітей з інвалідністю щорічно збільшується на 0,5%. Станом на початок 2014 року кількість таких дітей досягла показника 167 тис. 59 осіб, або 2% від усього дитячого населення країни. Станом на 2015 рік кожна п'ятдесята дитина в Україні має особливі потреби

Сьогодні освіта дітей з особливостями психофізичного розвитку перебуває в зоні активних змін як у зв'язку з науковими пошуками, інноваційними процесами практики їх навчання і виховання, так і в зв'язку з ратифікацією Верховною Радою України міжнародних правових актів – Конвенції ООН «Про права дитини», Всесвітньої декларації «Про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей», Декларацій «Про права інвалідів», «Про права розумово відсталих». Цими нормативними документами юридично спрощується існуюче впродовж довгого періоду уявлення про нерівність людей.

У Конвенції про права дитини наголошується на тому, що дитина з особливими потребами повинна мати повноцінне й достойне життя в нормальних умовах, які сприяють зростанню впевненості в собі та забезпечують її участь у житті суспільства [9]. На сучасному етапі Україна стоїть на шляху усвідомлення того, що дитина з особливостями психофізичного розвитку має

повне право на повноцінне життя, повноцінну участь у суспільному житті і робить усе, щоб створити належні умови для реалізації цього права.

Ми повністю згодні з дослідженнями В. В. Нечипоренко, яка наголошує на тому, що життєвий шлях людини – це шлях самовизначення, самобудування, самотворення в системі соціальних відносин [5]. У цьому контексті дуже важливою є проблема соціальної адаптації дитини, а тим паче дитини з особливостями психофізичного розвитку. Для цих дітей від ступеня адаптованості в суспільство залежить можливість вести повноцінне соціальне життя, нарівні зі здоровими людьми [3].

«Український педагогічний словник» С. Гончаренка трактує соціальну адаптацію як соціальне пристосування, процес або результат процесу, який передбачає гармонійне з точки зору індивідуальних прагнень людини задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві [1].

Ми впевнені в тому, що незадоволення потреб дитини у спілкуванні, духовному, емоційному, культурному розвитку може мати серйозні негативні наслідки.

У своїх попередніх дослідженнях ми прийшли до висновку, що в дітей з особливостями психофізичного розвитку виникають загальні особистісні проблеми, які мають таку основну специфіку:

- комплекс неповноцінності, відчуття неспроможності виконувати важливі людські функції;
- відчуття себе не таким, як інші, відчуженість від інших;
- почуття самотності, яке не може втамуватися обмеженими контактами з навколишнім світом;
- екзистенційні проблеми, відчуття втрати життєвого смислу, яке часто виникає в дитини.

Ці проблеми пов'язані з тим, що діти з особливими потребами не в достатній мірі володіють життєвими уміннями та навичками, не вміють адаптуватися в навколишньому світі.

Спільним, що об'єднує ці проблеми, є те, що всі вони пов'язані з недостатнім опануванням життєвих умінь і навичок, невмінням адаптуватися в навколишньому світі, неможливістю використовувати особистісні ресурси для розв'язання життєвих завдань [2].

На жаль, в Україні історично склалась ситуація, за якої категорія дітей і молоді з проблемами психофізичного розвитку протягом довготривалого часу залишалася соціально незахищеною і, навіть, певною мірою ізольованою від соціуму, а відкрите обговорення проблем стосовно інвалідності було непопулярним у суспільстві. Перебуваючи в умовах інтернатного закладу або на вихованні у сім'ї, діти-інваліди та їх сім'ї деякою мірою ізольовані від суспільства. А це позбавляє їх можливості повноцінно жити у відкритому середовищі, яке аж ніяк не відповідає їхнім особливим потребам, зокрема у створенні безбар'єрної інфраструктури, забезпеченні без перешкод доступу до інформації, професійного навчання, комунікації.

Загальновідомо, ставлення до дітей з особливими потребами, ступінь толерантності є тим дзеркалом чи тим лакмусовим папірцем, завдяки якому перевіряється ступінь зрілості суспільства, а отже, його відкритості і демократичності. Це дзеркало, у якому ми можемо побачити самі себе ті приховані больові точки нашого суспільного організму, що їх не видно без допомоги люстра. Отже, ставлення до дітей, зокрема хворих, дає змогу побачити як ціннісні орієнтації певного суспільства так і перспективи його розвитку.

Сучасні реалії вимагають від молоді з особливими потребами активності, принциповості, почуття власної гідності, впевненості у своїх силах. Коли ж налагодити соціальні контакти не вдається, то у цього контингенту молодих людей, а особливо у дітей, виникають почуття самотності, провини, розпочинаються дезадаптаційні процеси. Соціальна дезадаптація стає перепорою у процесі інтеграції особистості. Досвід же розвинених країн свідчить, що рання інтеграція такої дитини в суспільство забезпечує самоактуалізацію особистості, повноту, насиченість і плідність її життя.

Через усі процеси змін концепції педагогіки, червоною ниткою пройшла ідея інтеграції, яка в політиці освіти дуже повільно, але переходить у сфери соціальної політики та охорони здоров'я у вигляді суспільного включення людей з особливостями психофізичного розвитку в систему суспільних відносин.

Таким чином, необхідно направити всі зусилля на те, щоб дати можливість дітям з особливостями психофізичного розвитку подолати труднощі у розвитку, засвоїти побутові та соціальні навички, розвинути свої здібності, повністю або частково інтегруватися у життя суспільства та вести повноцінне життя відповідно до їх індивідуальних здібностей та інтересів.

Педагогічна підтримка дитини з особливостями психофізичного розвитку полягає в тому, що дитині створюється така ситуація його розвитку, яка спонукає його до самостійного придбання досвіду в тій або іншій сфері діяльності.

Таким чином, педагогічна підтримка стає супроводом дитини на окремому етапі її життєвого шляху. Відповідно до цього, основною метою діяльності педагога є створення умов, які полегшують розвиток дитини.

Ми вже наголошували на тому, що дитині для її розвитку треба:

Повага до дитини. Кожну дитину треба сприймати як індивідуальну особистість і дуже критично звертатись до порівняння між дітьми. Це проявляється в тому, що ми не маємо право критикувати роботу дитини.

Довіра. Діти завжди довірливі один до одного. Вони почувають себе зрозумілими та відчують відкритість у відношенні з педагогами коли бачать у дорослих позитивне ставлення до себе.

Відкритість і спонтанність дій. Дитина завжди повинна мати вільний простір для того, щоб займатися справою, яку вона обрала самостійно, незважаючи на те, що запланував педагог. У такому разі дитина працює значно продуктивніше та набуває досвід у повсякденному житті.

Розуміння. Дитина завжди хоче, щоб дорослі сприймали її серйозно. Тому дорослі повинні навчитися приймати дитину та враховувати її інтереси.

Почуття впевненості та надійності. Педагог підтримує розвиток особистості дитини, будуючи надійні стосунки з ним. Він повинен завжди виділяти сильні сторони дитини та не концентрувати увагу на його слабкостях.

Відсутність насильства. Педагог повинен бути дуже критичним до власного авторитету та не користуватися владою по відношенню до дитини. Прояв насильства над дитиною є нічим іншим, як прояв власної безпорадності та агресії.

Участь у тому, що відбувається. Метою діяльності педагога є знаходження компромісу між авторитарністю дитини та його потребою в активній участі у всіх діях, які відбуваються навколо нього.

Простір для придбання досвіду. Педагог повинен віддавати дитині відповідальність за свої дії і таким чином дозволяти їх придбати свій власний життєвий досвід.

Рух і спокій. Дитина, чия потреба в русі повністю задовольняється, може спокійно концентрувати увагу на виконанні будь-яких завдань [4].

Ці передумови для повноцінного розвитку дитини і є положеннями, на яких заснована педагогіка, зорієнтована на дитину.

Здійснення цих положень можливе через реалізацію таких аспектів у діяльності педагога:

- Орієнтація на індивідуальні здібності та потреби дитини. У центрі уваги стоять інтереси дитини, повага і підтримка її індивідуальної особистості. Таким чином, не може бути завжди однакової програми педагогічної підтримки дитини відповідно до її діагнозу.

- Докладність планування процесу підтримки все ж необхідна, оскільки у протилежному випадку «орієнтація на дитину» обертається на випадковість та вседозволеність.

- Педагогічна діяльність, орієнтована на дитину. Це означає не «перероблення» дитини, а визначення актуальних шляхів її розвитку, тривалого спостереження за нею, спрямованість на спільну роботу над її подальшим розвитком.

- У вихованні керуватись тим, що це процес рівноправної взаємодії одного з одним, а не дії, нав'язуваної кимось; спільний пошук нових можливостей, а не можливість прояви влади однієї людини над іншою.

У роботі з дітьми з особливими потребами треба керуватися принципом, що ми не можемо повністю звільнити дитину від її порушень, але ми повинні докласти зусиль до того, щоб допомогти їй стати рівноправним членом суспільства. Ми повинні підтримувати її фізичний і духовний розвиток, виходячи з її індивідуальних потреб, можливостей та вмінь. Але найбільш важливим для нас є те, що ми повинні відкривати дитині можливість для переживань та мотивувати її до активної діяльності.

Учені стверджують, що ігнорування проблем адаптації дітей зумовлює неабиякі труднощі в їхньому житті та спілкуванні. Більшість таких дітей не в змозі в майбутньому обрати собі профілі до вподоби, визначитись у життєвому просторі, для багатьох з них є проблема спілкування, знаходження

контакту з іншими людьми. Діти з особливостями психофізичного розвитку особливо легко травмуються, замикаються в собі або стають агресивними.

Сучасний розвиток суспільства, соціалізація та інтеграція учнів з обмеженими можливостями в розвитку потребують оновлення системи спеціальної освіти, її форм і змісту, запровадження нових педагогічних підходів та інноваційних технологій психологічного супроводу навчального процесу, а також нових комплексних програм розвитку особистості дитини і її найефективнішої й оптимальної соціально-трудової адаптації.

Висновки. Соціалізація дітей з особливостями розвитку важлива не сама по собі, а як засіб інтеграції цих дітей у соціум, як механізм створення рівних можливостей для всіх людей, щоб на них був запит у суспільстві і вони могли використовувати свої здібності, знання, уміння у певних видах діяльності на користь собі та інших і відчувати себе повноцінними членами цього суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. — Київ : Либідь, 1997. — 376 с.
2. Горностай П. Життєва компетентність в умовах обмеженості життєвого світу. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник / ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. — К. : Контекст, 2000. — 336 с.
3. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник (І. Єрмаков – керівник авторського колективу і науковий редактор). — К. : Контекст, 2000. — 336 с.
4. Мінаков І. В. Здійснення соціальної адаптації та інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах навчально-виховного процесу : науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наукових праць. — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. — № 20.
5. Нечипоренко В. В. Формування життєвих компетенцій в учнів з обмеженими можливостями здоров'я в умовах системного розвитку навчально-реабілітаційного центру. Педагогічні науки та освіта : збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. — Вип. І. — Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2007. — 252 с.

MINAKOVA I. SOCIAL ADAPTATION AND INTEGRATION INTO SOCIETY OF CHILDREN WITH VIOLATIONS OF PSYCHOPHYSICAL DEVELOPMENT

The article theoretically substantiates the problem of social adaptation and integration of children with special needs, as the mechanism of formation of equal opportunities for all people. This work requires an update of the special education system, its forms and contents, introduction of new pedagogical approaches to learning.

Key words: social adaptation, integration, social inclusion, educational support, living space.

Надійшла до редакції 12.12.2016 р.

УДК 374.011.3-051:159.956:005.336.5(045)

ДЕЯКИЙ ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН В ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

В. М. Могілевська

*КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

У статті розглядається проблема неформальної освіти. Як відомо, сьогодні щодо цієї освіти – підвищена увага. Потреба в неформальній освіті обумовлена необхідністю швидкої адаптації людини до мінливих умов життя, придбання нею нових навичок і компетенцій протягом усього життя. Неформальна освіта поряд з іншими двома видами освітньої діяльності – формальною і інформальною – сприяє засвоєнню людиною соціально-культурного досвіду і становить суть безперервної освіти.

Ключові слова: неформальна освіта, безперервна освіта, формальна освіта, інформальна освіта; інклюзивна освіта.

МОГИЛЕВСКАЯ В. М. НЕКОТОРЫЙ ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В ОРГАНИЗАЦИИ КУЛЬТУРНО-РАЗВЛЕКАТЕЛЬНОЙ СФЕРЫ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

В статье рассматривается проблема неформального образования. Как известно, сегодня к данному образованию – повышенное внимание. Потребность в неформальном образовании обусловлена необходимостью быстрой адаптации человека к изменяющимся условиям жизни, приобретение им новых навыков и компетенций в течение всей жизни. Неформальное образование наряду с другими двумя видами образовательной деятельности – формальной и информальной – способствует усвоению человеком социально-культурного опыта и составляет суть непрерывного образования.

Ключевые слова: неформальное образование, непрерывное образование, формальное образование, информальное образование; инклюзивное образование.

Постановка проблеми. У Великій Британії, низці країн Європи, Китаї, США, Південній Кореї, Японії принцип «безперервної освіти» носить законодавчий характер. І як результат – така увага з боку держави сприяє поліпшенню якості життя громадян. Неформальна освіта може бути пов'язана з аматорськими заняттями, із захопленнями будь-якою галуззю науки чи мистецтва, з прагненням розширити культурний кругозір або придбати знання та вміння, необхідні в побуті чи сфері особистісного спілкування. Поняття «безперервність», «додатковість», а також форми освіти – «формальна», «неформальна», «інформальна» – використовуються для розгляду питань, що дозволяють описати ту обставину, згідно з якою освіта в кожній країні має бути організована таким чином, щоб для кожного члена суспільства вона могла тривати протягом усього життя, причому кожна така форма активності могла доповнювати попередню [1, с. 25].

Неформальна освіта в цивілізованих країнах відіграє важливу роль у навчанні дітей і дорослих, які не мають можливості відвідувати школу.

Неурядові організації, що займаються освітою та розвитком, в основному, проводять роботу у вигляді неформальної освіти. Для нинішнього стану суспільства характерно поступове зростання затребуваності неформальної освіти педагогами, батьками і дітьми. У цьому переліку є ще одна категорія учнів, для якої неформальна освіта нерідко залишається єдиною можливістю соціалізації. Йдеться про дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Задоволення потреб у культурно-дозвілєвій сфері – не є винятком. у сучасних дослідженнях наголошується на значенні соціально-педагогічної діяльності, як такої, що здійснюється з метою оптимізації виховних можливостей соціальних інститутів, активного залучення дітей та молоді до соціально-виховного середовища [2, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-педагогічні основи навчально-виховного процесу як чинника соціального становлення особистості представлено у психолого-педагогічних працях А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, С. Т. Шацького. Соціально-педагогічний потенціал освітніх інститутів, зокрема позашкільних навчальних закладів у цьому контексті представлено в дослідженнях А. В. Золотарьової, Б. В. Купріянова, Г. П. Пустовіта, Т. І. Сущенко та ін. Взагалі проблеми дітей з особливими потребами вивчає спеціальна педагогіка. Але питання щодо створення умов для організації інклюзивної освіти саме в позашкільному середовищі залишається недостатньо дослідженим. Однією з тих, хто його торкнувся, є О. В. Литовченко. Науковець досліджувала сучасні моделі залучення дітей та молоді з особливими потребами до позашкільної освіти, що відіграють значну роль у процесах соціалізації цієї категорії дітей. Але зазначена проблема потребує подальших значних розвідок у напрямку реалізації дітьми-інвалідами та дітьми з обмеженими можливостями своїх прав на позашкільну освіту та культурно-дозвілєву діяльність у вільний час у повному обсязі.

Відсутність на сьогоднішній день безбар'єрного середовища і недостатньо скоординованої державної політики з даного питання приводять у своїй сукупності до освітньої депривації дітей з неповноцінним здоров'ям. І хоча в країні ведуться активні дії, спрямовані на подолання ситуації, що склалася, проблем ще багато. Тому актуалізація деякого закордонного досвіду стосовно підходів щодо організації культурно-дозвілєвої сфери для цієї категорії дітей не буде зайвою.

Таким чином, *мета статті* – представити досвід деяких європейських країн в організації культурно-дозвілєвої сфери для дітей з особливими потребами, як такий, що може бути використаний в Україні в сучасних умовах.

Як зауважила російський дослідник С. В. Альохіна, інклюзія – це не історія про інвалідів, а динамічний і довгостроковий процес, який постійно розвивається. Наслідками такого розвитку є глибинні системні зміни в суспільстві. Західний світ зрозумів це раніше – ще в 70–80-х рр. ХХ століття. Сьогодні мова про методики та методи, форми та технології. І що найголовніше, так це те, що попереду дуже серйозний етап ціннісних змін,

пов'язаний зі змінами культурних традицій у суспільстві в цілому і в освіті зокрема [3, с. 124–126]. На цей шлях пристає і Україна, змінюючи парадигму в організації інклюзивної освіти, практична спрямованість якої націлена на професіоналізм (вміти якісно й ефективно надавати їм допомогу) і, відповідно, на психологічну та професійну готовність педагога працювати в інклюзивному класі чи позашкільному об'єднанні (студії, гуртку, секції).

Розвиток системи інклюзивної освіти спричинив переосмислення деяких постулатів, як, наприклад, такого, що інклюзія – не обмеження прав здорових учнів на користь учнів з обмеженими можливостями, а наступний щабель розвитку суспільства, коли освіта стає реальним правом для всіх. Це – наші мрії про неуніфіковану школу, що приймає все різноманіття учнів, а також враховує можливості кожного, що дозволяє вчитися так, як зручно, а не так, як прийнято.

Вищезгадана О. В. Литовченко наводить 3 умовні моделі залучення дітей та молоді з особливими потребами до позашкільної освіти в українській практиці:

організація дозвілля дітей у профілактично-оздоровчих закладах (реабілітаційних центрах, оздоровчих таборах тощо), де діти цієї категорії займаються в гуртках і секціях за спеціальними програмами. Гуртки соціально-реабілітаційного спрямування в центрах (палацах) дитячої та юнацької творчості. Слід зауважити, що сьогодні цей напрям дуже слабо представлений серед загальної палітри гуртків, секцій і творчих об'єднань;

співробітництво позашкільного навчального закладу з установами для дітей з особливими потребами: спеціальними навчальними закладами (дошкільні, загальноосвітні заклади, навчально-виховні комплекси), оздоровчими центрами, молодіжними центрами реабілітації інвалідів тощо) щодо реалізації спільних проектів, соціально-реабілітаційних програм, проведення різних заходів для дітей із психофізичними порушеннями. За такої моделі організаторами/учасниками зазначених заходів можуть виступати педагогічні працівники (керівники гуртків, соціальні педагоги, психологи, педагогічні організатори), учні позашкільного навчального закладу (гуртківці, учасники органів учнівського самоврядування, волонтери тощо).

Організація позашкільного навчального закладу (реабілітаційний центр, клуб тощо), діяльність якого має на меті соціальну реабілітацію дітей з особливими потребами. Теоретично такий заклад має право на існування, але у практиці роботи підтвердження до цього часу не знайшов [4].

Зрозуміло, що потреби в організації культурно-дозвілєвої сфери для дітей з обмеженими можливостями в Україні набагато більші. І в цьому сенсі на допомогу приходить цивілізований світ, який пропонує зважений підхід до вирішення проблеми. І, що надважливо, чітку, послідовну та виважену державну підтримку. А тому є необхідність глибше придивитися до їх досвіду.

Установи додаткової освіти в Польщі серед основних завдань своєї діяльності роблять акцент на психолого-педагогічний супровід не тільки обдарованих дітей, а й фізично і розумово неповноцінних. Фінансове забезпечення діяльності установ неформальної освіти, що займається організацією

дозвілєвої сфери, у більшій мірі залежить від держбюджету, хоча свій внесок роблять і комерційні структури.

Система навчання дітей с обмеженими можливостями в цивілізованих країнах ставить перед собою благородну мету розвитку доступності освіти, в тому числі і позашкільної (український варіант неформальної освіти), що формує культурно-дозвілєву сферу для всіх громадян.

Багатогранність завдань у державній культурно-дозвілєвій політиці зарубіжних країн обумовлена глибоким розумінням державою витоків духовної культури своїх громадян і тенденцій, що виявляються у взаємодії культури і суспільства. В основі деяких аспектів соціальної політики високо-розвинених країн лежить ідея формування в людині з дитинства високих культурно-дозвілєвих потреб, а звідси і необхідність держави в забезпеченні умов задля їх задоволення. Для цього в переліку завдань на перших позиціях:

- визначення відповідних пріоритетів у створенні можливостей раціонального дозвілля для різних вікових чи соціальних груп;

- обстеження реального процесу задоволення цих потреб відповідно до даних соціологічних досліджень;

- обстеження реального процесу в організації дозвілля різних груп населення для муніципальних урядів, добровільних агентств, шкіл та інших соціальних інститутів;

- створення науково-обґрунтованих моделей культурно-дозвілєвих можливостей для різних груп населення та забезпечення матеріальної та організаційно-методичної бази щодо їх задоволення. Вищезазначені проблеми мають загальний планетарний характер, тому що саме через професійну некомпетентність, критично низький рівень культури й освіти, духовну ущербність трапляються вибухи і аварії, розв'язуються війни та конфлікти, виявляються соціальна та расова дискримінації, злидні і бідність. Саме через освіту (формальну чи неформальну), змістовність і доступність у задоволенні потреб в культурно-дозвілєвій сфері різних верств населення стають сьогодні актуальними ідеї світової культури і толерантності, більш того – нової планетарної етики.

Розвиткові культурно-дозвілєвої діяльності у Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Канаді, ПАР, Австралії, Нової Зеландії сприяють державна політика у сфері дозвілля і активність низки наукових і суспільно-просвітніх організацій, які спираються на висновки та рекомендації, що склалися в останні десятиліття завдяки науковим школам дослідників дозвілля (Д. Келлі, Д. Берд, Д. Нейлінгер, Д. Уайскопф, Б. Дрівер, Р. Рапопорт, С. Гордон, Р. Краус), що визначають дозвілля як рекреативно-розвиваючу діяльність. У науковій літературі, соціології і статистиці англomовних країн введено також поняття «час дозвілля», тобто вільний час, який використовується для відпочинку, розваг, безперервної самоосвіти та духовного наповнення особистості. Слід зауважити, що цей категоріальний апарат став основою державних документів, знайшов відображення в юридичній практиці та, що особ-

ливо важливо, у навчальних посібниках для середньої і вищої шкіл високорозвинених країн. Так, американський політик з 1981 до 1993 рр. запровадив 44 національних культурних програми, за допомогою яких передбачено:

- значний розвиток інфраструктури дозвілля дітей, пенсіонерів та інвалідів;

- наповнення діяльності навчальних закладів, парків, музеїв, театрів, концертних та інших установ культури педагогічно доцільними формами культурно-дозвілдової діяльності;

- використання готельних комплексів, стадіонів, тенісних кортів, майданчиків для гри в гольф, пляжів, оздоровчих центрів, дансингів і інших розважально-ігрових закладів для забезпечення раціонального дозвілля різних груп населення;

- залучення вчених і відомих практиків до науково-обґрунтованого відбору змісту і форм підготовки фахівців громадського і сімейного дозвілля [5].

Поряд з державою в здійсненні цих програм беруть участь промислові та будівельні корпорації, банки, об'єднання фермерів, релігійні громади, асоціації вчених, учителів, лікарів, діячів мистецтв, культурно-освітні та спортивні товариства, благодійні організації, приватні особи.

Особливу увагу заслуговує діяльність Асоціацій акторів театру, кіно і телебачення, національної Програми організації дозвілля інвалідів. Її реалізація передбачає вирішення широкого кола проблем – від створення в установах культури спеціальних під'їздів і місць для цієї групи населення до підготовки соціальних працівників, орієнтованих на специфіку залучення інвалідів у культурно-дозвіллову творчу діяльність. Відповідно до програми в кожному з 50-ти штатів країни створюється орієнтована на інвалідів інфраструктура парків, садів, пляжів, стадіонів, видовищно-ігрових та інших центрів дозвілля, які за рахунок асигнувань держави і благодійних організацій пристосовують свою діяльність для задоволення запитів різних груп інвалідів. Спеціально кошти виділяються для забезпечення можливостей людей зі слабким зором чи слухом, інших категорій інвалідів сприймати художню інформацію, спілкуватися, брати участь у художній творчості. У штаті Нью-Джерсі спеціально обладнаний будинок для інвалідів з телевізором, піаніно, сидячим більярдом у холі, кімнатами для спокійних ігор (шахи, шашки тощо). Працюють усі гуртки та клуби за інтересами (хорові, художні, технічні, прикладних видів творчості та ін.). Стіни будинку прикрашені творами народної творчості самотніх інвалідів. Організована майстерня з гончарної справи. Любителі-умільці ліплять і обпалюють у спеціальній печі глиняні горщики, вази для квітів, скульптурні статуетки та багато іншого. Є магазин для продажу творів самодіяльної творчості інвалідів, госпіталь для лікування хворих і профілактики захворювань, оснащений комп'ютерною відео-рентген-системою, новітнім технічним обладнанням палат, сучасними препаратами та ліками, що містяться в спеціальних холодильниках. У книзі відгуків хворих – подяки лікарям і сестрам, що створюють добру психологічну атмосферу і бездоганне лікування. На даний час у багатьох штатах

удосконалюються програми, що об'єднують зусилля соціальних працівників, релаксаторів, лікарів, психологів, діячів культури в забезпеченні соціального захисту інтересів інвалідів та залученні останніх в активну культурно-дозвілєву діяльність (спортивні та мистецькі змагання, спеціальні фестивалі та інші комплексні заходи).

Відповідно до федеральної програми соціально-культурної підтримки пріоритетними видаються найрізноманітніші форми залучення різних груп населення. Серед них і діти з обмеженими можливостями, а також різні форми соціально-культурної діяльності. Усе це сприяє рекреації та духовному збагаченню особистості дитини-інваліда, що для неї є надзвичайно важливим. Поєднання зусиль держави і громадських організацій дозволило не тільки створити центр культури імені Дж. Кеннеді в Нью-Йорку, «Діснейленд» у Флориді та Каліфорнії; дивують технічною і естетичним досконалістю національні парки, ботанічні сади, пляжі, бібліотеки, музеї та інші центри культури та відпочинку, культурно-спортивні та оздоровчі, видовищно-ігрові комплекси, але і зробити їх доступними для дітей (людей) з обмеженими можливостями [5].

Система розробки і реалізації суспільно-державних програм сприяння в організації раціонального дозвілля різних груп населення успішно впроваджується у Великій Британії, Канаді, Австралії, Новій Зеландії. У Великій Британії, Австралії та Новій Зеландії за прикладом Японії ще в 60–80-х роках ХХ століття була розроблена суспільно-державна система матеріального заохочення народної творчості, яка успішно діє і по цей час. У школах і культурно-дозвілєвих центрах пропагується народна музична творчість, хореографічне, пісенне мистецтво, яким на рівних правах можуть займатися і діти-інваліди. Для цього створенні спеціальні не тільки технічні умови, але й навчені відповідні фахівці. Фільми, вистави, виставки, що відображають вітчизняні культурні традиції, приклади успішної соціалізації дітей або демонструють приклади милосердя та підтримки з боку пересічних громадян, організацій і т. ін., отримують істотну дотацію від держави. Відповідно до національної програми художньо-естетичного виховання дітей і підлітків у школах Англії, Шотландії, Уельсу впродовж усього періоду навчання проводяться заняття з народного мистецтва, які в однаковій мірі викладаються як фізично здоровим хлопчикам і дівчаткам, так і інвалідам. Заняття фольклором і прикладною творчістю в залежності від показників інвалідності, проходять диференційовано. Слід зазначити, що, як державні, так і приватні навчальні заклади фінансуються державою [6].

Успіх процесу залучення дітей до національно-художніх традицій в значній мірі забезпечується тим, що кожна навчальна година, пов'язана з оволодінням тим чи іншим видом мистецтва, інтегрується широкою системою позанавчальної діяльності. Для посилення популярності даних програм до складу її керівництва в якості почесного голови Ради мистецько-

естетичного виховання залучена Королева Єлизавета II, члени королівської сім'ї опікуються її різними напрямками [6].

Найціннішою в розвинених англomовних країнах є система розробки і реалізації суспільно-державних програм організації дозвілля таких груп населення, які більше за інших потребують підтримки держави і соціального захисту. Відповідно до принципів державної політики у сфері культури і дозвілля в США, Австралії, Новій Зеландії склалася система податкового заохочення вкладень у соціально-культурну діяльність. Виробничі об'єднання цих країн, які вкладають кошти в організацію дозвілля працюючих громадян і членів їх сімей, отримують податкові привілеї у таких розмірах, які роблять ці асоціації не тільки соціально-, але і матеріально вигідними. Саме в таких умовах виробничі фірми оплачують туристичні, спортивні та художньо-видовищні абонементи робітників і членів їх сімей, виділяють витрати на безперервну освіту, зокрема естетичну освіту й аматорську творчість. Як в США, так і в Канаді виробничі і торговельні фірми заохочуються податковими привілеями, коли вони фінансують розвиток національних парків і центрів дитячого дозвілля, створення можливостей для їх використання дітьми з обмеженими можливостями. У Великій Британії підприємства оплачують систему святково-ритуальних урочистостей, розвиток фольклорної творчості, сімейні туристичні поїздки, що стосується і вищезгаданої категорії. Аналогічна система сьогодні отримує свій розвиток і в інших країнах Західної Європи.

Є що запозичити і у республіки Білорусь. Асоціація додаткової освіти спільно з Офісом з прав людей з інвалідністю розробили «Посібник з інклюзії в неформальній освіті» [7]. Як зазначили її автори, представлена брошура є першим у Білорусі посібником з інклюзії для фахівців сфери неформальної освіти. Використання рекомендацій дозволить провайдерам освітніх послуг зробити їх діяльність доступною для людей з інвалідністю.

Висновки. Отже, можна констатувати, що в нашому суспільстві ставлення до дітей з обмеженими можливостями здоров'я позитивно змінилося: мало хто заперечує, що рівний доступ до якісної освіти стосується всіх дітей без винятку. Основне питання полягає в тому, щоб дитина з особливостями розвитку не тільки мала змогу отримати багатий соціальний досвід, а й могла реалізувати повною мірою свої освітні потреби, в тому числі і у вільний час. Тобто ракурс проблеми змістився в площину напрацювань необхідних організаційних, науково-методичних і дослідницьких умов, здатних створити повноцінну культурно-дозвільну сферу для дітей-інвалідів, яка повинна зайняти своє місце в одному ряду з формальною та інформальною освітами. Успішно вирішити цю проблему може допомогти багатий зарубіжний досвід. Його ключова ідея – багатоаспектна державна підтримка всіх соціальних інститутів, що беруть участь в успішному створенні і функціонуванні культурно-дозвіллевої сфери для дітей з особливими потребами.

Список використаних джерел:

1. Ройтблат О. В. Развитие неформального образования в современном социокультурном пространстве России / О. В. Ройтблат // Человек и образование. — 2013. — № 1 (34) — С. 25.
2. Петрочко Ж. В. Дитина в складних життєвих обставинах: соціально-педагогічне забезпечення прав : монографія / Ж. В. Петрочко. — Рівне : Видавець О. Зень, 2010. — 368 с.
3. Инклюзивное образование: практика, исследования, методология : сб. материалов II Международной научно-практической конференции / отв. ред. С. В. Алехина. — М. : МГППУ, ООО «Буки Веди», 2013. — 712 с.
4. Литовченко О. В. Сучасні моделі залучення дітей та молоді з особливими потребами до позашкільної освіти / О. В. Литовченко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : збірник наукових праць. — 2013. — № 10 (12). — С. 130–139.
5. Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство. Ч. 1 // Зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (15 травня 2015 року, м. Львів) / упоряд. В. Г. Калитчак, З. М. Зазуляк. — Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 476 с.
6. Суспільно-державна політика в сфері культури і дозвілля [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://um.co.ua/12/12-6/12-64994.html>.
7. Рекомендации по инклюзии. Пособие по инклюзии в неформальном образовании [Електронний ресурс] / под редакцией А. Левко, С. Дроздовского, Л. Калитени. — Минск, 2014. — 33 с. — Режим доступа: <http://adukatar.net/rekomendatsii-po-inklyuzii-neformal-nogo-obrazovaniya/>

MOGILEVSKAYA V. SOME EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN THE ORGANIZATION OF CULTURAL AND ENTERTAINING SPHERE OF CHILDREN WITH LIMITED OPPORTUNITIES

The article deals with the problem of non-formal education. As you know, today on the last – increased attention. The need for informal education is conditioned by the need to quickly adapt a person to the changing conditions of life, to acquire new skills and competences throughout life. Non-formal education, along with other two types of educational activity – formal and informative – promotes the assimilation of social and cultural experience by a person and constitutes the essence of continuing education.

Key words: non-formal education, continuing education, formal education, informational education; Inclusive education.

Надійшла до редакції 11.11.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 371.018.46

УПРАВЛЕНЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПОСТКУРСОВОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ «ӨРЛЕУ»

А. Ж. Мурзалинова, А. С. Мустафина, А. В. Деревянкин
«Институт повышения квалификации педагогических работников по Северо-Казахстанской области»

В статье анализируются теоретические и практические аспекты профессионального развития педагогов после прохождения курсов повышения квалификации. Описан проект по совершенствованию и интеграции сопровождения и мониторинга профессионального развития педагогов в посткурсовой период. Представлен интерактивный образовательный портал, выступающий одновременно средством и средой профессионального развития педагогов.

Ключевые слова: профессиональное развитие, посткурсовое сопровождение, управление профессиональным развитием, рефлексивное осмысление, индивидуальная траектория, мониторинг, интерактивный образовательный портал.

Постановка проблемы. В условиях масштабной модернизации системы образования Казахстана, поэтапного обновления содержания всех уровней образования все более востребованы профессиональное развитие педагогов, их функциональная мобильность, инновационная активность, высокий уровень ИК-компетентности, стремление к самореализации.

Система повышения квалификации в Казахстане, представленная Акционерным обществом «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» и его 17 филиалами, посредством комплексной курсовой, посткурсовой и межкурсовой деятельности создает научно-методическое обеспечение профессионального развития педагогов и подготовки их к внедрению инноваций.

Содержание курсовой подготовки и посткурсового сопровождения построено на принципах согласованности, взаимосвязи и взаимообусловленности. Совершенствование профессиональной деятельности педагога после прохождения курсов является одним из критериев качества курсовой подготовки; по сути, повышение уровня компетентности и эффективности профессионально-педагогической деятельности является отсроченным и вместе с тем надежным результатом обучения. Профессиональное развитие учителя в посткурсовой период становится предметом анализа для мониторинга повышения квалификации, осуществляемого в АО «НЦПК «Өрлеу». Обязательный мониторинг включает 9 критериев: 1) внедрение инновационных технологий; 2) успеваемость и качество знаний учащихся; 3) результативность работы с одаренными детьми; 4) проведение мастер-

классов, творческих мастерских, семинаров-тренингов; 5) выступление с докладом на семинарах, научно-практических конференциях; 6) участие в образовательных проектах, конкурсах; 7) разработка учебников, монографий, методических пособий и рекомендаций, публикация статей в периодических изданиях и СМИ; 8) прохождение дополнительных обучающих семинаров, тренингов, курсов; 9) повышение квалификационной категории [1].

Существующий опыт филиала АО «НЦПК «Өрлеу» «ИПК ПР по СКО» в реализации сопровождения и мониторинга профессионального развития педагогов позволил выявить наиболее остро проявляющиеся проблемы:

– затруднения в освоении образовательных программ и применении полученных знаний на практике, обусловленные региональными особенностями системы образования Северо-Казахстанской области и качества педагогического состава (преобладание малокомплектных школ – 81,2% при среднем показателе по Казахстану – 45,2%; 13,6% педагогов организаций дошкольного и среднего образования области в возрастной категории до 25 лет и не имеют опыта педагогической деятельности; практически третья часть педагогов школ и колледжей проходит курсы впервые и имеет стаж работы менее 5-ти лет);

– размытость имеющихся представлений педагогов о сущности профессионального развития и его показателях (в рамках социологического исследования 35,3% опрошенных не смогли дополнить предъявленные показатели профессионального развития);

– неумение педагогов управлять собственным профессиональным развитием, проектировать его этапы и направления, включающие развитие профессионально значимых личностных качеств, повышение знаний в предметной области, квалификационной категории, должностное продвижение и т.д. (25% не задумываются о проблемах профессионального развития, лишь 0,6% продолжают более углубленно изучать предложенные на курсах педагогические технологии и только 1,3% делятся информацией с коллегами);

– отсутствие непрерывности и цикличности обратной связи (существующая форма мониторинга профессионального развития педагога в посткурсовый период по 9-ти критериям предполагает срез данных один раз по итогам учебного года) [2].

Таким образом, анализ позволил установить ряд существующих противоречий между:

– степенью значимости профессиональных качеств педагога в обновлении системы образования и региональными особенностями качественного состава педагогических работников области;

– высокими ожидаемыми результатами повышения квалификации и имеющимся уровнем профессиональной компетентности педагогов, проходящих курсовую подготовку;

– требованиями к повышению эффективности мониторинга профессионального развития педагога в посткурсовой период и отсутствием полной и достоверной информации об индивидуальных изменениях слушателей курсов;

– потребностью слушателей в научно-методической поддержке в посткурсовой период и неэффективным содержанием деятельности в направлении поддержки со стороны методических служб рай/горОО.

Выделенные противоречия определяют необходимость совершенствования сопровождения профессионального развития педагога в посткурсовой период.

Анализ последних исследований и публикаций. В последние годы в Республике Казахстан проведен ряд исследований по вопросам профессионального развития педагогов: разработаны технология и механизм преемственности управления подготовкой учителей в системе непрерывного профессионально-педагогического образования (Б. А. Сайлыбаев, 2010), выявлены подходы и требования к системе организации поддержки профессионального роста педагогов в процессе повышения квалификации, разработаны критерии персонального мониторинга (Г. С. Жуманов, 2009). Использование ИК-технологий в профессиональном развитии педагогов рассмотрено Л. В. Обыденкиной (2010). Автором проанализированы педагогические условия профессионального саморазвития педагогов на основе методических порталов, проведен критический анализ и дано описание системных свойств методического портала как инновационной модели работы с педагогами на непрерывной основе [3; 4].

В целом можно отметить, что в Казахстане активно изучаются проблемы профессионального развития педагогов, но при этом практически нет теоретических и практических исследований в области организации посткурсового сопровождения.

В связи с этим интересны существующие прикладные исследования особенностей посткурсового сопровождения учителя сопредельных государств в силу относительной схожести системы повышения квалификации педагогических работников. В настоящее время разработаны: модель научно-методической поддержки педагогов после курсов: система посткурсового сопровождения слушателей курсов для непрерывного совершенствования уровня профессионального мастерства в области информатики (Е. В. Комелина, 2012); механизм поэтапного формирования готовности учителя к профессиональному самоопределению подростков «группы риска», включающий диагностику, наращивание профессионального потенциала и посткурсовую профессиональную деятельность (И. В. Карнаева, 2003); региональная модель подготовки педагогов к реализации национально-регионального компонента учебного плана профильной школы, предполагающая посткурсовый этап – осмысление, рефлексия, внедрение, корректировка и консультации (Г. П. Пашкин, 2006) [5,6,7].

В то же время данные модели посткурсового сопровождения ориентированы на решение частных задач. Универсальная модель системы повышения квалификации с актуализацией профессионального развития педагогов после окончания курсов разработана Новосибирским институтом повышения квалификации и переподготовки работников образования (Синенко В. Я., 2011). Она состоит из следующих элементов: самоопределение, актуальность компетентностей, обратная связь, непрерывность. Непрерывность повышения квалификации обеспечивается трехэтапным циклическим построением обучения, предполагающим следующие этапы работы над профессионализмом: предкурсовой, теоретико-практический (курсы), внедренческий (посткурсовой). Посткурсовой период в данной модели предполагает полномасштабную рефлексию, творческий отчет об осуществляемой им деятельности на первых двух этапах, комплекс методических мероприятий. Реализация данной модели осуществляется посредством интеграции образовательной системы региона [8].

Проанализированные модели посткурсовой деятельности в системе повышения квалификации педагогов не предполагают интеграцию двух аспектов: сопровождение и мониторинг.

При этом под сопровождением мы понимаем оказание научно-методической поддержки педагогам в построении и реализации индивидуальной траектории развития профессиональной компетентности, качественных изменений в профессиональной деятельности и внедрении обновленного содержания и инновационных технологий в посткурсовой период, под мониторингом профессионального развития – процесс непрерывного отслеживания изменений в профессиональной деятельности педагогов и выявление уровня ее результативности.

Интеграция сопровождения и мониторинга в посткурсовой период дает возможность педагогу выстроить профессиональное развитие в логике: планирование, достижение, результат (схема 1).

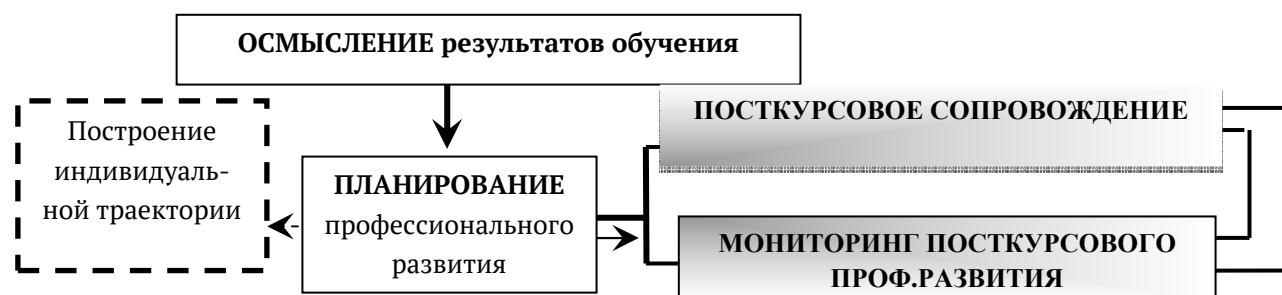

Рис. 1. Схема интеграции сопровождения и мониторинга профессионального развития в посткурсовой период

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОЕКТА

Филиалом АО «НЦПК «Өрлеу» «ИПК ПР по СКО» разработан и реализуется Проект по совершенствованию сопровождения и мониторинга профессионального развития педагогов в посткурсовой период «ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ ДАМУ». Целью проекта является внедрение системы ин-

теграции данных направлений деятельности на платформе портала, не имеющей аналогов на территории Республики Казахстан.

В соответствии с технологией разработки проектов проведен обзор предшествующих исследований, определены практическая значимость, критические точки, альтернативные пути реализации, создана группа управления, подготовлен типовой календарный план и т.д.

Главным продуктом проекта стал интерактивный образовательный портал «PROFESSIONAL» <http://www.portal.ipksko.kz/>, запущенный 15 августа 2016 года.

Работа педагогов на портале предполагает:

- построение индивидуальной траектории профессионального развития, а также ее корректирование в посткурсовой период;
- использование образовательных ресурсов для углубленного изучения педагогических и информационных технологий, представленных на курсах, получение оперативной консультативной помощи по вопросам внедрения в практику;
- заполнение электронной карты непрерывного профессионального развития, позволяющей учителю организовать самоанализ, а филиалу – получить обратную связь.

Для планирования профессионального развития педагоги используют электронный ресурс «Индивидуальная траектория профессионального развития педагога», подготовленный авторским коллективом филиала АО «НЦПК «Өрлеу» «ИПК ПР по СКО», основой которого являются задачи-рекомендации по планированию саморазвития и самообразования, разработанные с использованием Диаграммы Ганта и в соответствии с компонентами профессионального роста педагога, выделенными известным казахстанским ученым Ж. А. Караевым [9].

Электронный ресурс дает возможность выстроить собственную индивидуальную траекторию профессионального развития в посткурсовой период на основе:

- рефлексивного осмысления содержания и результатов обучения на курсах;
- нормативного или идеального представления о педагогической деятельности и личности учителя;
- анализа профессиональных затруднений;
- аккумуляции имеющихся ресурсов, средств и инструментов посредством ИК технологий.

Интерактивность Портала предполагает не только использование образовательных материалов (аудио/видео лекций, презентаций, ЦОров), размещенных в разделе «РЕСУРСЫ» для более углубленного изучения педагогических и информационных технологий, представленных на курсах, но и онлайн-консультирование. Раздел «Консультации» включает 10 приоритетных направлений, где педагогам предлагается возможность получить

методическую помощь по вопросам внедрения в практику педагогических и информационных технологий в посткурсовой период. В качестве консультантов выступают ППС и сотрудники филиала, другие эксперты в запрашиваемой области.

Портал реализован средствами CMS Joomla! 2.5 (GNU/GPL/GPL2). Имеет двуязычный (государственный и русский языки) дружелюбный интерфейс. в основе работы портала лежит современный инструмент T3 Framework, а также хорошо зарекомендовавшие себя плагины, компоненты и модули, совместимые с Joomla! 2.5: All Video Share, ChronoForms 5, Unite Revolution Slider 2, FaqBook, Widgetkit, Kunena Forum, Sql-2-Excel, Improved AJAX Login and Register и др.

Выполнен ряд сложных технических задач.

1) Распределение ролей между пользователями портала: public (гости), registered (зарегистрированные пользователи), special (модераторы), administrator (создатели). Пояснение: в зависимости от роли меняются возможности пользователей.

2) Возможность самостоятельного заполнения каждым пользователем (слушателем) 9-ти критериев электронной карты непрерывного профессионального развития, причем каждый пользователь имеет возможность видеть только свои данные.

3) Полностью автоматизирован «Лист выгрузки» пользователя. По степени заполнения пользователем критериев карты непрерывного профессионального роста данные автоматически группируются и по запросу пользователя формируются в «Лист выгрузки».

4) Процедура регистрации проходит по номеру именного сертификата пользователя (слушателя) об окончании курсов ПК, что исключает вероятность нарушения целостности баз данных портала и данных пользователей.

Результатом реализации данных технических задач стал индивидуальный «ПРОФИЛЬ», доступный только для пользователя и включающий в себя личные данные и электронную карту непрерывного профессионального развития. Карта включает 9 критериев профессионального развития педагога, разработанных АО «НЦПК «Өрлеу».

Благодаря существующим разделам и возможностям интерактивного взаимодействия, портал представляет собой:

- инструмент и ресурс самообразования, самоанализа и самоконтроля педагога;
- базу данных, отражающую результаты профессионального развития каждого учителя, прошедшего курсы;
- инструмент взаимодействия филиала и методических служб области;
- административное средство управления профессиональным развитием педагогов.

С помощью новейших информационно-коммуникационных технологий достигнуто повышение интегративного потенциала двух направлений

деятельности филиала: сопровождение и мониторинг профессионального развития педагога в посткурсовой период.

В рамках управления Проектом, основой которого является внедрение интерактивного образовательного портала «PROFESSIONAL», смоделирован процесс поддержки и функционирования портала (схема апробации), подготовлен и утвержден План апробации, разработан наглядный материал, содержащий пошаговую инструкцию для педагогов.

Первыми участниками Проекта стали методисты дошкольных организаций образования. 16.08.2016 г. проведена презентация портала и регистрация слушателей. По итогам апробации Проекта будет проведена экспертиза, подготовлены выводы и рекомендации.

Выводы и перспективы исследования. Управленческое посткурсовое сопровождение профессионального развития педагогов должно выстраиваться в соответствии со следующими принципами: необходимость самоопределения и самоанализа педагога, формирование интерактивной и персональной позиции, соотнесение содержания курсовой подготовки и посткурсового сопровождения, непрерывность сопровождения и обратной связи.

Портал «PROFESSIONAL» выступает одновременно средством и средой, в которой материализуются повышение квалификации, самообразование и самоанализ, представляет собой персональное образовательное пространство педагога.

Безусловно, этап апробации формирует зону затруднений: низкая ИК-компетентность, недостаточная потребность активного использования Интернета, недостаточная мотивация педагогов к профессиональному росту. Перспективой дальнейшего внедрения портала и реализации Проекта в целом является проведение психолого-педагогических исследований профессионального развития.

Список использованных источников:

1. Технология мониторинга как средство отслеживания и управления качеством повышения квалификации педагогов / под. ред. Г. К. Ахметовой. — Алматы : АО «НЦПК „Өрлеу“», 2013. — 119 с.
2. Особенности мониторинга и анализа профессионального развития педагога : методические рекомендации / С. Романенко, А. Мустафина, А. Кабдирова, К. Бельгибай. — Петропавловск : Филиал АО «НЦПК „Өрлеу“ ИПК ПР по СКО», 2015. — 50 с.
3. Сайлыбаев Б. А. Научные основы преемственности управления подготовкой учителей в системе непрерывного профессионально-педагогического образования : дис. ... д.пед.н.: 13.00.08 / Б. А. Сайлыбаев. — Алматы, 2010. — 257 с.
4. Обыденкина Л. В. Педагогические условия профессионального саморазвития педагогов на основе методических порталов : дис. ... к.пед.н.: 13.00.08 / Л. В. Обыденкина. — Алматы, 2010. — 180 с.
5. Комелина Е. В. Система повышения квалификации в области информатики с использованием модели информационной образовательной среды : автореф. дис. ... к.пед.н.: 13.00.02 / Е. В. Комелина. — Казань, 2012. — 18 с.

6. Карнаева И. В. Формирование готовности учителя к профессиональному самоопределению подростков «группы риска» в системе повышения квалификации : автореф. дис. ... к.пед.н.: 13.00.08 / И. В. Карнаева. — Кемерово, 2003. — 23 с.
7. Пашкин Г. П. Подготовка педагогов к реализации национально-регионального компонента учебного плана профильной школы: на примере Ханты-Мансийского автономного округа : автореф. дис. ... к.пед.н.: 13.00.01 / Г. П. Пашкин. — Тобольск, 2006. — 19 с.
8. Синенко В. Я. О модернизации системы дополнительного профессионального педагогического образования / В. Я. Синенко // Методист. — 2011. — № 9. — С. 5–10
9. Караев Ж. А. Профессиональный рост педагога – основа качества образования / Ж. А. Караев. — Алматы: Республиканская образовательная общественно-политическая газета «Білімді ел – Образованная страна», 2016. — № 16. — С. 12–14.

MURZALINOVA A., MUSTAFINA A., DEREVYANKIN A. MANAGEMENT SUPPORT AFTER COURSES PERIOD OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHING STAFF IN THE TRAINING SYSTEM "ORLEU"

The article analyzes the theoretical and practical aspects of the professional development of teachers after courses of professional development. Describes a project to improve the integration and maintenance and monitoring professional development of teachers after courses period. It presents an interactive educational portal, acting at the same time a means of professional development of teachers and the environment.

Key words: professional development, after courses support, management of professional development, reflective judgment, individual trajectory monitoring, interactive educational portal.

Надійшла до редакції 08.10.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 373.5.017.4:331.101-057.874

ПРОБЛЕМА СПРЯМУВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЦІННІСНІ ТА СМИСЛОВІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

З. В. Охріменко

Інститут проблем виховання НАПН України

Автор розглядає проблему професійного самовизначення старшокласників в контексті формування ціннісно-сміслових аспектів, які, зокрема, конкретизуються у професійному ідеалі. Базуючись на проведеному опитуванні старшокласників, зроблено висновок про розмитість та відсутність професійного ідеалу у більшості учнів. Стосовно того, що у сучасному навчально-виховному процесі відсутній єдино заданий ідеал, автор зауважує, що саме профорієнтація має допомогти учню у формуванні власного, особистісно значущого взірця для наслідування у професійному житті. У статті запропоновано ряд форм та методів, які допоможуть фахівцям формувати професійний ідеал у старшокласників, виходячи з того, що ідеал виступає втіленням, з одного боку, вимог професії до фахівця, а з іншого – смислових установок самої особистості.

Ключові слова: професійне самовизначення, цінності, професійний ідеал, старшокласник, самовиховання.

ОХРИМЕНКО З. В. ПРОБЛЕМА НАПРАВЛЕННОСТИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ НА ЦЕННОСНЫЕ И СМЫСЛОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ

Автор рассматривает проблему профессионального самоопределения старшекласников в контексте формирования ценностно-смысловых аспектов, которые, в частности, конкретизируются в профессиональном идеале. Основываясь на проведенном опросе старшекласников, сделан вывод о размытости и отсутствии профессионального идеала у большинства учеников. В соответствии с тем, что в современном учебно-воспитательном процессе отсутствует единый заданный идеал, автор отмечает, что именно профориентация должна помочь ученику в формировании собственного, лично значимого образца для подражания в профессиональной жизни. В статье предложен ряд форм и методов, которые помогут специалистам формировать профессиональный идеал у старшекласников, исходя из того, что идеал выступает воплощением, с одной стороны, требований профессии к специалисту, а с другой – смысловых установок самой личности.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, ценности, профессиональный идеал, старшекласник, самовоспитание.

Постановка проблеми. Розмови про майбутню професію зі старшокласниками, батьками учнів та вчителями часто супроводжуються риторичними питаннями, на які складно дати відповідь. Дійсно, професійне самовизначення сучасної молоді відбувається в дуже складних умовах невизначеності, безробіття, низької престижності багатьох видів професійної діяльності та надцінності високооплачуваних професій. Потреба здійснити професійний вибір у більшості старшокласників викликає тривожність, а професійне майбутнє – страх. Але зовнішні несприятливі обставини – це лише верхівка айсбергу. Найбільша проблема, на нашу думку, пов'язана з відсутністю або нечіткістю ціннісних та смислових аспектів професійного самовизначення. Як наслідок – не узгодженість життєвих перспектив, бідність програми самови-

ховання, яка є однією з важливих умов розвитку людини, що скеровується нею самою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що механізми формування системи професійних цінностей, які втілюються у професійному становленні особистості, досліджуються переважно в галузі професійної освіти відповідно до вимог певної професії. Однак важливість виховання ціннісно-смислових установок професійного самовизначення саме у старшокласників підтверджується більшістю дослідників (І. Бех, Л. Виготський, О. Вітковська, М. Гінзбург, М. Пряжников, В. Сафін, П. Шавір та ін).

Зважаючи на актуальність зазначеної проблематики, метою статті є окреслення можливостей впливу на ціннісно-смислові аспекти професійного самовизначення старшокласника у процесі професійного самовизначення через формування професійного ідеалу.

Виклад основного матеріалу. Через те, що особистісне і професійне самовизначення здійснюється внаслідок ієрархізації та впорядкування ціннісно-смислової сфери індивіда, формування ціннісно-смислових аспектів, які реалізуються у виборі майбутньої професії, має надзвичайну значущість у період навчання у старшій школі. Саме перед старшокласником постає проблема особистісного й професійного самовизначення, проблема вибору життєвого шляху. Цей вибір є внутрішнім завданням, яке необхідно розв'язати. Проте в цьому віці у зв'язку з необхідністю вирішувати життєво важливі питання юнакові залишається поставити перед собою й інше завдання – осягнення сенсу свого існування, свого призначення – і намітити шляхи його розв'язання, зазначає І. Бех [1, с. 681].

Більшість науковців підкреслює, що професійне самовизначення у старшому шкільному віці є об'єктивно детермінованим процесом, але його перебіг і результат залежить від включення рефлексивних механізмів усвідомлення себе, знання вимог професій та вміння узгоджувати власні індивідуальні особливості з вимогами бажаної професії, що викликає у старшокласника ціннісні переживання і спонукає до самозмін. Відповідно, смислові (ціннісні) аспекти особистості у професійному самовизначенні виявляються в стандартах, образі майбутнього і оцінці діяльності з позиції моральної (смислової) сторони. Старшокласник виходячи з власних уявлень, поглядів, переконань починає діяти згідно з поставленими цілями і свідомо прийнятими рішеннями. Він стає людиною, яка часто створює своє середовище і спрямована на її активне перетворення. Ідеал людини виступає у свідомості старшокласника у вигляді системи моральних вимог, які учні пред'являють до себе. Система потреб старшокласника упорядковується, інтегрується світоглядом, що формується. Вимоги юнака до себе, підтримані його поглядами і переконаннями, стають більш стійкими і дієвими. Під впливом світогляду виникає достатньо стійка ієрархічна структура мотиваційної сфери старшокласника, у якій визначальними є мотиви пов'язані з його поглядами і переконаннями. У старшому шкільному віці деякі якості

особистості перетворюються в стійкі риси характеру. Саме в мотиваційній сфері у юнаків відбуваються найбільші зміни, вона стає усвідомлено регульованою.

У старшому шкільному віці власні задачі (Л. Божович) і вимоги учня пов'язані в єдину систему і втілені в деякий оригінальний зразок, вони не тільки стають спонуками його поведінки, але й виконують функцію організації всіх інших його потреб і прагнень. У юнацькому віці з'являється особистісне новоутворення – здатність свідомо ставити цілі, пов'язані з майбутнім життям і діяльністю, та досягати їх. Відповідно, формування ціннісно-сміслових аспектів професійного самовизначення є важливим і необхідним завданням старшого шкільного віку.

Зазначимо, що поняття «цінність» пов'язано з узагальненими уявленнями людей про цілі і норми своєї поведінки, в яких втілюються суспільні ідеали, історичний досвід, культура епохи як певного суспільства в цілому, так і всього людства. Система ціннісних орієнтацій виступає своєрідною програмою життєдіяльності і основою реалізації певної моделі особистості. Головною функцією ціннісних орієнтацій є створення еталона, образу майбутнього, на основі якого може проводитися оцінка моральної, смислової сторони життєдіяльності. Цінності особистості завжди мають об'єктивну і суб'єктивну сторону. Саме тому вони не можуть розглядатися безвідносно конкретної особистості [3, с. 145–147]. У цьому контексті І. Бех зазначає, що розкрити внутрішній механізм становлення особистості, яка прямує до межі людського ідеалу, тобто до сенсу самого людського життя, можна на основі категорії «своє», яка донині залишається не задіяною в теоретичному розмірковуванні та методичному використанні [1].

З огляду на зазначене, виховання ціннісно-сміислової сфери особистості має спиратися на створення відповідних ситуацій, у яких буде відбуватися не лише усвідомлення абстрактних цінностей, а, насамперед, переживання та самоусвідомлення реальних, наявних у вихованця цінностей з метою їх самовиховання. Зважаючи на те, що цінності втілюються в уявленні людини про певний стандарт чи зразок, який є особисто значущим саме для неї, на нашу думку, доречним у формуванні ціннісно-сміислової сфери старшокласника в процесі професійного самовизначення є звернення до певного узагальненого образу професіонала, що втілюється в професійному ідеалі (Я-професійне).

Зауважимо, що ідеал виконує роль орієнтира, тобто зразка, за яким формується програма самовиховання, а також вносить чіткість і єдність у спрямованість особистості. Ідеал покликаний зміцнювати стійкість внутрішнього світу до обставин, що змінюються, допомагати в подоланні труднощів, вирішувати життєві завдання, забезпечувати свідому моральну позицію в суспільстві. При цьому ідеал формується поступово. Спочатку дитина просто хоче бути на когось схожою, потім у підлітковому та юнацькому віці з'являється конкретна людина (уявна або реальна), поведінка якої копіюється. Формування ідеалів може відбуватися двома шляхами. Перший

шлях характеризується тим, що ідеали виникають як результат безпосереднього враження від прочитаної книги, переглянутого фільму, наслідування знайомій людині. Інший шлях виникнення ідеалів – свідомий пошук втілення власного ідеалу, який відповідає конкретним уже існуючим уявленням людини [2; 5].

Таким чином, можемо зробити висновок, що процес формування ідеалів активно відбувається в юнацькому віці, органічно поєднуючись з процесом професійного становлення особистості.

З метою вивчення особливостей професійного самовизначення сучасних старшокласників, нами було проведено їх анкетування (у загальній кількості 247 осіб). Декілька питань анкети стосувалося особливостей сформованості професійного ідеалу в учнів. Отримані результати засвідчили, що у 44% старшокласників є реальний представник бажаної майбутньої професії, на якого вони хотіли б бути схожими. Однак з них менше ніж половина описали, що саме приваблює їх у цій людині. Звернуло на себе увагу також те, що серед характеристик професіонала, перелічених учнями, зустрічалися як позитивні характеристики (доброзичливість, самостійність, відданість професії, любов до праці), так і негативні (егоїзм, самовпевненість, бажання отримати результат будь-якою ціною). Зазначене дало змогу констатувати, що більше ніж у половини опитаних старшокласників професійний ідеал або взагалі відсутній, або розпливчатий. Крім цього, у деяких учнів нечіткість професійного ідеалу корелює з егоїстичними та споживацькими цінностями. Зважаючи на те, що в ідеалі втілюється «Я ідеальне», тобто той образ до якого прагне людина і який є орієнтиром у її професійному становленні, було зроблене припущення про те, що зазначене утруднює процес професійного становлення особистості, який супроводжується самовихованням.

На нашу думку, така ситуація обумовлена декількома причинами. По перше, складністю формування цінсно-смислової сфери у підростаючої особистості. По друге – відсутністю суспільно заданого образу професіонала в умовах подвійних стандартів.

Отже, проблема формування професійного ідеалу у старшокласників, зважаючи на результати нашого дослідження, постає дуже гостро. Крім цього, професійний ідеал – є основою професійного самовиховання. Адже, ідеал як зовнішнє правило (В. Мясіщев), у процесі розвитку стає внутрішньою вимогою і характеризується внутрішньою спонукою до діяльності, а потреба у самовихованні з'являється тоді, коли усвідомлюється необхідність відповідності особистісних якостей і поведінки вимогам певної професії.

У цьому контексті, на нашу думку, одним із завдань професійної орієнтації є допомога учню у формуванні власного професійного ідеалу. Механізм формування професійного ідеалу такий: спочатку учень отримує знання про професії, їх зміст, особливості, вимоги до людини; потім піддає ці знання аналізу й осмисленню на раціональному і чуттєвому рівні; перевіряє

знання на практиці; у результаті чого відбувається їх закріплення, «привласнення» або відкидання; таким чином у свідомості учня вибудовується певна ієрархія професійних знань, цінностей, цілей і професійно важливих якостей; «присвоєні» знання і цінності стають основою для формування розрізаних уявлень в особистісно значущий ідеальний образ професіонала. Відповідно до своїх професійних ідеалів учень висуває мету – за певний час досягти якихось результатів у певній діяльності або виробити в собі бажані й необхідні, з його точки зору, професійно важливі якості. Потім він продумує хід реалізації поставлених цілей, тобто складає програму дій. У процесі діяльності юнак досягає поставлених цілей, здійснюючи вольове зусилля над собою. У подальшому самостійно або за допомогою педагога здійснює контроль і оцінку ходу і результатів діяльності, щось коригує, повертається назад або висуває нові, вищі, цілі і завдання, знову продумує хід їх реалізації, тобто організовує не що інше, як процес самовиховання [4].

Відповідно до проблематики висвітленій в статті нами були підібрано ряд рекомендацій для фахівців з профорієнтації, які допоможуть старшокласнику у формуванні ціннісно-сміслових аспектів професійного самовизначення, зокрема професійного ідеалу. Так основою у створенні професійного ідеалу може бути професіограма фахівця. Але у ній прописані універсальні бажані якості. Саме тому великого значення має професіографічна діяльність учнів. у процесі професіографічної дослідницької діяльності у старшокласника активізується інтерес до внутрішнього світу людини і своїх індивідуально психологічних властивостей зокрема (В. Синявський), саме тому, можна спрямувати цей інтерес на професіознавство, немов би поєднуючи їх сьогоденний інтерес до своєї особистості з завтрашнім інтересом до професії, налаштовуючись таким чином на «зону найближчого професійного розвитку». Також орієнтиром у побудові професійного ідеалу можуть виступати біографії людей, що досягли успіху у певних видах бажаної для учня діяльності. Аналізуючи їх життєвий шлях, учень може побачити, що за кожною професією, насамперед, стоїть сама людина, її потенціал. А отже, досягнути успіху можливо в будь-якому виді професійної діяльності, якщо наповнити її особистісним сенсом.

Важливим у процесі формування ціннісно-сміслових установок професійного самовизначення старшокласників, на нашу думку, є також звернення до таких актуальних моментів професійного становлення людини, як: потреба у професійній праці, професійна самореалізація та прагнення до самовдосконалення, знаходження особистого сенсу в професійній діяльності, які можуть бути висвітлені як на класних годинах, круглих столах, зустрічах з носіями певних професій, так і у формі дискусій, творів старшокласників тощо.

Отже, процес формування ідеалів активно відбувається в юнацькому віці, органічно поєднуючись з процесом професійного становлення особистості. Чим тісніше взаємопов'язані навчання, позашкільна діяльність і професійна підготовка особистості, тим скоріше юнак має можливість на-

близитись до власного ідеалу. Людина, яка хоче досягнути успіху у професійній діяльності, має обов'язково мати певний взірць, на який вона орієнтується у професії. Професійний ідеал асоціюється з професіоналізмом, кар'єрним зростанням, матеріальним статком, статусом. При цьому цей образ має бути чітким, не суперечливим, базуватися на вимогах професії до людини та власних індивідуальних особливостях.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що обираючи певну професію старшокласник обирає, насамперед, систему цінностей, яка втілюється в ній. А якщо система цінностей учня характеризується нечіткістю та суперечливістю? Якщо значущі дорослі, засоби масової інформації, оточення молоді особистості тощо демонструють систему подвійних цінностей? Чи зможе у таких ситуаціях старшокласник зробити свідомий професійний вибір, якому втілюватимуться його особисті цінності та смисли? Питань багато... Але, на нашу думку, наявність професійного ідеалу під час професійного самовизначення відіграє велику стимулюючу і виховну функцію. Адже професійний ідеал вносить чіткість і ясність у професійне життя людини, слугує орієнтиром у ньому.

Відповідно до того, що в сучасному навчально-виховному процесі відсутній єдино заданий ідеал, профорієнтація має допомогти учню у формуванні власного, особистісно значущого взірця для наслідування. Але для цього фахівці, що здійснюють професійну орієнтацію, мають сповна використовувати її виховний потенціал, що допоможе учню сформулювати програму самовиховання, без якої неможливий саморозвиток людини, у тому числі і професійний.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості: у 2 т. / І. Д. Бех. — Київ-Чернівці: «Букрек». — Том 1. — 2015. — 840 с.
2. Кочетов А. И. Как заниматься самовоспитанием /А. И. Кочетов. – [3-е изд.]. – Минск: «Вашэйшая школа», 1991. – 287 с.
3. Психология личности: Словарь-справочник / [под ред. Горностая П. П., Титаренко Т. М.]. — К.: Рута, 2001. — 320 с.
4. Саєнко Н. В. Формування професійних ідеалів майбутніх інженерів у процесі навчально-виховної роботи ВТНЗ / Н. В. Саєнко// Духовність особистості: методологія, теорія і практика. — 2013. — № 4(57). — С. 166—175.
5. Фридман Л. М. Психологический справочник учителя / Л. М. Фридман, И. Ю. Кулагина. — М.: Просвещение, 1991. — 288 с. — (Психол. наука – школе).

OKHRIMENKO Z. THE PROBLEM FOCUS VALUES AND MEANINGS OF PROFESSIONAL SELF OF HIGH SCHOOL STUDENTS.

Professional self-determination of modern you this in very difficult conditions of uncertainty, unemployment, low-prestige of many types of professional and value-paid professions. Rising value-semantics sphere of personality should be based on creating appropriate situations, which will be not only the realization of abstract values and, above all, experience there and available property for the purpose of self. Given the fact that the values embodied in the idea of a man or a standard sample that is personally meaningful for her, we think it appropriate in the formation of value-semantic sphere of senior pupils in the process of self-determination is

an appeal to the professional ideal. The presence of a professional ideal in the professional self plays a stimulating and educational function.

In today's educational process is not only given ideal, which is why guidance is to help the student in for min gown, personally meaningful role models. The mechanism of formation of a professional ideal following: first, the student learns about the profession, their content, especially the requirement to man; then puts these skills analysis and reflection on rational and sensible level; check knowledge in practice; result in gin securing their "assignment" or rejection; so in the mind of the student builds a hierarchy of professional knowledge, values, goals and professionally important qualities; "Assigned" knowledge and values become the basis for the disparate ideas in personally meaningful perfect image professional.

The article prompted a number of forms and methods that help professionals form professional ideal in high school, on the assumption that the ideal embodiment acts on the one hand, demands specialist profession, on the other, meaning the personality settings.

Key words: professional self-value, professional ideal, senior, self.

Надійшла до редакції 10.10.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 378.007:37.017

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Л. А. Павленко

*КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

У статті розглядаються особливості впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес дітей з особливостями психофізичного розвитку. Зазначається, що успіх навчання дітей з особливими освітніми потребами залежить від правильної організації та здійснення навчально-виховного процесу з урахуванням їх психофізичних вад.

Ключові слова: психофізичний розвиток, спеціальна освіта, особливі освітні потреби, інноваційні технології.

ПАВЛЕНКО Л. А. ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС ДЕТЕЙ С ОСО- БЕННОСТЯМИ ПСИХОФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассматриваются особенности внедрения инновационных технологий в учебно-воспитательный процесс детей с особенностями психофизического развития. Отмечается, что успех обучения детей с особыми образовательными потребностями зависит от правильной организации и осуществления учебно-воспитательного процесса с учетом их психофизических недостатков.

Ключевые слова: психофизическое развитие, специальное образование, особые образовательные потребности, инновационные технологии.

Постановка проблеми. Розбудова національної системи освіти в умовах становлення України як самостійної незалежної держави з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ століття вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на вирішенні найбільш гострих проблем, таких як обмеженість доступу до якісної освіти осіб з особливими освітніми потребами [3].

У Законі України «Про охорону дитинства» (ст. 26 «Захист прав дітей-інвалідів та дітей із вадами розумового та фізичного розвитку») зазначається, що «дискримінація дітей-інвалідів та дітей із вадами розумового або фізичного розвитку забороняється. Держава сприяє створенню дітям-інвалідам та дітям із вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку» [2]. «...можливість для повноцінного життя та розвитку» ми розглядаємо як право на освіту, гарантоване статтею 53 Конституції України [1].

Аналізуючи сучасний стан національної системи освіти, ми бачимо що в Україні створено законодавче поле для функціонування освітньої галузі всіх її рівнів. На урядовому рівні прийнято національний план дій щодо реалізації

Конвенції ООН про права інвалідів та розвитку системи реабілітації інвалідів на 2012–2020 роки.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні актуальними є питання впровадження інтерактивних методик і практик. Проблема використання таких методик у закладах освіти розглядалась у працях таких відомих вітчизняних дослідників, як Н. Софій, В. Кузьменко, О. Пометун, Л. Пироженко, В. Петрович, В. Сидоров, закордонних учених Б. Бадмаєва, А. Смолкіна, Б. Айсмонтаса, А. Вербицького та інших. Тому інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються у світі й Україні [3]. Це і обумовило вибір означеної теми статті.

Мета статті – висвітлення особливостей впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Зазначимо, що категорія дітей з особливостями психофізичного розвитку перебуває у полі уваги спеціальної педагогіки, об'єктом якої є спеціальна освіта людей з особливими освітніми потребами.

Сучасна спеціальна освіта в Україні – це складна, розгалужена і диференційована система корекційних закладів, реабілітаційних і медико-психологічних центрів, навчально-вихованих комплексів, спеціальних класів при масових школах. Успіх навчання в них залежить від правильної організації та здійснення навчально-виховного процесу з урахуванням психофізичних вад дитини.

У даний момент відбувається реформування спеціальної освіти відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту».

В. В. Золотоверх зазначає, що реформування спеціальної освіти забезпечить реалізацію принципів гуманізму освіти, її демократизації, методичну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями сприяння реалізації прав на рівний доступ до якісної освіти, розвиток особистих інтелектуальних і професійних можливостей осіб з особливостями психофізичного розвитку опікувалися В. В. Засенко, А. А. Колупаєва, Л. І. Аксенова, Т. Г. Богданова, О. Л. Гончарова, М. М. Малофєєв, Н. М. Назарова.

Проблемами соціалізації у суспільство дітей та молоді з особливими освітніми потребами переймалися О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, І. Д. Зверева, А. Й. Капська, М. П. Лукашевич та ін.

В. Е. Болдирєва вважає, що кожна дитина, з будь-якими порушеннями психофізичного розвитку, має такі ж самі потреби, як і всі члени суспільства, і повинна вести життя, максимально наближене до нормального [6, с. 13].

На нашу думку, важливою та невід'ємною умовою успішної соціалізації та забезпечення повноцінної участі в житті суспільства дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, є одержання ними освіти.

У нашій країні діти з особливостями психофізичного розвитку можуть отримати освіту в спеціальних школах інтернатного типу, у загальноосвітній школі – спільне перебування дітей із різними порушеннями психофізичного розвитку з їхніми здоровими ровесниками (інклюзивне навчання) [7].

Увага педагогів, викладачів дедалі частіше спрямовується на освоєння інноваційних форм і методів навчання, що базуються на діяльнісних і діалогових (внутрішньо і міжгрупових) формах пізнання, зазначає Т. С. Паніна. Серед основних факторів розвитку особистості в контексті сучасної освіти є предметно-практична діяльність та взаємодія між людьми [8, с. 23].

В. Я. Пупишева говорить про важливість адаптації дитини до нових умов навчання. Потрібно, щоб у навчальному закладі було створено відповідні умови для соціалізації та реабілітації молодих людей [4, 60].

Метою застосування інноваційних технологій у навчально-виховний процес закладу освіти для дітей з особливими освітніми потребами, на думку О. Попович, є виправлення та послаблення їх психофізичного розвитку через:

- реалізацію вимог охоронно-педагогічного режиму;
- виправлення та коригування особливостей недорозвинення всієї пізнавальної діяльності й особливостей дитини;
- урахування навчального потенціалу школяра;
- визначення мети кожного уроку не абстрактно, а з урахуванням потенціалу кожного учня; формування навчальних умінь і навичок, позитивного ставлення до навчання;
- необхідність брати до уваги під час навчання рівень знань, умінь і навичок кожного учня з усіх навчальних предметів;
- урахування індивідуальних можливостей дітей під час формування прийомів розумової діяльності [9].

Для забезпечення успішності в навчальній діяльності дитини з особливостями психофізичного розвитку, вважає Ю. К. Бабанський, потрібне створення матеріальних умов, до яких відносять і оснащення уроку, й обстановку у гарно обладнаних кабінетах, і відсутність поспіху водночас зі щільністю уроку. До числа основних засобів діяльності вчителя, що одночасно призводять до підвищення ефективності виховання та навчання й попереджають перевищення норми затрат часу та зусиль педагогів під час навчально-виховного процесу, на думку Ю. К. Бабанського, відносяться:

- комплексний підхід до підбору та вирішення задач навчання, до побудови його змісту, методів, засобів та форм діяльності;
- конкретизація задач, змісту, методів, засобів, форм діяльності учителя з урахуванням тих умов і можливостей, які наявні;
- виділення головного, суттєвого при плануванні задач, змісту, форм та методів діяльності;

- порівняльна оцінка різних варіантів методів, засобів, форм навчання з метою вибору найкращого з них за відповідними критеріями;
- диференційований підхід до вибору задач, змісту, методів, форм навчання з урахуванням особливостей окремих груп учнів;
- створення необхідних умов для навчання;
- оперативне коригування навчання з урахуванням зміни умов та можливостей;
- орієнтація на економію часу, зусиль та засобів у процесі навчання [5].

Під час запровадження інноваційних технологій навчання для дітей з порушенням психофізичного розвитку необхідно пам'ятати, що незвичний та новий спосіб діяльності може викликати незадоволення або протест, пов'язаний з можливими невдачами, що негативно вплине на ставлення дитини до навчання.

Погоджуємося з думкою О. Попович у тому, що діти з обмеженими фізичними можливостями емоційніше, ніж здорові, реагують на невдачі в навчальній діяльності, педагогу потрібно бути готовим пояснити причини невисоких їхніх оцінок, допомогти побачити як недоліки, так і позитиви у виконанні того чи іншого завдання і головне – вказати шляхи до вдосконалення. Під час обговорення навчальних результатів учнів з обмеженими фізичними можливостями варто уникати гострої критики, порівняння їхніх помилок з недоліками та успіхами інших учнів. Необхідно акцентувати увагу учня з особливими потребами не на його невдачах, а на просуванні вперед у подоланні труднощів, демонструючи віру в кінцевий успіх. Доцільним буде зняття невтішних оцінок на перших етапах навчання, створення додаткових можливостей для поліпшення навчальних досягнень дитини [9, с. 43].

Висновки. Результативність запровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес дітей з особливостями психофізичного розвитку буде залежати від комплексного підходу до планування, створення умов, атмосфери порозуміння та взаємодопомоги, щоб забезпечити дитині можливість самоствердитися, подолати неадекватні установки і стереотипи, набути певних навичок соціальної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Конституції України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/8186/8189/460960>
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
4. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. праць. — К. : Університет «Україна», 2015. — № 12 (14). — 241 с.
5. *Бабанский Ю. К.* Оптимизация учебно-воспитательного процесса: (Метод. основы) / Ю. К. Бабанский. — М. : Просвещение, 1982. — 192 с.
6. *Болдирева В. Е.* Интеграция та инклюзия как основные модели навчання дітей з особливими освітніми потребами / В. Е. Болдирева // Актуальні проблеми навчання та виховання

- людей з особливими потребами: збірник наукових праць. — К.: Університет «Україна», 2012. — № 9 (11). — С. 10–17.
7. Організація навчання дітей з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]: методичні рекомендації. — Режим доступу: <http://inclusive.ostriv.in.ua/publication/code-45DC7FCFE495F/list-291552A0F27>
8. Панина Т. С. Современные способы активизации обучения : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова ; под ред. Т. С. Паниной. — 4-е изд. — М. : Изд. центр «Академия», 2008. — 176 с.
9. Попович О. Професійна підготовка учнів з обмеженими можливостями / О. Попович // Психолог. — 2012. — № 18. — С. 41–49.

PAVLENKO L. FEATURES OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL – EDUCATIONAL PROCESS OF CHILDREN WITH FEATURES OF PSYCHOPHYSICAL DEVELOPMENT

The features of the implementation of the children's innovative technologies in the educational process with special needs of psycho-physical development have been revealed in the article. The success of children with special needs depends on the proper organization and implementation of the educational process with consideration to their mental and physical defects has been stated in it.

Key words: psychophysical development, special education, special educational needs, innovative technologies.

Надійшла до редакції 12.12.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 101+1 (091)(075.8)

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ФЕНОМЕНІВ «ТВОРЧІСТЬ» І «ОСОБИСТІТЬ»

С. І. Подмазін

*КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

У статті аналізується зміст філософської категорії «творчість». Диференціюються поняття «об'єктивна творчість» і «суб'єктивна творчість», визначаються такі її атрибути, як єдність раціонального об'єктивного, зовнішньо-предметного і внутрішньо-рефлексивного. Обґрунтовується інтенціальна сутність творчості в людині. Головне у феномені творчості не придбання нових матеріальних і духовних благ. Творчість – це постійне перетворення внутрішнього світу особистості. Творча особистість відрізняється від нетворчої, перш за все, високим інтересом до свого внутрішнього світу.

Ключові слова: творчість, об'єктивна і суб'єктивна творчість, інтенція, внутрішній світ.

ПОДМАЗИН С. И. ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ВЗАИМОСВЯЗИ ФЕНОМЕНОВ «ТВОРЧЕСТВО» И «ЛИЧНОСТЬ»

В статье анализируется содержание философской категории «творчество». Дифференцируются понятия «объективное творчество» и «субъективное творчество», определяются такие ее атрибуты, как единство рационального объективного, внешне-предметного и внутренне-рефлексивного. Обосновывается интенциональность творчества у человека. Главное в феномене творчества не приобретение новых материальных и духовных благ. Творчество – это постоянное преобразование внутреннего мира личности. Творческая личность отличается от нетворческой, прежде всего, высоким интересом к своему внутреннему миру.

Ключевые слова: творчество, объективное и субъективное творчество, интенция, внутренний мир.

Постановка проблеми. Проаналізуємо становлення філософської категорії творчість. Платон вважав творчість божественною за своїм походженням здібністю, особливим видом божевілля. З погляду І. Канта, творчість, на відміну від раціональної діяльності, притаманна тільки геніям (4 ч. 2, с. 344). Велике значення надавали творчості екзистенціалісти. Вони були впевнені, що творчість є важливим шляхом людини, який вона може здійснити з «ніщо», куди була закинута волею долі, і надати сенс своєму життю перед обличчям неминучої смерті. «Лише через тиск кінцевості, – пише О. Ф. Больнов, – у життя приходить напруга, що примушує людину зібратися і з сенсом використати час життя. Лише під цим тиском виникає завдання добитися вищих досягнень за той час, який має у розпорядженні людина» [3, с. 47]. Автори, які аналізують феномен творчості, відзначають такі її атрибути, як поєднання раціонального й інтуїтивного, зовнішньо-предметного і внутрішньо-рефлексивного. В. С. Біблер вважає, що мисленева творчість відбувається тоді, коли «мислитель має здібність логічно обґрунтовано фор-

мувати і перетворювати логічні початки власного мислення» [2, с. 11]. Фунда-тор філософії Е. Мунье так визначив своє розуміння творчості: «свідома поведінка є лише частиною цілісного Я, а найкращими з наших вчинків ста-ють якраз ті, у необхідності яких ми були дуже мало впевнені, творчість як подолання даного досягається за межами свідомості і діяльності» [7, с. 7]. Трансцендентність творчості відзначав і російський релігійний філософ М. Бердяєв. Він вважав, що «творчість – це не стільки оформлення (діяльності) у кінцевому творчому продукті, скільки розкриття нескінченного, політ у безкінечність». «Творчість – це занурення в особливий, інший світ, світ, вільний від важкості, від влади ненависної буденності. Продукти творчості не можуть задовольняти творця. Але пережити творчий зліт, екстаз, подолати відмінності суб'єкта й об'єкта – це значить перейти у вічність» [1, с. 221]. У продовження цієї філософської традиції А. Маслоу в роботі «Нові межі людської природи» так визначив здібність до істинної творчості (створення дійсно нового, того, що рухає розвиток). «Це здібність „загубитися в сучасному“, здібність до виходу (певною мірою – П. С.) із часу, простору, себе самого та свого оточення, суспільства, історії» [6, с. 64]. А. Маслоу визна-чив 16 конкретних складових «творчої установки» особистості, актуалізація яких сприяє процесу творчості [6, с. 64–73]: відмову від минулого (того у ньому, що не відпрацьоване, з чим особистість не знайшла примирення, що не допомагає, а перешкоджає творчості); відмову від майбутнього (відмова від розгляду сучасного як засобу побудови бажаного для нас майбутнього); невинність (відкритість по відношенню до ситуації, відсутність апріорних очікувань, різних «необхідно» і треба», зневажливе ставлення до моди, при-страстей, звичок, догм і до інших мисленевих зразків того, що визначається як нормальне, «правильне», готовність сприйняти те, що станеться, без шоку, обурення або виказу); звуження свідомості (концентрація на предметові творчості і, що дуже важливо, зменшення усвідомлення іншими людьми на-ших з ними зв'язків і спільних обов'язків, страхів, сподівань тощо. Це праг-нення позбавитися аудиторії, перед якою необхідно грати); втрата ЕГО само-зречення: (захоплення чимось іншим, що призводить до того, що особистість схильна менше усвідомлювати себе, у своїй свідомості вона тепер представ-лена менше, ніж є. Самозречення означає зменшення рівня домагань, крити-ки, редагування і оцінок самого себе, зменшення критичності оцінок, розчле-нування й аналізу свого досвіду. Самозречення – це один із шляхів до свого реального Я, своєї автентичності, глибинної природи); гальмуюча сила свідомості (ідеї, інсайти, прозріння, здогадки тощо мають дисциплінуватися й організовуватися свідомістю у певне ціле на кожному кроці творчості. На-приклад, велика кількість інсайтів хворих на шизофренію не робить їх твор-чими особистостями); зникнення страхів (наші страхи – конфлікти, неврози, депресії, перешкоджають творчості. Занурення у предмет творчості зменшує наші страхи. Але інколи вони настільки сильні, що підвищення наших здібностей до творчості вимагає цілеспрямованого попереднього зняття

страхів); послаблення захисту і гальм (маємо на увазі послаблення психологічного захисту і мінімізація психологічних комплексів, які висотують наші сили); сила і мужність (цей аспект креативності слід розглядати як частину стану «зараз-і-тепер» – самозречення себе й інших, послаблення страхів, гальм, меншу потребу у самозахисті, меншу пересторогу, меншу нужденність у штучності, менший страх виявитися смішним, вміння пережити приниження та невдачу); прийняття (відсутність перешкод до предмета, який викликав нашу увагу, готовність сприймати «виллив» на нас цього предмета в «повному обсязі». Дозвіл предметові нашої творчої діяльності бути таким, який він є); довіра як противага впертості, контролю, боротьби (це довіра, що передбачає впевненість у собі, мужність, відсутність страху перед світом. Це довіра, яку ми маємо до самого себе перед обличчям невідомого майбутнього, як передумову діяти в сучасному цілісно, відкрито, від усієї душі); даосиське сприйняття (шанобливе ставлення, що у рівній мірі стосується проблем, предметів, ситуацій, людини, перехід від «голого» дозволу бути йому (предмету вивчення і творчості) до дозволу бути йому самим собою – ставлення до нього з позиції любові, турботи, схвалення, радісного бажання, щоб він був саме таким, як це буває по відношенню до дитини, коханого чоловіка, дерева або вірша); інтеграція суб'єкта у буттєвому пізнанні (творчість, як правило, захоплює людину цілком, в ім'я творчості вона у найбільшій мірі інтегрована, цілісна, цілеспрямована, повністю організована і підкорена предметові творчості); дозвіл на занурення у первісні процеси (частиною процесу інтеграції особистості є повернення до безсвідомого і передсвідомого, особливо до того, що відноситься до первісних процесів (перцептивно-чуттєвого, метафоричного, містичного, дитячого, міфічного, архетипічного); естетичне сприйняття, а не абстрагування (абстрагування більш активне і схильне до втручання, відбору і відмови (менш даосиське) ніж естетична установка. Відчуття краси, гармонії, довершеності, що осягає нас у процесі творчості не менше, а може навіть більше вказує на істину, ніж формальна логіка); максимально повна експресивність (спонтанність і виразність, що передбачають чесність, природність, правдивість у творчому процесі, відсутність у ньому хитрості і бажання видати себе «не за того, хто ти є насправді»); злиття особистості зі світом (певний, заснований на усіх інших складових творчої установки ізоморфізм, взаємна обумовленість, сплав творця та предмета його творчістю).

Таким чином, попередній аналіз дозволяє зробити нам висновок, що, по-перше, творчість є інтенцією особистості. По-друге, головне у феномені творчості не здобуття нових матеріальних та духовних продуктів. Творчість – це постійне перетворення внутрішнього світу особистості, утворення в ньому нового змісту. Творча особистість відрізняється від нетворчої саме підвищеним інтересом до нового в своєму внутрішньому світі. Ініціюючим початком творчості є любов – прагнення зробити щось добре для інших

і самих себе. Рушійною силою істинної творчості є випробування особистістю власних можливостей. Інструментальним забезпеченням творчості є «творча установка» (А. Маслоу). Творча особистість виступає у своїй діяльності як така, що не припиняє своєї діяльності навіть тоді, коли виконане першочергове завдання, досягнута першочергова мета. Творча особистість реалізує свою діяльність з любов'ю, вона постійно вдосконалюється, утворює і реалізує нові цілі, що виникли у процесі творчої діяльності. Внаслідок, новий продукт його роботи перевищує початковий задум. У цьому випадку можна говорити про розвиток як внутрішньої, так і предметної творчої діяльності за ініціативою самої особистості.

Ось тепер можна перейти до пошуку відповідей на дуже актуальні сьогодні питання: «Чи є саме творчість, а не інтенція щодо неї, атрибутом особистості?», «Чи є безпосередній зв'язок між творчістю особистості та рівнем її розвитку?», і головне – «Чи може бути творчість метою розвитку особистості, найвищої особистісної цінності?»

На початку нашого другого етапу аналізу ми звернемося до гуманістичної цінності, яка була визнана як найвища ще у надрах класичної німецької філософії – «долженствованіє» як відповідність-відповідальність, як автентичність особистості своєму унікально-одиничному місцю в бутті, її природним – істинним зв'язкам з іншим та іншими, її відповідальність за ті вчинки, які вона здійснює. «Відповідність-відповідальність» розуміється як стан, у якому дійсність досягає своєї межі, стан, до якого спрямована дійсність у своєму розвитку. Більше того, згідно з Гегелем, «відповідність-відповідальність» вмішує в собі свою межу й одночасно за неї виходить, встановлюючи нову межу свого існування. Саме інтенція до виходу дійсності за свою «межу» утворює основу нескінченного розвитку всього присутнього, а найбільше – особистості. Причому вихід «за межі» свого існування є моментом проникнення дійсності у своє буття. Суб'єкту таке проникнення відкривається як дуже цінний екзистенційний стан, який перевищує за своєю мотивуючою силою будь-який інший стан. У психології такі стани описані як інсайт, катарсис, пікові переживання тощо. Це спричиняє постійне прагнення людей, у яких мотивація досягнень перевищує мотивацію уникнення неуспіху до постійного пошуку виходу за власну «межу». Причому такий вихід можливий не тільки «до гори», а й «униз» (навіть «убік» – у ризиковані види спорту, безкорисливі авантюри, побутовий ризик тощо). Саме тому проблема добра і зла є вічною проблемою, але й такою проблемою, яку можна вирішувати в більшій або меншій мірі. У соціальному плані, виходячи з цього, можливо прогнозувати нескінченну невирішеність проблеми асоціальної (зокрема) кримінальної поведінки людей. Суспільство завжди буде знаходитися в стані невдоволення поведінкою певних людей. Справа в тому, який рівень «нижньої межі» встановить таке суспільство. І в цій проблемі йому не допоможуть самі собою ані високий рівень матеріального забезпечення, ані справедливий соціальний устрій. Вирішення цієї проблеми повинно відбуватися

в тій дійсності, в якій проблема добра і зла існує онтологічно – у духовній сфері. Іншими словами, шлях людини і суспільства «до гори» пролягає саме через особистість, через її духовне буття.

«Відповідно-відповідальна», автентична особистість переживає при виході за власну межу дуже приємне відчуття своєї екзистенції – дійсного існування, заглиблення у буття. У такі моменти відбувається й досягнення особистістю себе самої. Підіймаючись над власною межею, особистість «збирає себе», відчуває усю повноту буття. А що таке повнота буття? За відповіддю на це запитання можна звернутися до вдалої метафори М. Мамардашвілі. «Прибути раз і назавжди, цілком, повністю здійснитися» – це ідеальне розуміння повноти буття. «Повнота буття – усе, що має до мене відношення, розсипане як у скалках дзеркал. Ми відбиті у тисячах дзеркал, які ми не збираємо. А це відображення (образ-себе-у-бутті [9, с. 19] і є ми. От як зібрати все те, що є я й одночасно, усе, що від мене вислизає, розповзається у ці тисячі уламків дзеркал? Прибути цілком. Ти вже не залежиш від того, як щось зчепиться, – ти зібрався. Оце зібране і називається «повнотою буття» [5, с. 56–57].

У той же час кожен крок розвитку як «на гору», так і «до гори» одночасно відчувається і як певне страждання, основу якого, на нашу думку, становить глибокий природний страх людини перед змінами у собі. У багатьох цей страх настільки сильний, що повністю блокує тенденцію особистості до розвитку, експансії у буття, самоактуалізацію, творчість. Така особистість утворює навколо себе захисну оболонку з дуже обмеженої, звичної для себе кількості видів діяльності, відчуттів, переживань і соціальних стосунків. Такий сильний «захист того, що є, від того, що буде» виконує дуже важливу стабілізаційну функцію – він захищає (але все менше) нашу цивілізацію від надмірного прискорення змін, які відбуваються в культурі, від ланцюгової реакції цих змін і загрози «переходу людства у нелюдський стан».

У цьому контексті дуже важливу роль відіграє збереження й розвиток індивідуальності особистості. У вітчизняній філософській, психологічній і педагогічній традиції прийнято визначати ці поняття як різні. Особистість, з позиції інтегративної концепції, – це кожна конкретна людина, і чим більш розвинена особистість, тим більш усвідомлено й вільно вона визначає свою позицію у взаємодії з іншими, суспільством, тим більш усвідомлено здійснює вчинки [8, с. 134]. Індивідуальність особистості, за О. Г. Асмоловим, – це унікальний, неповторний для кожної особистості світ прагнень, мотивів, орієнтацій і установок [9, с. 6]. Вказані терміни існують окремо як абстракції, що виконують важливу функцію пізнання особистості. Але таке буквальне слідування цьому абстрагуванню в сприйнятті людини відчуження від розуміння природи реального буття людини. Наприклад, коли ми маємо на увазі «гарний дім» як дійсність, то ми можемо сказати, що ми маємо на увазі «гарний дім з міцним фундаментом». Але й саме поняття «гарний дім» вже містить у собі поняття «гарний фундамент», бо ми добре розуміємо, що

в дійсності гарний дім завжди має і добрий фундамент, і добрий дах, і усе інше, що відповідає сучасному уявленню про «гарний дім». Саме все це і відрізняє «гарний дім» від садибної домівки або недострою. Тому, коли ми кажемо «особистість», то обов'язково вміщуємо у це поняття і її індивідуальність як конкретний міцний фундамент «саме цієї особистості». У такому контексті вираз «індивідуальність особистості» звучить не тільки тавтологічно – він певною мірою розчленовує ту цілісність, якою особистість є насправді. Індивідуальність та особистість – це єдине ціле, мабуть так, як мідь і олово утворюють бронзу, і механічне їх розчленування в бронзі неможливе.

У той же час, споглядаючи буття людей, можна дійти висновку, що втрата особистістю своєї індивідуальності в реальності цілком можлива, але при цьому не відбувається становлення «особистості без індивідуальності». Реально відбувається процес, який можна визначити як «знеособлення» – процес втрати особистістю себе самої. У випадку, коли особистість за тих чи інших умов усе більше віддаляється від певного особистісного ідеалу, стає не такою, як хотілось, а такою, якою змушена була стати, спрацьовують механізми психологічного захисту, метою яких є подолання морального конфлікту, полегшення сприйняття «себе таким як є», більше того, формування установки, що «я можу бути тільки тим, хто я є». Знеособлення відбувається як втеча особистості від залишків своєї відповідно-відповідальної природи – автентичності. Коли ми кажемо від залишків, то маємо на увазі, що повне знеособлення особистості неможливе за визначенням – утворившись, особистість є невмирущою інформаційно-духовною сутністю. Існування людини як «не особистості» неможливе, більше того, будь-яка людина завжди є особистістю, і це положення є дуже важливим з погляду переходу ідей сучасного неогуманізму у психологічну й соціальну реальність, перш за все – у педагогічну практику.

Знеособлення відбувається як засвоєння особистістю певних соціальних ролей із зведенням себе як особистості до певної кількісно-якісної сукупності цих ролей. Особистість із того, що вона є, стає тим, що вона робить. Найпоширеніший спосіб знеособлення – «втеча у працю». Детермінація буття такої особистості зовнішніми чинниками стає настільки сильною, що особистість дійсно стає тим, що вона робить: політиком, бізнесменом, учнем, офіціантом, водієм, проституткою тощо. Усе власне особистісне у такої людини стає настільки другорядним, що на тлі «того, що вона робить», стає майже непомітним. Знеособлення, зменшуючи моральний конфлікт, розширює діапазон адаптаційних можливостей людини. У принципі, людина із здібної може перетворитися на людину, «здібну на все», або майже на все. При цьому аморальні вчинки, які така особистість змушена робити, виправдовуються важливістю мети того, що вона робить. Найдраматичнішим у цьому є те, що як тільки знеособлення відбувається, те, що певна особистість робить із дійсності, перетворюється на ілюзію – ману. Насправді

знеособлена особистість (але все ж таки – особистість!) завжди робить не те, що вона собі уявляє. Вона, наприклад, уявляє собі, що піклується про справу, благополуччя близьких і далеких, науковий та соціальний розвиток, а насправді вона піклується зовсім про інше, що, може, періодично й усвідомлюється, але зразу ж витискається, бо моральна прірва між тим, що вважається, і тим, що вийшло насправді, стає настільки глибокою, що загрожує не тільки духовному, душевному, але й біологічному існуванню людини. Цей феномен дуже яскраво змальований у фільмі режисера Тарковського «Сталкер» – дійшовши через великий ризик до кімнати, де здійснюються найпотаємніші бажання людини, герої не можуть увійти до цієї кімнати. Їх зупиняє страх перед тим, що, здійснившись, найпотаємніші бажання відкриють дійсну, можливо жахливу сутність кожного з них.

Ми вважаємо, що найбільш яскраво наші роздуми можна проілюструвати на прикладі геніальних людей. До цих пір серед психологів і філософів існує думка, що люди з розвиненими творчими здібностями є психічно нездоровими людьми. Навіть один з фундаторів гуманістичної психології А. Маслоу вважав, що до психічно здорових людей не можна відносити ані людей талановитих, ані, тим більше, людей геніальних.

Що ж, біографії більшості геніальних людей дійсно вказують на наявність певних душевних розладів (психозів, неврозів, депресивних станів тощо) або їх «двійників» – алкоголізму, наркоманії, схильності до сексуальних ексцесів, безглузлого ризику тощо. Дозволимо зробити припущення, що геніальність таких людей призводить їх до такого рівня знеособленості, що захищатися від морального конфлікту стає просто неможливим і вони буквально «руйнують особистість». Знеособлення геніальних людей відбувається за механізмом, який ми вже розглянули, а саме – особистість перетворюється з того, чим вона є і має бути відповідно до своєї природи, у те, що вона робить. Така особистість відривається від реального буття у те, що вона робить, настільки сильно, що коли цей «космічний відрив» усвідомлюється, то переживається вкрай болісно, з важкими наслідками. Для прикладу можна згадати «втечу» Л. М. Толстого, загадкову смерть М. В. Гоголя, важкі іпохондрії (соматичні страждання психічного походження) М. Булгакова, Ч. Дарвіна, Дж. Свіфта, постійний невроз у зрілі роки Т. Г. Шевченка, невщухаючі муки сумління А. Ейнштейна та О. Сахарова, загибель лорда Байрона у збройній сутичці в Італії і дуже багато інших прикладів.

Ці роздуми можуть здатися банальними, якщо не звернутися до того факту, що знеособлення творчих особистостей може відбуватися не тільки «втечею до гори», коли їхні страждання можна зрозуміти як необхідну розплату за право вийти поза свої межі, Прометееві страждання, а й втечею «до низу» – пристрасті до накопичення, влади, тиранії інших, алкоголізму, наркоманії тощо.

Знеособлення творчих особистостей дуже чітко відстежується в нашій мові, і якщо цього не змогли уникнути такі велетні духу, як, наприклад,

О. С. Пушкін (Хто це зробив? – Хто, хто? – Пушкін!), то використання менш геніальних особистостей як засобів мовного (у тому разі й гумористичного) вираження ставлення людини до дійсності дуже поширене в нашій культурі. Справа в тому, що геніальна особистість обов'язково буде використовуватись людьми знеособлено – як об'єкт у різних контекстах: як ікона, як кумир, як мірний інструмент, як тренажер, як зброя тощо. Тому знеособлення геніальної особистості не може не відбутися. Таке розуміння цього питання вважається нами дуже важливим не з погляду на те, аби якось виправдати, засудити, просто зрозуміти геніїв, а для того, аби пояснити, чому більшість людей не є, не можуть і не мають бути творчими особистостями.

Ось тут ми доходимо до дуже важливих висновків: по-перше, творчість як якість особистості і творчість як рівень розвитку особистості не знаходяться в безпосередньому зв'язку між собою, по-друге, рівень розвитку особистості як рівень її автентичності протидіє знеособленню творчої особистості, по-третє, саме становлення «відповідно-відповідальної», автентичної особистості має виступати метою сучасного освітнього процесу, а творчість має виступати як засіб такого становлення або як «зверхмета» – те, що утворюється саме по собі незалежно від наших дій.

Цей висновок дещо контрастує з дуже поширеними зараз, особливо серед педагогів, думками про те, що творчість є не тільки можливою, а природною обов'язковою формою існування особистості. Насправді, на наш погляд, дійсний акт творчості, що відбувся один раз, неминуче веде до таланту й геніальності, людина не здатна опиратися такому сильному «піковому переживанню», як «відчуття буття на виході за свою межу». Наведений аналіз може пояснити нам існуючу реальність, у якій творча особистість – це якщо не унікальне, то, щонайменше, не масове явище.

Дещо легковажно на цьому тлі виглядають певні педагогічні концепції, сутність яких зводиться до положення, що не інтенція творчості, а саме творчість – це атрибут будь-якої особистості, що творчості можна навчити і що творчість є основною життєвою цінністю особистості (8). Більше того, серед педагогічної спільноти поширена думка про наявність «креативної педагогіки» (як теорії і практики), що має мету і відпрацьовані засоби формування будь-якої особистості учня як творчої особистості. Справа тут не тільки в авантюризмі, справа в тому, що при проголошенні вищою особистісною цінністю творчості ми майже нічого не робимо для відпрацювання в педагогічній практиці такої дійсно пріоритетної особистісної цінності, як гідність, відповідність-відповідальність, автентичність. Саме автентична (розвинена) особистість матиме всі підстави для входження у стан істинної творчості без негативних наслідків для себе й інших; особистість же негідна, не автентична, але навчена «витворяти» – це дійсно зло.

Щодо масової творчості, то ми зробимо припущення, що коли педагог проголошує: «кожна людина може стати творчою особистістю», то він має на увазі не творчість як таку, а певну, дуже корисну для здоров'я особистості

і суспільства соціально-психологічну рольову гру під назвою «Творчість», яка робить наше життя цікавішим, добрішим, красивішим, повнішим, за виразом А. Маслоу – «ціннісним життям» [6, с. 282–298]. Отже, саме «творчість як гра» може бути метою розвитку кожної особистості. Адже, як і будь-якій грі, їй можна навчитись і грати у неї з більшою чи меншою майстерністю, з більшим чи меншим задоволенням і навіть з певним об'єктивним результатом. І, що дуже важливо, «творчість як гра» є необхідним шляхом до істинної творчості, що є долею небагатьох; і сприймати цю дійсність ми маємо за принципом даосиського сприйняття: шанобливого ставлення до того, що є (за виключенням, звісно, усього того, що вочевидь фіктивне, деструктивне, руйнівне), усвідомлення нашого особистого дозволу бути йому саме тим, що воно є, ставлення до нього з позиції любові, турботи, схвалення, радісного бажання, щоб він був саме таким, як це буває по відношенню до дитини, коханого чоловіка, дерева або вірша.

Список використаних джерел:

1. Бердяев Н. А. Самопознание. Опыт философской автобиографии / Н. А. Бердяев. — М. : Книга, 1991. — 448 с. — С. 210, 221.
2. Библер В. С. Мышление как творчество / В. С. Библер. — М. : Политиздат, 1975. — 399 с. — С. 11.
3. Больнов О. Ф. Философия экзистенциализма / О. Ф. Больнов. — СПб. : Лань, 1999. — 224 с. — С. 47.
4. Введение в философию / под ред. И. Т. Фролова. — М. : ПОЛИТИЗДАТ, 1989. — Ч. 2. — 639 с. — С. 344.
5. Мамардашвили М. Введение в философию (Феноменология философии) / М. Мамардашвили // Новый Круг. — 1993. — № 1. — С. 56–57.
6. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. — К. : СМЫСЛ, 1999. — 425 с. — С. 64.
7. Мунье Е. Манифест персонализма / Е. Мунье. — М. : Республика, 1999. — 559 с. — С. 7.
8. Мистецтво життєтворчості особистості : науково-методичний посібник у 2-х частинах. — К. : ІЗМН, 1997.
9. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование. Социально-философское исследование / С. И. Подмазин. — Запорожье : Просвіта, 2000. — 250 с. — С. 19.
10. Поляков С. Д. Управление развитием индивидуальности личности в учебном процессе / С. Д. Поляков, А. И. Резник, Г. В. Морозова, И. Г. Егорова. — М. : Сентябрь, 1999. — 141 с. — С. 6.

PODMAZIN S. THE PHILISOPHCAL ANALYSIS INTERRELATION OF PHENOMENA CREATIVITY AND PERSONALITY

In article analyzes the content of the philosophical categories of "creativity". Differentiate the concept of "objective art" and subjective creativity, defined its attributes such as unity rational objective, externally and internally, subject-reflexive. Substantiates intention creativity in humans. The main thing in art is not a phenomenon of the purchase of new material and spiritual values. Creativity – is a permanent transformation of the inner world of the individual. The creative person is different from the uncreative, especially high interest to your inner world.

Key words: creative, objective and subjective creativity, intention, internal world

Надійшла до редакції 10.10.2016 р.

УДК 378.2

ДИСТАНЦІЙНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГАМИ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

І. А. Самойлова

*Науково-методичний центр
управління освіти Енергодарської міської ради
Запорізької області*

У статті представлено досвід організації підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів у міжтестастійний період Науково-методичним центром управління освіти Енергодарської міської ради на платформі Віртуального університету «Інноватика та інновації». Використання таких форм методичної роботи, як вебінари, дистанційні курси (семінари), віртуальні конференції тощо дозволяють створити сприятливі умови для неформальної та інформальної освіти педагогів малого міста.

Ключові слова: дистанційна освіта, віртуальний університет, вебінари.

САМОЙЛОВА И. А. ДИСТАНЦИОННЫЕ ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ З ПЕДАГОГАМИ: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье представлен опыт организаци и повышения профессиональной компетентности педагогических кадров в межтестастийный период Научно-методическим центром управления образования Энергодарского городского совета на платформе Виртуального университета «Инноватика и инновации». Использование таких форм методической работы, как вебинары, дистанционные курсы (семинары), виртуальные конференции и т.д. позволяют создать благоприятные условия для неформального и информального образования педагогов малого города.

Ключевые слова: дистанционное образование, виртуальный университет, вебинары.

Постановка проблеми. Безперервне оновлення теоретичних та професійних знань викликає потребу в безперервній освіті педагогів. Проходження курсів підвищення кваліфікації педагогічними працівниками на базі інститутів (академій) післядипломної педагогічної освіти один раз на п'ять років не забезпечує постійного оновлення професійних знань та вдосконалення умінь відповідно до потреб сьогодення. Завдання науково-методичного супроводу впровадження новітніх педагогічних та інформаційних технологій покладається в таких умовах на методичні служби міського (районного) рівнів. Перед методичними кабінетами (центрами) постає проблема пошуку таких форм і методів роботи з педагогічними кадрами, які б забезпечили її науковість, диференційованість, мобільність, оперативність, випереджаючий характер. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє нам вільно використовувати інструменти для проведення методичних заходів у дистанційній формі з метою постійного підвищення професійної компетентності педагогічних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відкритої освіти та дистанційного навчання висвітлено у працях О. Андреева, В. Бикова,

А. Калмикова, О. Орчакова, Є. Полат, А. Хуторського та ін. Організаційно-педагогічним основам дистанційної освіти в Україні і за кордоном присвячено науковий доробок Р. Гуревича, В. Олійника, С. Синенко, Б. Шуневича та ін. Проблеми упровадження інформаційних і комунікаційних технологій у навчальний процес досліджують В. Биков, М. Жалдак, М. Кадемія, Ю. Триус, В. Кухаренко та ін. Проблемаам дистанційного навчання в неперервній професійній освіті присвячені наукові доробки С. Калашнікової, Н. Морзе, В. Осадчого, С. Сисоевої, М. Солдатенко та ін. Проблеми підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти за очно-дистанційною формою досліджують В. Гравіт, Н. Клокар, В. Олійник, О. Самойленко та ін.

Ґрунтовною працею, яку присвячено дослідженню педагогічної культури викладача, психолого-педагогічних та акмеологічних підходів у дистанційному навчанні, розробці науково-практичних рекомендацій щодо застосування сучасних ІТ-технологій в освіті, є колективна монографія за редакцією О. О. Андреева, В. М. Кухаренка «Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання».

Мета статті – представити досвід організації підвищення професійної компетентності педагогічних працівників малого міста засобами дистанційного навчання на платформі Віртуального університету «Інноватика та інновації» Науково-методичного центру управління освіти Енергодарської міської ради Запорізької області.

Виклад основного матеріалу. Перші враження та перший досвід використання інструментів дистанційної освіти методисти Науково-методичного центру отримали як учасники Всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Дистанційне навчання учнів». Проект розпочався у 2009 році, ми долучилися до участі в ньому в січні 2011 року. На тренінгу організаторів дистанційного навчання в ЗОШ, який проводили Л. В. Васильченко та І. С. Лапшина, ми вперше взяли участь у вебінарі. Його спікером був керівник проекту Юрій Миколайович Богачков, кандидат технічних наук, начальник відділу Інституту інформаційних технологій та засобів навчання.

На початку 2011 року в межах Всеукраїнського експерименту двоє вчителів міста отримали можливість разом з учнями попрацювати в середовищі Moodle з тьюторами Вінницької фізико-математичної гімназії № 17 та Проблемної лабораторії дистанційного навчання НТУ «ХПІ» в межах створених ними дистанційних курсів. Саме тоді відбулося й наше віртуальне знайомство з керівником Проблемної лабораторії дистанційного навчання НТУ «ХПІ», кандидатом технічних наук, професором Володимиром Миколайовичем Кухаренком, який був науковим консультантом даного проекту.

З 2011 року ці два науковці стали для нас тими «маяками», які вказують напрям руху, висвітлюють проблеми, надають рекомендації. З Ю. М. Богачковим ми зустрічаємося у мережах Google+, LinkedIn, за необхідності спілкуємося у скайпі, е-поштою. З В. М. Кухаренком ми особисто не знайомі, але завдяки ресурсу «Дистанційні курси НТУ „ХПІ“» отримали доступ до участі у вебінарах

Володимира Миколайовича на платформі Wiziq, до великої кількості матеріалів, присвячених організації дистанційного навчання, новим підходам до навчання взагалі та використанню певних інструментів зокрема.

У 2011 році з'явилася ідея забезпечення наступності у розвитку професіоналізму керівних та педагогічних кадрів у міжкурсовий період, у тому числі й засобами дистанційної освіти. Згідно з програмою дослідно-експериментальної роботи Науково-методичного центру було створено Віртуальний університет «Інноватика та інновації» (<http://webuniver.at.ua/>). Наукове керівництво віртуальним університетом здійснює В. Я. Ястребова, кандидат педагогічних наук, професор, науковий керівник експерименту НМЦ з теми «Науково-методичний супровід інноваційних процесів в освітній системі малого міста», та І. С. Лапшина, доцент кафедри менеджменту освіти та психології, кандидат педагогічних наук.

Пріоритетними напрямками діяльності віртуального університету є такі:

- поширення та поглиблення теоретико-методичних знань педагогічних працівників закладів освіти міста з проблем інноваційної діяльності;
- налагодження системи оперативного інформування педагогів міста про інновації в освіті;
- підтримка комунікаційних процесів з окресленого кола питань;
- сприяння вільному вибору педагогами та педагогічними колективами маршруту розвитку професійної компетентності та здійснення професійної діяльності за допомогою інноваційних технологій.

Відповідно до напрямків і завдань було розроблено структуру Віртуального університету та сформовано принципи, створено ресурс, який розпочав свою роботу. Проте, постійні зміни, які відбуваються в освітній галузі в умовах інформаційного суспільства, набутий досвід викликали необхідність переглянути деякі підходи до організації взаємодії з педагогами в межах Віртуального університету.

На даний момент усі ресурси університету є відкритими. Віртуальний університет дає можливість отримувати неформальну й інформальну освіту.

По-перше, сайт Віртуального університету є агрегатором матеріалів щодо інноваційної діяльності в освіті, новітніх педагогічних технологій, майданчиком для організації віртуальної взаємодії педагогів між собою, з методистами НМЦ, науковцями. Скористатися ресурсами університету має можливість будь-який педагог (й не тільки нашого міста), у будь-який час без реєстрації та інших обмежень, коли в цьому виникає потреба.

По-друге, у складі Віртуального університету працюють три факультети: підвищення управлінської компетентності, підвищення професійної компетентності педагогів, становлення педагогічної майстерності. Кожен пропонує слухачам певний перелік курсів, вебінарів та інших видів навчальної взаємодії. Опрацювання визначеного мінімуму теоретичних та практичних завдань протягом року дає право на отримання сертифікату, який свідчить про

підвищення рівня професійної компетентності педагогічного працівника в міжкурсовий період за окремими напрямками.

Серед навчальних ресурсів Віртуального університету:

– «Методична скарбниця» – це зібрання портфоліо, описів інноваційного досвіду працівників міста, що визнані кращими за результатами професійних конкурсів;

– «Салон педагогічних інновацій» – містить добірки мультимедійних, текстових файлів, посилання на ресурси, які розкривають зміст, надають приклади застосування інноваційних технологій у педагогічній практиці;

– «Майстер-клас» – надає приклади застосування інноваційних технологій у навчально-виховному процесі педагогами м. Енергодара;

– «Наукові та методичні консультації» – ресурс для онлайн консультування з методистами НМЦ, науковцями, у тому числі віртуальні консультації – добірка записів вебінарів, виступів науковців з актуальних питань інноваційного розвитку сучасної освіти.

Особливою увагою серед педагогів міста користується Конференц-зала, яка є майданчиком для віртуального спілкування. Уперше в березні 2012 р. на платформі Студії освітніх вебінарів Інституту підвищення кваліфікації НТУ «КПІ», завдяки технічній та методичній підтримці Юрія Миколайовича Богачкова, який є директором цього закладу, був проведений методичний захід для заступників директорів у формі вебінару за допомогою сервісу BigBlueButton. На даний час в архіві Студії освітніх вебінарів знаходяться посилання та матеріали 17 віртуальних заходів Науково-методичного центру для різних категорій педагогічних працівників (<http://webinar.ipi.kpi.ua/>). У межах міського проекту фахівці дошкільного навчального закладу № 15 у супроводі методистів Науково-методичного центру провели на цій платформі серію консультативних вебінарів для батьків своїх вихованців.

Ще у 2014 році Ю. М. Богачков запросив нас взяти участь в онлайн заході з використанням нового безкоштовного сервісу GoogleHangouts. Упродовж 2014–2015 та 2015–2016 навчальних років цілу низку заходів для вчителів-предметників, заступників директорів ЗНЗ, управлінців ДНЗ ми провели за допомогою саме цього сервісу, у тому числі із залученням науковців.

У вересні 2015 року до проведення науково-практичного семінару щодо методики розвитку критичного мислення за допомогою Hangouts нам вдалося залучити доктора педагогічних наук, професора ЗНУ С. О. Терно. У жовтні адміністрація, вчителі інформатики ЕБЛ та ЕНБК № 5 мали можливість стати учасниками віртуальної зустрічі з Н. П. Поляковою, кандидатом технічних наук, доцентом Запорізької державної інженерної академії з приводу інтеграції курсів CISCO у навчально-виховний процес ЗНЗ на платформі вебінарів у системі дистанційного навчання цієї компанії.

З вересня цього року технологія проведення безкоштовних онлайн конференцій на Google змінилася – вони трансюються безпосередньо на каналі YouTube за допомогою кодерів. Безкоштовність, зручність і простота

інструментів, наявність чату для спілкування спікера з учасниками, можливість відеозапису зустрічі із розміщенням на YouTube (посилання або фрейм можна розмістити на сайті чи блозі для перегляду заходу) – характеристики сервісу, які дозволяють ефективно його використовувати в методичній та навчально-виховній роботі.

Отже, за шість останніх років ми отримали досвід проведення інструктивних нарад, науково-практичних семінарів, консультацій тощо у формі вебінарів за допомогою різних сервісів й вважаємо цю форму дуже перспективною у справі підвищення професійної компетентності педагогічних працівників.

Участь в інтернет-заходах мережевих спільнот педагогів, зокрема «Образовательной галактики Intel®», підштовхнула нас до проведення дистанційних курсів або семінарів за допомогою сервісів Blogger, Групи Google, Форми Google, документи і таблиці Google тощо.

Наприклад, при проведенні упродовж 2014 року двох дистанційних семінарів для заступників директорів ЗНЗ, присвячених різним аспектам моніторингу якості освіти, ставилася подвійна мета: вдосконалення навичок організації моніторингових досліджень у закладах освіти та підвищення ІКТ-компетентності управлінців, у тому числі шляхом формування умінь мережевої взаємодії.

Враховуючи особливості дистанційної форми навчання та навчання дорослих, ми відпрацювали свої підходи до організації роботи дистанційних семінарів (курсів). Намагалися використовувати максимально ефективні методи навчальної взаємодії.

По-перше, програма роботи семінару передбачала ознайомлення з теоретичним матеріалом та виконання практичних завдань відповідно до повсякденної практики (посадових обов'язків) заступника директора.

По-друге, був налагоджений зворотний зв'язок з метою визначення ступеня виконання поставлених завдань та супроводу учасників. Практична складова роботи семінарів передбачала надання виконаних завдань електронною поштою; роботу з документами та таблицями Google у спільному доступі; обговорення окремих питань управлінської діяльності на форумах у групі Google. З початком роботи кожному учаснику було надано доступ до Таблиці Google «Динаміка участі у роботі семінару», куди постійно вносилися інформація про виконану роботу кожного заступника директора.

Інтерактивна взаємодія всіх учасників семінару за допомогою сервісу Google-Групи стала додатковим мотивуючим фактором: участь в обговоренні питань форуму дозволяла познайомитися з досвідом колег, поділитися своїми здобутками, отримати відгуки тощо.

Учасники семінарів, які виконали програму, отримали сертифікати Науково-методичного центру. Проте, ефективними ці семінари стали завдяки тому, що одразу набуті уміння слухачі застосували у своїй професійній діяльності у співпраці з методистами нашого центру, які є кураторами різних напрямків

методичної роботи. Крім того, зі змістом роботи, перспективами використання сервісів, які засвоювали заступники, були ознайомлені директори ЗНЗ та ПНЗ під час семінару-практикуму «Використання ІКТ в управлінській діяльності навчального закладу» (15.01.2014 р.).

Другий рік на платформі Віртуального університету «Інноватика та інновації» проводяться короткострокові дистанційні курси за технологією, яку напрацьовано в ході дистанційних семінарів. Курс «Персональне начальне середовище педагога (управлінця)» має на меті формування базових знань та навичок організації самоосвітньої діяльності на основі визначення власних потреб з використанням сучасних інформаційних технологій (<http://pnsenerg.blogspot.com/>). Курс «Електронні таблиці для педагогів» є також практико орієнтованим, акцент робиться на набуття педагогами навичок використання табличного процесора Excel в роботі вчителя-предметника або управлінського працівника (<http://lyudmiladmitrenko-excel.blogspot.com/>).

У відповідь на запити освітян міста, виклики сучасного інформаційного суспільства Віртуальний університет ставить перед собою завдання систематично надавати послуги щодо підвищення професійної компетентності педагогів у міжтестатійний період у напрямку оволодіння інноваційними технологіями.

Новацією цього навчального року є «цифрові понеділки», які заплановано проводити щомісячно. Їх завдання – ознайомити вихователів ДНЗ, вчителів, керівників гуртків позашкільних закладів, представників адміністрацій навчальних закладів міста з інноваціями в освіті, новими інтернет-сервісами для використання у педагогічній та управлінській діяльності. Учасники першого такого «понеділка» ознайомилися із оновленнями, які відбулися у сервісах Google (додавання малюнків та оцінювання відповідей у Формах Google, новий формат проведення відео-конференцій, особливості проекту Art&Culture), місією та ініціативами руху EdCampUkraine, можливостями соціальних мереж для професійного зростання педагогів (http://konsultpunkt.blogspot.com/p/blog-page_91.html).

Новою формою роботи Віртуального університету у 2016–2017 н.р. будуть також Методичні дні під час осінніх, зимових та весняних канікул. У ці дні планується провести інтернет-марафони з актуальних питань психологічної науки та практики, методики та дидактики навчання й виховання. До проведення вебінарів будуть запрошені методисти, психологи, педагоги, які на практиці змогли реалізувати педагогічні інновації. У програмі днів також передбачено проведення бібліотечних хвилинок з інформацією про нові публікації щодо інноваційної діяльності в освіті.

Висновки. В умовах інноваційного освітнього середовища, коли реалізується компетентнісна парадигма в освіті, використання дистанційної форми для організації методичних заходів є одним з дієвих засобів підвищення професійної компетентності педагога.

Дистанційні курси, семінари є ефективними, якщо будуються відповідно до головних принципів андрагогіки: пріоритетності самостійного навчання,

спільної діяльності, використання наявного позитивного життєвого досвіду, коректування застарілого досвіду, індивідуального підходу до навчання, затребуваності результатів навчання практичною діяльністю, актуалізації результатів навчання (їх швидке використання на практиці) тощо.

На нашу думку, головними проблемами, які заважають інноваційному розвитку освіти взагалі й дистанційної освіти зокрема, є низький рівень мотиваційної та технологічної готовності значної частини педагогічних та управлінських кадрів. Тому, говорячи про перспективи, робимо наголос на необхідності диференціації послуг на діагностичній основі, постійне оновлення навчального контенту та форм методичної роботи у відповідь на виклики сучасності та у співпраці з науковцями та педагогами-новаторами.

Список використаних джерел:

1. Интернет-обучение: технологии педагогического дизайна / под ред. кандидата педагогических наук М. В. Моисеевой. — М. : Издательский дом «Камерон», 2004. — 216 с.
2. Лапшина І. Дистанційне навчання: підходи, етапи, особливості: методичні рекомендації / Ірина Лапшина // Методист. — 2013. — № 12. — С. 59—75.
3. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання / О. О. Андреев, К. Л. Бугайчук, Н. О. Каліненко [и др.]; за ред. О. О. Андреева, В.М. Кухаренка. — ХНАДУ, Харків: «Міськдрук», 2013. — 212 с.
4. Технологія розробки дистанційного курсу: навчальний посібник / [В. Ю. Биков, В. М. Кухаренко, Н. Г. Сиротинко, О. В. Рибалко]; за ред. В. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка. — К. : Міленіум, 2008. — 324 с.

SAMOILOVA I. THE DISTANCE FORMS OF ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK WITH TEACHERS: EXPERIENCE, PROBLEMS AND PROSPECTS

The article presents the experience of raising professional competence of teachers in period between certification of the scientific and methodological center for management of Energodar city council education on the platform of the Virtual University "Innovatics and innovation." The use of such forms of methodical work like webinars, online courses (workshops), virtual conferences, etc. allow to create favorable conditions for non-formal and informal education of teachers of a small city.

Key words: distance learning, virtual university, webinars.

Надійшла до редакції 10.10.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 159.99

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПЕДАГОГІВ

І. С. Шахова

Запорізька загальноосвітня школа № 69 ЗМР

У статті здійснено теоретичний аналіз одного з проявів професійної педагогічної деформації – «емоційного вигорання» – в зарубіжній та вітчизняній літературі. Розглянуто фактори, які впливають на формування симптомів емоційного вигорання у педагогів. Також у статті представлено результати дослідження проявів СЕВ у педагогів загальноосвітньої школи та описано систему роботи шкільної психологічної служби з педагогічним колективом щодо профілактики та подолання проявів емоційного вигорання. Результати повторного дослідження педагогів свідчать про результативність представленої системи роботи.

Ключові слова: професійні деформації, емоційне вигорання, напруга, резистенція, виснаження.

ШАХОВА І. С. ОСОБЕННОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ СИНДРОМА ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ У ПЕДАГОГОВ

В статье осуществлен теоретический анализ одного из проявлений профессиональной педагогической деформации – «эмоционального выгорания» – в зарубежной и отечественной литературе. Рассмотрены факторы, которые влияют на формирование симптомов эмоционального выгорания у педагогов. Также в статье представлены результаты исследования проявлений СЭВ у педагогов общеобразовательной школы и описана система работы школьной психологической службы с педагогическим коллективом по профилактике и преодолению проявлений эмоционального выгорания. Результаты повторного исследования педагогов свидетельствуют о результативности представленной системы работы.

Ключевые слова: профессиональные деформации, эмоциональное выгорание, напряжение, резистенция, истощение.

Постановка проблеми. У зв'язку з переходом сучасної школи на особистісно-орієнтовані моделі в освіті підвищуються вимоги з боку суспільства до особистості педагога, його ролі в навчальному процесі. Сучасний вчитель покликаний вирішувати завдання, що вимагають серйозних педагогічних зусиль: освоєння нового змісту навчальних предметів, нових форм і методів викладання, пошуки ефективних шляхів виховання, реалізація гуманістичної парадигми, необхідність враховувати дуже швидкі зміни, що відбуваються в суспільстві та інформаційному полі навчального предмета. З іншого боку, в даний час гостро стоїть проблема зниження престижу педагогічної праці, її суспільної значимості, погіршення умов роботи вчителів. Крім того, професію педагога у всі часи характеризувала висока емоційна навантаженість та стресогенність.

Доволі часто виникає проблема невідповідності вимог до педагога та наявності внутрішніх енергоресурсів, що викликає почуття незадоволення,

погіршення самопочуття та настрою, накопичування втоми та ін. Ці показники призводять до професійних криз, стресів, деформацій, одним з проявів яких є емоційне вигорання.

Ми вважаємо, що робота по збереженню і зміцненню психологічного здоров'я педагогів є одним з пріоритетних напрямків роботи шкільної психологічної служби.

Мета даної статі – вивчення особливостей синдрому емоційного вигорання у педагогів.

У соціально-психологічних та педагогічних дослідження (О. В. Морозов, Д. В. Чернилевський) зазначено, що через 10–15 років педагогічної діяльності у структурі особистості фахівця виникають зміни, які отримали назву професійних деформацій. Професійна деформація особистості – зміна якостей особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування і поведінки), які настають під впливом тривалого виконання професійної діяльності [1].

На думку Д. Трунова, феномен професійної деформації є процесом проникнення «Я-професійного» в «Я-людське», тобто при професійній деформації вплив професійних рамок і установок не обмежується виключно професійною сферою. Тобто після виходу людини з професійної ситуації не відбувається її природного «виправлення», тому і в особистісній сфері життя людини продовжує нести на собі деформуючий відбиток у своїй професії [2, с. 33].

Професійні деформації негативно впливають на психологічне здоров'я педагогів, знижують якість життя в цілому. Серед професійних деформацій педагогічних працівників значне місце належить «синдрому емоційного вигорання».

Термін "burnout" (емоційне вигорання) ввів американський психіатр Х. Дж. Фрейденбергер у 1974 році для характеристики психічного стану здорових людей, які інтенсивно спілкуються з клієнтами, пацієнтами, постійно перебувають в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги [3, с. 59].

Спочатку цей термін визначався як стан знемоги, виснаження з відчуттям власної непотрібності. Спершу кількість професіоналів, схильних до «емоційного вигорання», була незначною: співробітники медичних установ і різноманітних суспільних добродійних організацій. Р. Шваб (1982 р.) розширює групу фахового ризику: це, насамперед, учителі, поліцейські, тюремний персонал, політики, юристи, менеджери.

Соціальний психолог Х. Маслач – одна з головних фахівців із дослідження «емоційного вигорання», деталізує прояв цього синдрому: почуття емоційного виснаження, знемоги (людина почуває неможливість віддаватися роботі так, як це було колись); дегуманізація, деперсоналізація (тенденція розвивати негативне ставлення до клієнтів); негативне само-

сприйняття у професійній діяльності, відчуття низького рівня фахової майстерності.

Е. Махер у 1983 році узагальнює перелік симптомів «емоційного вигорання»: а) втома, стомлення, виснаження; б) психологічні нездужання; в) безсоння; г) негативне ставлення до клієнтів; д) негативне ставлення до самої роботи; е) убогість репертуару робочих дій; є) зловживання хімічними об'єктами; ж) відсутність апетиту або, навпаки, переїдання; и) негативна «Я-концепція»; і) агресивні почуття; ї) занепадницький настрій і пов'язані з ним емоції; й) переживання почуття провини [3, с. 60].

К. Кондо визначає "burnout" як дезадаптованість до робочого місця через надмірне робоче навантаження і неадекватні міжособистісні відношення. Цьому відповідає і дане їм тлумачення: до «вигорання» більшою мірою схильні «трудоголіки» – ті, хто працює з високою самовіддачею і відповідальністю, хто знайшов своє покликання у роботі до самозабуття, з установкою на постійний робочий процес [4, с. 7]. Довгий час допомагаючи іншим, вони починають почувати розчарування, тому що не вдається досягти того ефекту, що очікували; така робота супроводжується надмірною втратою психологічної енергії, призводить до психосоматичної втоми й емоційного виснаження, і як результат – занепокоєння, роздратування, гнів, занижена самооцінка на фоні прискороного серцебиття, задишки, шлунково-кишкові розлади, головний біль, порушення сну, а також сімейні проблеми. Таке включення стресогенних показників у число чинників емоційного вигорання значно розширило коло відповідних професій.

На сьогоднішній день у зарубіжній психологічній літературі можна виділити два основні підходи визначення вигорання і його симптоматики: результативний і процесуальний. Представники першого підходу розглядають вигорання як стан, що включає ряд конкретних елементів. Незважаючи на деяку спільність розуміння вигорання у рамках результативного підходу, його прибічники відрізняються у своїх переконаннях відносно суті феномену і структурних елементів, його складових. Найбільш традиційним і загальноприйнятим є розуміння вигорання, запропоноване Х. Маслач. Згідно з цим визначенням під психічним вигоранням розуміється стан фізичного, емоційного і розумового виснаження, що проявляється у професіях соціальної сфери. Цей синдром включає три основні складові: емоційне виснаження, деперсоналізацію (цинізм) і редукцію професійних досягнень. Автор не випадково використовує поняття синдром, підкреслюючи тим самим відносну незалежність елементів, що входять у нього, які самі по собі можуть існувати в якості окремих елементів і в інших станах. Але тільки об'єднуючись разом вони створюють своєрідний синдром «емоційного вигорання».

Другий підхід до визначення вигорання акцентує увагу на процесуальній стороні. Вигорання, як правило, розглядається як процес, що включає ряд наступних один за одним стадій (фаз).

У роботах американського психолога К. Черніса вигорання визначається як процес негативної зміни професійної поведінки у відповідь на стресовий характер робочого середовища. Даний процес включає три основні стадії. Перша стадія характеризується дисбалансом між ресурсами і вимогами середовища, що породжує стресовий стан. На другій стадії у працівника виникає короткострокова емоційна напруга, стомлення і виснаження. Третя стадія проявляється у змінах мотиваційної сфери професіонала і його поведінки, де ведучим симптомом є негуманне (бездушне) поводження з клієнтами. Провідною детермінантою виникнення вигорання, з точки зору, автора є адекватність вибраного суб'єктом способу подолання стресу. Використання неадекватних прийомів подолання стресової ситуації веде до формування емоційного вигорання [5, с. 95]

У вітчизняній літературі деякі автори (Н. М. Булатевич) визначають емоційне вигорання як психогенний розлад, пов'язаний з професійною дезадаптацією та особливо зі стилем поведінки педагога у навчальному середовищі.

В. Орел позначає вигорання як «стан фізичного, емоційного та розумового виснаження, що виявляється у професіях соціальної сфери» [5, с. 99].

Синдром професійного вигорання, на думку Н. Є. Водоп'янова, це «...професійна деструкція особистості, яка виявляється у вигляді стійких психічних переживань, а також у змінах якості, структури і вмісту професійної діяльності...» [6, с. 29]. Подібна деструкція виникає у професійно важких ситуаціях, які суб'єктивно сприймаються працівниками як стресові та носять дезадаптивний характер.

З медичної (психіатричної) точки зору, стрес та професійне вигорання призводять до наслідків у вигляді розладів адаптації. Професійне вигорання у психіатрії розглядається як межовий стан з особливою групою патологічних проявів, що мають у клінічному вираженні свій початок, динаміку та результат.

У Міжнародній класифікації хвороб (МКХ – 10) синдром емоційного вигорання належить до рубрики Z73 – «Стрес, пов'язаний з труднощами підтримки нормального способу життя».

Що стосується емоційного вигорання педагогів, насамперед, нас цікавлять фактори, які впливають на його формування.

За В. В. Бойко, емоційне вигорання складається з внутрішніх і зовнішніх факторів. На нашу думку, ці чинники можна вважати небезпечними саме для педагогічної професії. Зовнішні чинники, які провокують «вигорання» педагогів такі:

– хронічна напружена психоемоційна діяльність, яка пов'язана з інтенсивним спілкуванням, точніше, з цілеспрямованим сприйняттям партнерів і дією на них;

– дестабілізуюча організація діяльності. Основні її ознаки: нечітка організація і планування праці, недолік устаткування, погано структурована і розпливчата інформація і таке інше;

– підвищена відповідальність за виконувани функції і операції. Педагогічні працівники зазвичай працюють у режимі зовнішнього і внутрішнього контролю;

– неблагополучна психологічна атмосфера професійної діяльності. Вона визначається двома основними обставинами: конфліктністю по вертикалі (в системі «керівник-підлеглий») і по горизонталі (в системі «колега-колега»). Знервована обстановка спонукає одних розтрачувати емоції, а інших – шукати способи економії своїх психічних ресурсів. Рано чи пізно обачна людина з міцними нервами схилитиметься до тактики емоційного вигорання: триматися від усього й усіх чимдалі, не приймати все близько до серця, берегти нерви;

– психологічно важкий контингент, з яким має справу вчитель. Це «складні» учні і не менш «складні» батьки.

Внутрішні чинники, що обумовлюють емоційне вигорання:

– схильність до емоційної ригідності. Природно, емоційне вигорання як засіб психологічного захисту виникає швидше у тих, хто менш реактивний і сприйнятливий, емоційно стриманий. Навпаки, формування симптомів «вигорання» проходитиме повільніше у людей імпульсивних, таких, що мають рухливі нервові процеси. Підвищена вразливість і чутливість можуть повністю блокувати даний механізм психологічного захисту і не дозволяти йому розвиватися.

– інтенсивна інтеріоризація (сприйняття і переживання) обставин професійної діяльності. Це психологічне явище виникає у людей з підвищеною відповідальністю за доручену справу, виконувану роль [7, с. 92–97].

– знижене почуття власної гідності. Тому для таких людей стресогенними є ситуації соціального порівняння. Зовні це проявляється як незадоволеність своїм статусом, погано приховуване роздратування (аж до заздрості) на адресу людей, більш соціально успішних. Їх досягнення трактуються як випадкові, так само як і власна неможливість зрівнятися з ними. Багато в чому через зниження самоповаги виникає трудоголізм, висока мотивація успіху аж до перфекціонізму, прагнення все і завжди зробити дуже добре, бажано краще за всіх. Будь-яке зниження результатів праці навіть з об'єктивних причин може викликати неадекватну реакцію;

– схильність до інтроверсії. Зовні це проявляється як емоційна закритість, формалізація контактів. Будь-яка ситуація, коли є необхідність вийти з ролі, наприклад узяти участь у спортивному святі або відкритися – взяти участь у тренінгу, викликає сильну тривогу аж до агресії. Як правило, ці люди з великими труднощами перебудовують свої життєві плани, поведінкові стереотипи, тому самостійно рідко можуть впоратися з проблемою емоційного вигорання. І наступним етапом його розвитку може стати поява тих чи інших психосоматичних захворювань.

Проаналізувавши поняття «емоційне вигорання» та чинники, які впливають на його формування у педагогів, ми визначили план роботи щодо попередження емоційного вигорання та подолання його проявів.

На базі загальноосвітньої Запорізької школи № 69 було проведено дослідження сформованості синдрому емоційного вигорання у педагогів (за методикою В. В. Бойко).

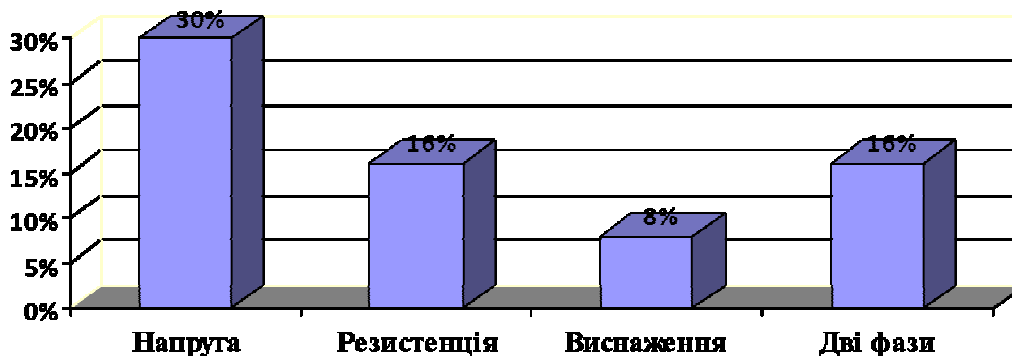

Рис.1. Показники проявів емоційного вигорання у педагогів за методикою В. В. Бойко

Результати дослідження показали, що фаза «напруги» сформована у 30% опитаних педагогів, фаза «резистенції» – у 16%, фаза «виснаження» – у 8%, а у 16% педагогів сформовані вже дві фази вигорання.

На основі проведеного теоретичного аналізу психологічної літератури та враховуючи отримані результати діагностики, психологічна служба школи розробила систему заходів по роботі з педагогічним колективом щодо профілактики та подолання проявів емоційного вигорання. Ця робота повинна бути направлена на підвищення рівня емоційної культури та рівня психологічної компетентності вчителя, розвиток професійної самосвідомості вчителя, підвищення рівня розвитку рефлексивних вмінь, гармонізацію самооцінки, формування потреби в саморозвитку, на створення умов для оптимізації психологічного клімату педагогічного колективу та обов'язково передбачала навчання практичним методам та прийомам збереження емоційного здоров'я.

Протягом двох років психологічна служба школи впроваджувала створену модель у практику роботи освітнього закладу. Основними формами роботи при цьому були виступи на педрадах, ШМО вчителів; наочно-інформаційна робота (буклети, пам'ятки, методички); психолого-педагогічні семінари; групове та індивідуальне консультування; психологічний тренінг. Представимо деякі з проведених заходів: психолого-педагогічні семінари «Аутопсихологічна компетентність педагога», «Стани психологічного дискомфорту», «Психологічний захист в педагогічній діяльності», «Як не стати жертвою маніпуляцій», «Підвищення мотивації педагогів до професійного зростання»; тренінги «Саморегуляція емоційного

стану», «Розкриття особистісних ресурсів педагога», «Розвиток креативності педагога», «Відчуй того, хто поруч», «Разом ми – сила» та інші.

Після завершення формуючого експерименту був проведений контрольний етап, на якому досліджувався рівень сформованості синдрому емоційного вигорання у педагогів.

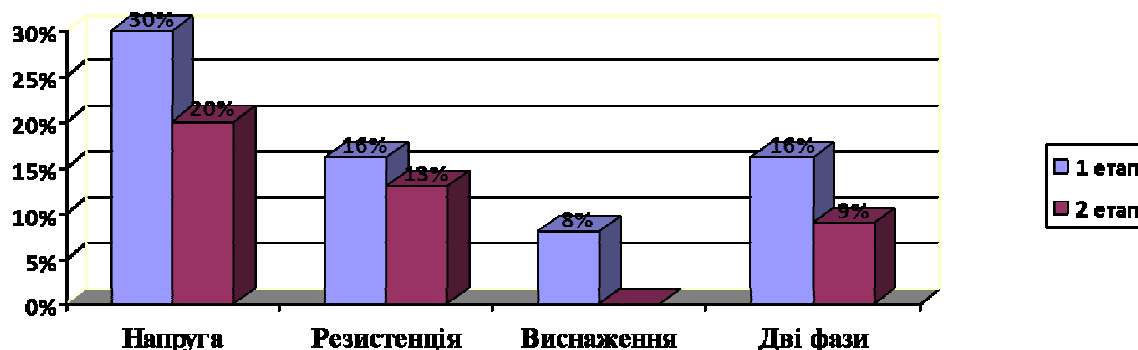

Рис. 2. Порівняльний аналіз показників емоційного вигорання у педагогів до проведеної з педагогічним колективом роботи та після неї

Порівнявши показники двох етапів дослідження (до проведеної з педагогічним колективом роботи і після), можна побачити зниження проявів емоційного вигорання за всіма показниками (фаза «напруга» – на 10%, фаза «резистенція» – на 3%, фаза «виснаження» – на 8% та кількість педагогів з проявами двох фаз одночасно – на 7%).

Таким чином, отримані результати свідчать про ефективність проведеної психологічною службою роботи з профілактики емоційного вигорання та подолання його проявів.

Але робота в цьому напрямку не повинна зупинятися. Тому ми маємо намір проводити щорічне дослідження рівня емоційного вигорання педагогів та планувати подальшу роботу з педагогічним колективом у залежності від отриманих результатів.

Список використаних джерел:

1. Безносів С. П. Професійна деформація особистості / С. П. Безносів. — СПб., 2004. — 272 с.
2. Трунов Д. И. Снова о «профессиональной деформации» / Д. И. Трунов // Психологическая газета. — № 6.
3. Форманюк Т. В. Синдром «эмоционального выгорания» как показатель профессиональной дезадаптации учителя / Т. В. Форманюк // Вопросы психологии. — 1994. — № 6.
4. Порошок В. Г. Синдром «Емоційного вигорання» / В. Г. Порошок // Крайова освіта. — 2006. — № 16.
5. Орел В. Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии: эмпирические исследования / В. Е. Орел // Психол. журн. — 2001. — Т. 22. — № 1.
6. Водоп'янова Н. Є. Синдром вигорання: діагностика та профілактика. [Текст] / Н. Є. Водоп'янова, Є. С. Старченкове. — СПб. : Питер, 2005. — 336 с.
7. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В. В. Бойко. — М. : информационно-издательский дом «Филинь», 1996. — 472 с.

SHAKHOVA I. THE SPECIFIC OF RESEARCHING OF TEACHERS' SYNDROME EMOTIONAL BURNOUT

The author has made a theoretical analyze is of the manifestations of professional deformation teaching – "emotional burnout" – in foreign and native literature. There are the factors that influence the formation of teachers' emotional burnout symptoms. Also, the article presents the results of studying displays SEB of teachers in secondary schools and describes the system of school psychological services of teaching staff to prevent and negotiation manifestations of emotional burnout. The results of repeated monitoring teachers demonstrate the impact of the presented system.

Key words: professional deformations, emotional burnout, tension, resistation, exhaustion.

Надійшла до редакції 10.10.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УДК 377.081:37.918.43(085)

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: РОЛЬ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Н. М. Шацька

*КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

У статті розглядається одна з ефективних форм сучасного навчання – дистанційне навчання. Взаємодія суб'єктів навчання (педагога, студентів, учителя, учнів) здійснюється на відстані й відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (мету, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання), які реалізуються специфічними засобами інтернет-технологій або іншими засобами, що передбачають інтерактивність.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційні технології, професійна компетентність педагогів, самоосвітня діяльність педагогів.

ШАЦКАЯ Н. М. ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ: РОЛЬ САМО- ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

В статье рассматривается одна из эффективных форм современного обучения – дистанционное обучение. Взаимодействие субъектов обучения (педагога, студентов, учителя, учащихся) осуществляется на расстоянии и отражает все присущие учебному процессу компоненты (цели, содержание, методы, организационные формы, средства обучения), которые реализуются специфическими средствами интернет-технологий или другими средствами, предусматривающие интерактивность.

Ключевые слова: информационное общество, информационные технологии, профессиональная компетентность педагогов, самообразовательная деятельность педагогов.

У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» зазначається, що «одним із головних пріоритетів розвитку України є прагнення побудувати інформаційне суспільство, орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, в якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними з метою реалізації свого потенціалу, сприяння суспільному й особистому розвитку та підвищенню якості життя» [2].

Постановка проблеми. Людство усвідомило колосальні можливості, надані інформаційними технологіями, і головним завданням сьогодення є навчитися грамотно застосовувати їх у навчальному процесі, бо це дозволяє здійснити сучасні підходи до педагогічної діяльності.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, вимагають нової школи, метою якої є створення «умов для розвитку й самореалізації кожної особистості», формування покоління, «здатного навчатися упродовж життя» («Національна доктрина розвитку освіти України») [4]. Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-

виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки) [5].

Ще в Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, яка була затверджена Постановою МОН України від 20 грудня 2000 р., зазначалося, що «розвиток освітньої системи в Україні повинен призвести до появи нових можливостей для оновлення змісту навчання та методів викладання дисциплін і розповсюдження знань; розширення доступу до всіх рівнів освіти, реалізації можливості її одержання для великої кількості молодих людей, включаючи тих, хто не може навчатись у вищих навчальних закладах за традиційними формами внаслідок браку фінансових або фізичних можливостей, професійної зайнятості, віддаленості від великих міст, престижних навчальних закладів тощо; реалізації системи безперервної освіти «через усе життя», включаючи середню, довузівську, вищу та післядипломну; індивідуалізації навчання при масовості освіти» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми формування професійної компетентності учителів-предметників у процесі навчання зверталися та звертаються багато вчених. Предметом наукових досліджень стали різні аспекти цієї проблеми, якими займалися І. Бондаренко, Н. Босак, М. Васильєва, С. Вітвицька, О. Вознюк, Л. Голованчук, І. Дроздова, О. Дубасенюк, А. Журавльова, С. Козак, Н. Кузьміна, А. Маркова, Г. Мельниченко, О. Палій, Л. Пуховська, С. Савельєва, Н. Саєнко, С. Сисоєва, Н. Тализіна, Л. Шевчук та інші.

У багатьох дослідженнях науковців (І. Зимня, М. Жалдак, О. Шувалова, А. Хуторський та ін.) проблема взаємодії особистості з інформаційним середовищем розглядається як проблема інформаційної культури, яка є однією з головних критеріїв, що безпосередньо впливає на професійний рівень учителя, який має перебувати в постійному пошуку, спиратися на найновіші досягнення науки й техніки, формувати власним прикладом в учнів компетентність у вивченні рідної мови за допомогою використання ІКТ, виховувати бажання бути інформаційно освіченим [7].

Питаннями науково-методичного забезпечення дистанційного навчання, побудови інформаційного простору навчального закладу займалися В. Ю. Биков, О. Спирін, Л. Лупаренко, Л. Васильченко, В. Шевченко та ін.; особливостями інформатизації середньої освіти (програмні засоби, технології) – В. Мадзігон, Ю. Дорошенко та ін., формуванням інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя та учня – О. Крикунова та ін.

Дистанційну освіту успішно використовують у вищих навчальних закладах, але для загальноосвітніх шкіл ця діяльність усе ще є малопоширеною. Науковці розрізняють два поняття: дистанційна освіта та дистанційне навчання.

Мета статті: проаналізувати науково-методичне забезпечення дистанційного навчання та його ролі в самоосвітній діяльності педагогів.

Дистанційна освіта – це організаційно-педагогічний процес, характерною ознакою якого є опосередкована взаємодія тих, хто надає освітні послуги, з користувачами цих послуг у створеному навчальному закладом інформаційному навчальному середовищі. За зовнішніми чинниками інформаційному навчальному середовищу дистанційної освіти властиві гнучкість і модульність побудови, оперативність оновлення, особистісна орієнтація змісту й методів навчання. За внутрішніми чинниками дистанційну освіту характеризують паралельність, віддаленість, асинхронність і масштабність процесу навчання [8].

Дистанційне навчання – така форма навчання, коли взаємодія суб'єктів навчання (педагога, студентів, учителя, учнів) здійснюється на відстані й відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (мету, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання), які реалізуються специфічними засобами інтернет-технологій або іншими засобами, що передбачають інтерактивність. Найголовнішою ознакою дистанційного навчання є уникнення безпосереднього контакту між суб'єктами навчання та використання у процесі навчання нових інформаційних технологій [3]. Дистанційне навчання використовується для посилення основного змісту навчання шляхом організації курсів з окремих тем, які, на думку вчителя, потребують додаткової уваги; із тем, які традиційно вивчаються під час карантинів; створення та проведення курсів-лабораторних практикумів, тренажерів із розв'язання задач, курсів-проектів тощо; запровадження курсів на допомогу дітям, що не встигають, для самостійного навчання вдома; організації поглиблених курсів для обдарованих дітей; курси підготовки до незалежного оцінювання; олімпіад; профільні курси тощо, навчання дітей з особливими потребами: курси для індивідуальної роботи вдома; для дітей із вадами; посилення варіативної складової: курси гурткової та факультативної тематики; з предметів поза межами державної програми; з формування окремих компетенцій (комунікативної (мовні, комп'ютерні), творчої діяльності (прикладні ремесла, веб-дизайн) тощо); позаурочна діяльність: курси виховної тематики, психотренінги, конкурси або курси з підготовки до них; курси-мандри, курси-екскурсії, профорієнтаційні. У той же час дистанційно можуть працювати обдаровані діти та молодь, які спроможні самостійно або прискорено опанувати навчальні програми; особи з обмеженими фізичними можливостями; учні, що проживають у географічно віддалених і важкодоступних до загальноосвітніх навчальних закладів населених пунктах; старшокласники, які бажають отримати додаткові знання й освіту паралельно з традиційним навчанням у школі; особи, що готуються до вступу до вищих навчальних закладів; громадяни України, які тимчасово або постійно проживають за кордоном; особи, що відбувають покарання у виправно-трудових установах; іноземці, які прагнуть отримати загальну середню освіту за українськими програмами та інші.

Сучасне молоде покоління активно використовує мобільні пристрої та Інтернет, і перед учителем стоїть важливе завдання: впровадити вже знайомі учням технології в освітній процес. Це дозволяє не лише зробити навчання цікавим, а й відкриває безліч нових можливостей. Проте, хоч би якою великою не була кількість комп'ютерних енциклопедій, досконалих програм, ілюстрованих комп'ютерних книг, навчальних ігор, що розвивають здібності дитини, але це багатство без праці дорослої людини, залученої до процесу виховання, не навчить дитину. І тут на перший план виходить особистість учителя. Серед принципів постійного розвитку, проголошених ООН, особливе місце посідає принцип безперервної освіти громадян протягом усього їх життя. Безперервна освіта і, насамперед, освіта дорослих, слугує засобом систематичної актуалізації накопичених у світі знань, забезпечує зростання людського капіталу, дозволяє людям максимально й найбільш ефективно реалізувати себе у процесі життєдіяльності [4]. Колективні форми роботи (на курсах інститутів підвищення кваліфікації, у методичних об'єднаннях, лекторіях тощо) з підвищення кваліфікації й теоретичного рівня знань учителів необхідно сполучати з самоосвітою. Тільки в органічному поєднанні колективних та індивідуальних форм роботи може бути знайдено розв'язання проблеми систематичного розширення кругозору й підвищення професійної кваліфікації кожного вчителя.

Підставою успішного росту педагога є систематична самостійна досконала робота за традиційною формою самоосвіти: через ознайомлення з паперовою науково-методичною літературою, у якій представлено як теоретичні відомості, так і досвід українських і закордонних вчених, так і сучасною: з використанням інтернет-технологій. Чим ширше ерудиція педагога, чим більше він познайомиться з надбаннями сучасної науки й техніки, тим легше буде йому знайти найбільш вдалі форми й методи для подачі матеріалу на заняттях зі школярами, тим буде різноманітнішим спектр його майстерності. Професійний розвиток учителя, його становлення не може бути без грамотно вибудованого самоосвітнього процесу. Психолого-педагогічний словник (укладач Є. Рапацевич) подає таке тлумачення: «Саморозвиток індивіда – процес збагачення діяльних здібностей і інших особистісних якостей людини в ході різних видів його доцільної діяльності, підставою якого служить розпредмечування (присвоєння) соціального досвіду й досягнень культури, втілених у реаліях, що залучаються у процес тієї або іншої діяльності. Хід саморозвитку та його результати визначаються двома факторами: а) здатністю індивіда вчитися й брати участь у діяльності «зі знанням справи», тобто якістю й рівнем його освіти; б) характером і мірою втілення соціально-культурного досвіду в реаліях, з якими має справу суб'єкт діяльності [6, с.684].

Важливими напрямками самоосвітньої роботи з предмета може бути ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, особливим напрямом самоосвіти вчителя є використання ІКТ для: а) підвищення фахового рівня

(онлайн-навчання: відеолекції, інтерактивний перелік літератури; дистанційні курси тощо); б) самоосвітньої діяльності (заняття онлайн у творчих групах, спецкурсах тощо); в) створення портфоліо; г) пошуку дидактичного матеріалу: (текстового, наочного, музичного тощо), д) опанування сервісів Веб 2.0 (створення власного дидактичного матеріалу: презентації, кросворди, пазли, скрайбінг, дидактична ігрофікація, відеопоезії тощо), Intel 10 (проектна діяльність), використання для навчання соціальні медіа (відображення перебігу навчального матеріалу; е) створення власних ресурсів: дистанційні курси, блоги, вебсайти тощо.

У рекомендаціях щодо науково-методичного забезпечення створення дистанційного курсу Л. Васильченко й В. Шевченко звертають увагу на те, що обов'язковою вимогою до курсу є формулювання завдань до вивчення предмета. До кожної навчальної теми, навчального питання та фрагменту навчального питання завдання формулює безпосередньо вчитель. У той же час до змісту навчання вчитель може додавати додаткові завдання поглибленого, розвивального, проблемного та іншого характеру, формувати на свій розсуд додаткові фрагменти навчальних завдань. Це складає варіативну частину навчального предмета, робить його вивчення оригінальним в авторському виконанні й у дистанційному навчанні може називатися школою цього автора [1].

Як правило, дистанційний курс будується так, щоб той, хто навчається, міг перейти від діяльності, що виконується під керівництвом викладача, до діяльності, яку організує самостійно, до максимальної заміни викладацького контролю самоконтролем. Тому він містить докладний опис раціональних прийомів описаних видів діяльності, критеріїв правильності рішень, рекомендації з ефективного використання консультацій.

Сучасний освітній простір неможливо уявити без технології дистанційного навчання. Відходять у минуле уроки, які проводяться лише за допомогою підручника. Педагоги шкіл починають упроваджувати в навчальний процес дистанційні курси, електронні посібники, онлайн-зошити тощо. Комп'ютерна техніка дозволяє вчителю-словеснику оптимізувати власну діяльність, зменшити навантаження під час підготовки до уроків; підвищити їх ефективність.

Висновки. Таким чином, упровадження елементів дистанційної форми навчання у школі є необхідною умовою для досягнення сучасного рівня якості освіти. Якісний, інформаційно наповнений і методично правильний зміст навчальних курсів – запорука успішного навчання. Дистанційне навчання покликане допомогти здобувати знання у глобальному освітньому просторі як самому педагогу, так і учню. Воно виступає ефективним доповненням традиційних форм освіти й самоосвіти, засобом часткового вирішення її нагальних проблем.

Список використаних джерел:

1. Васильченко Л. В. Дистанційне навчання: науково-методичне забезпечення; інформаційний простір навчального закладу / Л. В. Васильченко, В. Л. Шевченко. — Х. : Основа, 2009. — С. 70. — (Серія «Управління школою». Вип. 1(73)).
2. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена Постановою МОН України від 20 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
4. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
6. Психолого-педагогический словарь / сост. Е. С. Рапацевич. — Минск : Современное слово, 2006. — С. 684.
7. Сороко Н. В. Роль інформаційної культури в удосконаленні професійної компетентності вчителів [Електронний ресурс] / Н. В. Сороко. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/ITZN/em4/content/07snvcpt.htm
8. Шевченко В. Л. Дистанційна освіта та передумови віртуальної форми навчання [Електронний ресурс] / В. Л. Шевченко. — Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/6/statti/2shevctnko/shevchenko.htm>

SHATSKAYA N. REMOTE TRAINING: THE ROLE OF THE SELF-EDUCATIONAL ACTIVITY OF A TEACHER

The article considers one of the effective forms of modern learning – distance learning. This is the interaction of subjects of education (the teacher, students, teachers, students) is carried out at a distance and reflects all components inherent in the learning process (goals, content, methods, organizational forms, teaching aids) that are implemented by specific means of Internet technology or other means, providing Interactivity.

Key words: information society, information technologies, professional competence of teachers, self-educational activity of teachers.

Надійшла до редакції 16.12.2016 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

НАШІ АВТОРИ

- Білик Н. І. Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогічної майстерності
- Богомолова Н. М. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, магістр державного управління Методист Регіонального науково-методичного центру «Освіта та громадянське суспільство»
- Варецька О. В. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової освіти
- Волошина Т. А. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, старший викладач кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя
- Вронська В. М. Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, старший викладач кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти
- Гура О. О. Запорізький національний університет, аспірант
- А. В. Деревянкін Філіал АТ «Національний центр підвищення кваліфікації «Өрлеу», начальник відділу інформаційних технологій
- Дьяченко А. В. Запорізька загальноосвітня школа I–II ступенів № 55 ЗМР, учитель початкових класів
- Лупінович С. М. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя
- Мазаєва К. В. КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» ХОР, викладач кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних і технологічних дисциплін
- Мальований М. М. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, доктор філософії (к.філос.н.), доцент, завідувач Регіонального науково-методичного центру «Освіта та громадянське суспільство»

- Мариновська О. Я. Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри менеджменту та освітніх інновацій, професор
- Марченко Т. В. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» Горлівський інститут іноземних мов, доцент кафедри української мови
- Мурзалінова А. Ж. Філіал АТ «Національний центр підвищення кваліфікації «Өрлеу», доктор педагогічних наук, професор, директор
- Мустафіна А. С. Філіал АТ «Національний центр підвищення кваліфікації «Өрлеу», начальник отдела мониторинга и анализа
- Нікулочкіна О. В. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри початкової освіти
- Охріменко З. В. Інститут проблем виховання НАПН України, науковий співробітник лабораторії трудового виховання
- Павленко Л. А. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, старший викладач кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя
- Попович Я. М. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, доктор філософії (к.філос.н.), методист Регіонального науково-методичного центру «Освіта та громадянське суспільство»
- Подмазін С. І. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, доктор філософських наук, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач обласного науково-методичного Центру психології та соціології освіти
- Самойлова І. А. Науково-методичний центр управління освіти Енергодарської міської ради Запорізької області, методист сектору інформаційного забезпечення та моніторингу якості освіти
- Шахова І. С. Запорізька загальноосвітня школа № 69 ЗМР, практичний психолог
- Шацька Н. М. КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, кандидат педагогічних наук, доцент

**ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ ЗБІРНИКА
«ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ ТА ОСВІТА»
ЗАПОРІЗЬКОГО ОБЛАСНОГО ІНСТИТУТУ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Відповідно до постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 року «Про підвищення вимог до фахових видань...» (№ 7-06 від 15 січня 2003 р.), до друку будуть прийматися лише наукові статті, у яких наявні такі необхідні елементи:

- Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями (виділені курсивом слова подаються курсивом як підзаголовки в підбір до тексту).
- Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення зазначеної проблеми і на які спирається автор.
- Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.
- Формулювання цілей статті, постановка завдання.
- Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
- Висновки з наведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

З метою дотримання зазначених вище вимог до наукової статті слід курсивом виділити такі елементи статті: постановка проблеми, аналіз актуальних досліджень, мета статті, виклад основного матеріалу, висновки.

Вимоги до статті: Стаття подається українською або російською мовами. Шрифт Times New Roman. Зліва вгорі вказується УДК,

- вирівнювання заголовка статті – по центру, вказується місце роботи кожного зі співавторів. Статтю має бути набрано в текстовому редакторі MS Word 2000 і вище;
- обсяг статті – 8–12 сторінок, кегль – 14, інтервал – 1,5. Береги сторінки: зверху – 2,5 см, знизу – 2,5 см, ліворуч – 2,5 см, праворуч – 1,5 см, абзац – 1,27 см;
- усі матеріали подаються на диску або електронною поштою, а також видрукованими на папері А4 та пересилаються в одному примірнику в конверті формату А4. На останній сторінці автор(и) підтверджує правильність цитат і бібліографію своїм підписом;
- у посиланні на використані джерела (у межах 8–12 посилань) зазначається їхній порядковий номер у списку літератури та сторінка (наприклад: [7, с. 17]);
- перелік літературних джерел розташовується за алфавітом в останньому розділі статті з підзаголовком ЛІТЕРАТУРА;

– анотація із П.І.Б автора (авторів), назвою статті строчними літерами українською, російською та англійською мовами, 2–3 речення і ключові слова – 5–7 слів, розміщується на початку та у кінці (іншими мовами) статті; література подається згідно з вимогами ВАКу. Підзаголовок «Ключові слова:» подається курсивом.

Усі ілюстрації мають бути оригінальними рисунками або фотографіями. Кожен рисунок повинен мати підпис, кожна таблиця – заголовок. Фотографії скануються у 256 градаціях сірого. Усі ілюстрації й таблиці розташовуються у відповідних місцях тексту статті (за можливістю, угорі сторінки). Формули, рисунки, таблиці мають арабську наскрізну нумерацію, номери сторінок не ставляться. Кожен рисунок та надписи до нього включаються до тексту у вигляді одного графічного об'єкта з необхідним обтіканням. Стаття має бути ретельно перевірена й повністю відредагована.

Окремо подаються відомості про авторів (повні: прізвище, ім'я, по батькові); вчені: звання, ступені; повна офіційна назва навчального закладу; кафедра прикріплення, домашня адреса, код міста, телефони; конверт зі зворотною адресою для листування з редакційною колегією.

У разі недотримання авторами вимог редакційна колегія залишає за собою право відхилити подані матеріали.

Для опублікування статті автору необхідно подати до редакції:

1. Роздрукований текст та електронний варіант статті з анотаціями.
2. Рекомендацію статті до друку фахової кафедри (витяг із протоколу засідання кафедри) або відгук-рекомендацію наукового керівника (для аспірантів і здобувачів, що подають одноосібні статті).

Адреса редакції: м. Запоріжжя, Україна, 69035,
вул. Незалежної України, 57-А.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

Наукове видання

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Випуск XVIII–XIX

*Збірник наукових праць
Запорізького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти*

Електронний аналог друкованого видання (електронна книга)

Головний редактор *Т. Є. Гура*
Заступник головного редактора *В. Я. Ястребова*
Відповідальний за випуск *Ю. С. Присяжнюк*

Коректор *Наталія Олександрівна Систерова*
Дизайн обкладинки *Видавництво «СТАТУС»*

Ілюстрації для обкладинки взяті з відкритих джерел з вільним доступом

Видавець:

ТОВ «Видавництво „СТАТУС“»
Адреса редакції: Україна, 69035, м. Запоріжжя,
Соборний просп., д. 158, оф. 249.
моб. +38 (068) 448-11-28, mail@status.zp.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції *серія ДК № 5316 від 03.04.2017 р.*

Чому автори обирають «СТАТУС»

ПРОФЕСІЙНО. ЯКІСНО. СТАТУСНО.

**Креативний
дизайн**

Індивідуальний
підхід до кожної
книги

**Якісна
верстка**

Світові стандарти
наукового
оформлення

**Чудовий
друк**

Konica Minolta
bizhub PRO 1200,
Xerox WorkCentre 5775

**Книжковий
папір**

Holmen Book Cream
береже зір,
подовжує вік книги

**Різноманітна
палітурка**

Тверда, м'яка,
клейова (втачку),
на скобу та пружину

status.zp.ua

Здано в набір 22•V•2017. Підписано до друку 03•VII•2017. Формат PDF.
Гарнітура Серіф. Об'єм 2,34 Мб. Обл.-вид. арк. 8,73.
Тираж 1 прим. Замовлення № 8596-1/06.2017-А.

Макет розроблений:

ТОВ «Видавництво „СТАТУС“», тел.: +38 (068) 448-11-28

ISBN 978-617-7353-72-IX

НАШІ
ПАРТНЕРИ:

«VERBA VOLANT, SCRIPTA MANENT»

*«Слова летят, писання залишаються»
(давньоримське прислів'я)*

